

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАПН УКРАЇНИ

Доротюк В. І., Левченко Ф. Г., Рогоза В. В., Доротюк О. Г.,
Піддячий М. І., Чудакова В. П., Коваленко О. М.

Методичні засади підготовки вчителя до реалізації компетентісно орієнтованого навчання

Київ 2022

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ**

Доротюк В.І., Левченко Ф.Г., Рогоза В.В., Доротюк О.Г., Піддячий М.І.,
Чудакова В.П., Коваленко О.М.

**Методичні засади підготовки вчителя до
реалізації компетентнісно орієнтованого
навчання**

практичний посібник

**Київ
Педагогічна думка
2022**

УДК - 378:373.3/.5.091.12.011.3-051](072)

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 15 від 28 грудня 2021 року)*

Рецензенти:

Тищенко Володимир Петрович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти в сфері технологій та дизайну Київського національного університету технологій та дизайну;

Скуловатов Олександр Вікторович, вчитель хімії Управління освіти та інноваційного розвитку Печерської районної в місті Києві державної адміністрації Школа I-III ступенів №5 Печерського району міста Києва.

Методичні засади підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання: практичний посібник. [Електронне видання]/В.І. Доротюк, Ф.Г. Левченко та ін. – К.: Педагогічна думка, 2022. – 174 с.

ISBN 978-966-644-645-2

Містить методичні засади підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання. Знайомить з теоретичними і психолого-педагогічними аспектами підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання у закладах загальної середньої освіти. Розкриває суть категорії педагогічні умови, наводяться і обґрунтовуються визначені педагогічні умови, що є ефективними у процесі підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання. Наведено і обґрунтовано найбільш ефективні форми, методи і засоби підготовки вчителя до формування ключових компетентностей учнів. Розроблено й запропоновано методичні рекомендації з підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання.

Призначений для вчителів закладів загальної середньої освіти, слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, студентів закладів вищої педагогічних освіти.

Матеріали представлено в авторській редакції.

© Інститут педагогіки НАПН України, 2022

© Доротюк В.І. та ін., 2022

© Педагогічна думка, 2022

ISBN 978-966-644-645-2

ЗМІСТ

Вступне слово	4
Розділ 1. Наукові засади підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання	5
1.1. Підготовка вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання: теоретичний аспект <i>(Піддячий М.І.)</i>	5
1.2. Готовність вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання: психолого-педагогічний аспект <i>(Доротюк В.І.)</i>	30
Розділ 2. Педагогічні умови реалізації компетентнісно орієнтованого навчання у процесі підготовки вчителя	44
2.1. Педагогічні умови, їх розуміння й трактування у сучасній педагогічній літературі <i>(Доротюк О.Г.)</i>	44
2.2. Педагогічні умови реалізації компетентнісно орієнтованого навчання у процесі підготовки вчителя <i>(Рогоза В.В.)</i>	48
2.3. Критерії, показники та рівні сформованості готовності вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання <i>(Рогоза В.В.)</i>	60
Розділ 3. Науково-методичне забезпечення підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання	77
3.1. Форми підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання <i>(Левченко Ф.Г.)</i>	77
3.2. Методи підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання <i>(Доротюк В.І.)</i>	90
3.3. Засоби підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання <i>(Коваленко О.М.)</i>	102
3.4. Методичні рекомендації з підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання <i>(Левченко Ф.Г.)</i>	121
3.5. Інтегративна комплексна система науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності «нової української школи» <i>(Чудакова В.П.)</i>	135
Список використаних джерел	155
Додатки	161

*«Учитель живе до тих пір, доки вчиться, як він перестас
вчитися у ньому вмирає вчитель» (К. Ушинський)*

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні вчителі, ви обрали одну з найважливіших і найскладніших професій, яка вимагає від вас не тільки давати знання, але й докласти зусиль, щоб наставляти, підтримати, порадити, тобто створити усі умови для розвитку особистості, що в майбутньому стане самостійною у виборі рішень для розв'язання ситуацій різного характеру. Метою вашої професійної діяльності є навчання підростаючого покоління, здатного забезпечувати позитивні тенденції розвитку суспільства та зберігати його спадщину.

Державотворчі процеси виявили невідповідність між чинною системою освіти і потребами людини, суспільства і значною мірою створили умови для впровадження адекватного часові освітнього підходу, що дістав назву компетентнісний.

Поява такого підходу пов'язана, насамперед, з кризою освіти, що полягає в протиріччі між програмовими вимогами до учня, запитами суспільства і потребами самої особистості в освіті. Адже тривале історичне домінування знаннєвого підходу, результатом навчання якого була сукупність накопичених учнем знань (як інформації) умінь і навичок викликало кризу в освіті. Активне запровадження компетентнісного підходу в закладах загальної середньої освіти спричинило перегляд діяльності вчителя і зміщення акценту з інформаційної на організаційно-управлінську площину. Що в свою чергу викликало труднощі в роботі вчителів з реалізації компетентнісного підходу.

Метою цього видання є допомогти вчителеві з'ясувати сутність компетентнісного підходу, зрозуміти значення термінів, обґрунтувати їх актуальність і подати практичні рекомендації по застосуванню цих знань у організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Посібник складається з трьох розділів, які висвітлюють наукові засади підготовки вчителя до реалізації компетентнісного підходу, педагогічні умови реалізації цього підходу та науково-методичне забезпечення підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання. Доповнюють видання список використаних джерел і додатки. Додатки містить набір вправ і завдань для професійного саморозвитку.

Отримані у процесі ознайомлення з посібником знання педагогічних умов, форм, методів, засобів сприятимуть професійному саморозвитку педгогів, підвищенню їх фахового рівня, що позитивно вплине на проведення ними занять і формування у учнів закладів загальної середньої освіти ключових і предметних компетентностей.

У добру путь до нових знань!

Колектив авторів

Розділ 1. Наукові засади підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання

1.1. Підготовка вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання: теоретичний аспект (Піддячий М.І.)

Для життя і діяльності учнів важливий як об'єм засвоєного навчального матеріалу, так і рівень розвитку структурних, морфологічних, функціональних та діяльнісних якостей. Це спонукало освітян і науковців винайти нову особистісну характеристику з метою фіксації освітнього результату – компетентність.

Компетентність включає когнітивну (знання) і операційно-технологічну (уміння), мотиваційну (емоції), етичну (ціннісні орієнтації), соціальну і поведінкову складові. Оволодіння компетентностями потребує організованості, значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення.

Особистість характеризується за рівнем розвитку виокремлених складових компетентностей, що дають змогу включитись у продуктивну діяльність. Ключові компетентності ґрунтуються на якостях особистості і проявляються в певних способах поведінки, які спираються на психологічні функції, мають широкий практичний контекст, наділені високим ступенем універсалізації.

У процесі реалізації компетентнісно орієнтованого навчання учнів вчитель допомагає вирішити ряд суперечностей особистісного і суспільного характеру. Початковим етапом у компетентнісному підході на шляху гармонізації учнів є використання понятійно-термінологічного апарату розроблених ключових компетентностей, що становлять основу системи розвитку особистості на вікових етапах. Кожна із визначених, розроблених та сформованих ключових компетентностей особистості сприяє її успішній адаптації, індивідуалізації та інтеграції в суспільний простір.

Ключові компетентності учнів визначено на основі Рекомендацій Ради Європейського Союзу від 22 травня 2018 року для освіти впродовж життя: 1) вільне володіння державною мовою; 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій; 5) інноваційність; 6) екологічна; 7) інформаційно-комунікаційна; 8) навчання впродовж життя; 9) громадянська та соціальна; 10) культурна; 11) підприємливість і фінансова грамотність. Результатом формування ключових компетентностей учнів є: розвиток особистісних якостей; здобуття особистісного, соціального, культурного і навчального досвіду; задоволення потреб й зацікавлення, які мотивують до навчання; рівень сформованості знань, умінь, навичок, їх використання у освітньому, соціокультурному й інформаційному середовищах та життєвих ситуаціях.

У відповідності до сформованих освітньо-виховних завдань вчитель коригує мету, зміст, методи, форми, принципи, процедуру викладання, педагогічні технології тощо з урахуванням інтересів особистості та суспільства. Зазначене коригування обумовлюється суспільними відносинами та соціально-економічними процесами. Розв'язання цих проблем характеризуються глибинним розумінням тенденцій майбутнього, систематизованістю, окресленням найближчих напрямів змін тощо.

Основна і старша школа засобами навчання і виховання, через зміст, методи, форми, принципи, процедуру викладання, педагогічні технології формує в учнів рівень національної свідомості, достатню життєву компетентність, соціально-трудова спрямованість, комп'ютерну грамотність, уміння опрацьовувати інформацію, знання іноземних мов тощо. Процес розвитку в умовах шкільного навчання розкривається у взаємній зумовленості і співвимірності людини з суспільством та соціально-економічним середовищем. Досягнення цієї гармонії підвищує цінності життя учнів, а також сенс життя суспільного. Збереження та поповнення

такої співвимірності є одним із ключових завдань вчителя у розв'язанні якого значна роль належить і педагогічним методам.

У процесі загальноосвітньої підготовки в учнів формуються уміння потрібні для розв'язання життєво важливих практичних завдань на основі використання здобутих знань. Навчально-виховний процес основної і старшої школи не переобтяжується надмірним фактологічним матеріалом, а спрямовується на освітні цінності. Структура змісту навчання диференціюється залежно від схильностей, здібностей, життєвих планів учнів та суспільних потреб. Навчальне навантаження учнів, зумовлюється відповідністю змісту освіти і навчальних технологій їхнім психофізіологічним особливостям. Це забезпечує гармонійний розвиток, позитивно впливає на стан здоров'я, підвищує коефіцієнт мотивації до навчання та рівень конкурентоспроможності в реальному середовищі.

Зосередження на потребах освіти і розвитку учнів передбачає пряму залежність проектування навчального змісту і методичного забезпечення залежно від їхніх вікових та індивідуальних особливостей. У цьому напрямі вчитель виокремлює педагогічні технології на основі активізації й інтенсифікації діяльності учнів. Принцип активності учнів в навчальному процесі був і залишається одним із основних у педагогіці. Його сутність – цілеспрямоване активне сприйняття учнями явищ, які вони вивчають, їх осмислення, аналіз і застосування. Цей принцип передбачає якість навчальної діяльності, що характеризується високим рівнем мотивації, усвідомленою потребою в засвоєнні знань і вмінь. Основою перетворень є реальне знання потенційних можливостей учнів, прогнозування потреб і моделей розвитку. На цьому ґрунтується використання особистісно орієнтованих педагогічних технологій у основній та старшій школі.

Згідно з таким підходом до створення розвивального середовища зусилля вчителя у системі загальної середньої освіти спрямовуються в площину особистісно орієнтованого виховання, визначення і формування ціннісних орієнтацій, а також переосмислення усіх факторів, від яких

залежить якість навчально-виховного процесу. Сучасна освітня парадигма цілеспрямовується до дитиноцентризму з пріоритетом розвитку учнів і характеризуються створенням освітнього середовища спрямованого на розвиток духовних та моральних якостей і цінностей.

Якість практичної виховної діяльності визначається вчителем наявністю чи відсутністю чинника ризику, що супроводжує досягнення певних морально-розвивальних цінностей як кожним учнем зокрема, так і всім навчальним загалом. Нині ступінь такого ризику доволі високий. Він виявляється в дедалі глибшій моральній деградації суспільства. Серед ознак такого становища однією з найвиразніших є неприпустима легковажність тих учителів, хто недостатньо усвідомлюють складність процесу виховання учнів. В кращому випадку такі люди володіють лише поверхневими знаннями, а в гіршому не виваженість наукових поглядів і практичної діяльності, підходів та позицій призводить до поступової руйнації розвивального освітнього простору.

Коли для суспільства і особистості знання стали потужним засобом продуктивної сфери та ресурсом у визначенні стратегічних напрямів поступу надзвичайно важливим є їх автентичність. Автентичні знання й інформація є фундаментом у побудові ефективних соціально-економічних систем і глобальних проєктів. Стійка динаміка технологічного наповнення життя людини зумовлює необхідність постійної адаптації учнів до швидких життєвих змін та ритмів.

Основою знань, їхнім базовим компонентом є інформаційно-комунікаційний простір. Важливо, щоб він набував життєвості і масштабності не лише на глобальному, а й на регіональному рівнях. Знання і психологічний досвід адаптують учнів до оточення та уможливають управління простими й складними усталеними і щойно виниклими, ще невідомими ситуаціями. Але знання змінюють свою змістовність і творчий вияв. Впродовж багатьох століть основною рушійною силою була творча індивідуальність. На сучасному етапі розвитку суспільства колективна

творчість має переважити індивідуальну в інноваційності. У сучасному світі в силу об'єктивних тенденцій загальноцивілізаційного характеру суспільство набуває ряд характерних рис, які не були властиві для попереднього періоду. Це висуває нові вимоги як до загальносуспільного розвитку, так і до життя і діяльності кожної людини зокрема. Кардинальний характер цивілізаційних змін на початку XXI століття зумовлює такий же масштаб перемін, які повинні відбутися у підготовці учнів до життя і діяльності. Тому в сфері знань важливо дбати не лише про їх індивідуальне здобуття, але й про їх опанування в навчальних колективах і об'єднаннях як важливих структурах, що забезпечують суспільний поступ до нового рівня розвитку. При цьому внутрішньою потребою для креативної особистості і суспільства в цілому стає систематичне отримання знань впродовж усього життя і їх колективна реалізація у сферах діяльності.

У процесі організації взаємодії з учнями враховується, що глобальний доступ до інформації засобами новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, з одного боку, спрощує її отримання, а з іншого насторожує, бо такий доступ до інформації дає очікувані вихідні результати лише після прикладення значних індивідуальних зусиль до її ретельної обробки й систематизації та інтеграції в площину застосування.

Доступ до інформаційно-комунікаційного простору та Інтернет-технологій несе в собі й певні загрози, пов'язані із запозиченням (копіюванням) інших культур на території отримання і застосування. Освіта і наука прагне досягти відповідності між змістом навчання і формуванням рівнів компетентностей, необхідними для певної діяльності та наближення їх до європейських стандартів. Впровадження результатів виконання Державної програми сприяє створенню умов для входження України в європейський соціально-економічний, політичний, науковий та освітній простір. Щоб уникнути певних загроз перед доступом до інформації учнів основної і старшої школи треба її ретельно опрацьовувати і обирати в межах розроблених компетентностей. У разі недотримання цього принципу

неякісно надана учням інформація уповільнює розвиток, а ще гірше – спрямовує суспільні та соціально-економічні процеси (стандартизовані критерії суспільного життя, освіти, традиційні системи праці, повсякденне життя, культурний розвиток тощо) на хибний шлях.

Наступним етапом взаємодії з учнями є допомога у формуванні істинних життєвих ціннісних орієнтацій, поведінки, міжособистісного спілкування та взаємодії з регіональними прошарками суспільства. Ці цінності становлять основу людського багатовимірного буття, яке не може бути замінене «віртуальним життям інформаційної мережі». У наш час і в майбутньому відбуватимуться певні зміни щодо масового доступу до релевантної інформації, швидкості її отримання через міжнародну інформаційно-комунікаційну мережу та оперативності взаємодій в окресленому просторі. Це впливає на періодичність коригування змісту, методів, форм, принципів, процедури викладання, педагогічних технологій в школі, завдання яких полягає в збалансуванні, передачі, ретельній обробці, креативному використанні інформації в процесі реалізації відповідних наукових та навчально-виробничих проектів.

Зміст, методи, форми, принципи, процедура викладання, педагогічні технології для основної і старшої профільної школи базуються як на національній культурно-історичній, так і на полікультурній спадщині й соціальному та історичному підґрунті із врахуванням індивідуалізації і соціалізації в процесі відбору інформації. В спроектованому системному взаємообігу вона має бути збалансованою і функціональною в особистістичному та суспільному відношеннях.

Відбір учителем змісту, методів, форм, принципів, процедур викладання, педагогічних технологій вимагає критичного аналізу різних проектів, освітніх моделей, концепцій та положень. У сучасних умовах учні, які навчаються вчитися, здобуваючи знання і вміння в найрізноманітніших життєвих ситуаціях, навіть поза межами навчально-виховних інституцій, формують в собі, як об'єкті суспільного розвитку, цінності й орієнтації

оточуючого середовища. З часом отримані знання і вміння трансформуються з однієї площини в іншу, що дає їм можливість успішно розв'язувати непередбачувані проблемні ситуації впродовж життя. У процесі підвищення життєспроможності учень має сформувати здатність: самокритичного ставлення в процесі формування психологічного досвіду; діяти на рефлексивному рівні; виокремлення критеріїв адекватної оцінки своїх успіхів і невдач під час отримання знань та виконання завдань з формування спроектованих компетентностей.

В організації навчально-виховного процесу школа має уникати концентрації зусиль учителів на: формуванні знань; зосередженні учнів на вчителів та академічних предметах; поділі змісту освіти на предмети; чіткій регламентації структури і розподілу навчального навантаження; адміністративному втручанні та централізованому управлінні; незмінності (відсутності коригування) академічного підходу; орієнтованості на вивчення і точне відображення заздалегідь підготовлених знань; пріоритеті загального оцінювання отриманих учнем знань; наданні переваги лекторським догматичним підходам у здійсненні навчально-виховного процесу; домінуванні одноманітності теоретичних проєкцій при викладенні навчального матеріалу тощо.

У зв'язку з цим, виникає необхідність перегляду учителем традиційного змісту, методів, форм, принципів, процедур викладання, педагогічних технологій в школі, що викликана глобальними інтеграційними процесами регіонального й світового масштабу, а також трансформацією України в європейське і світове співтовариства.

На основі визначених перспектив розвитку учнів зміст і організація навчально-виховного процесу в школі мають базуватися на таких підходах: формування вихідних знань і проєктування результатів їх застосування; зосередження учителя на здібностях і психофізіологічних можливостях учня; диференційований підхід у процесі розподілу навчального навантаження; передбачення прогнозованої гнучкості, що ґрунтується на різних типах і

рівнях територіально-місцевої автономії в межах загальноприйнятих принципів та стандартів якості; відкритість і доступність для суспільства; стимулювання розвитку здібностей вищого порядку, набуття соціальних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних, художніх та інших умінь; зосередження учителя на прогресивно-виховному оцінюванні; домінування підходів, орієнтованих на активну участь учня, його співпрацю й взаємодію з учителем; переважання комплексних підходів, які сприяють встановленню зв'язків між теорією та практикою, а також допомагають учителю в застосовуванні знань і вирішенні водночас певних практикоорієнтованих завдань; організація особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу; проектування наступності в системі безперервної освіти.

У цьому інноваційному процесі важливим є безконфліктне існування традиційних підходів в організації навчально-виховного процесу для учнів основної і старшої школи та створення умов для поступового переходу від традиційної до інноваційної освітньо-виховної моделі. Необхідною умовою функціонування інноваційної моделі є розвиток інтелектуальних умінь вищого порядку й підвищення рівня креативності особистості, а також реалізація прагнення особистості до самовдосконалення, мотивація відкриття й дослідження світу і прикладання певних зусиль до його вдосконалення.

На сучасному ж етапі суспільного та соціально-економічного розвитку важливо сформувати в учнів якості і цінності для адаптації в оточуючому середовищі, озброївши їх компетентностями для проведення гуманних змін, які покращуватимуть життя людини, не руйнуючи природне середовище. Це спонукає до проведення аналізу навчально-виховного процесу основної та старшої школи на наявність принципових відмінностей традиційного і сучасного підходу, їх розуміння, переосмислення і виходу на змішану модель із врахуванням притаманних українській культурі традицій та інституціоналізації як соціологічних констант.

Освітня система передбачає відображення в ній потреб адаптації до нових ситуацій в швидкозмінному просторі, що потребує формування в учнів відповідних компетентностей. Компетентнісний підхід базується на: знаннях, уміннях, навичках, здібностях; можливостях психологічної сфери відчувати, сприймати, пам'ятати, вивчати, осмислювати і діяти; своєчасному вирішенні проблем у процесі перебудови освітньої системи; формуванні знань, умінь у напрямі використання наявних можливостей, достатніх для адекватних дій у відповідних ситуаціях тощо.

Створення ситуації, в якій учень постійно розвивається, зростає, дозріває вимагає: розроблення основних універсальних компетентностей для українського суспільства, що потребує узгодження з цінностями і напрямками розвитку; розподіл компетентностей за категоріями узагальненості й конкретності, індивідуальності і колективності, базовості, важливості, пересічності тощо; практичної реалізації завдань довгострокової стратегії і переходу від предметно-орієнтованого до особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу; побудови ментальної навчальної моделі на культурологічній основі.

Наступна складова розвитку учнів стосується автентично-компетентісно зорієнтованого підходу, спрямованого на формування їхніх якостей і цінностей для успішної діяльності в прогнозованому світі, оскільки людина живе в природному світі і бере участь у природних процесах. У зв'язку з цим підготовка учителів до роботи з учнями передбачає не лише засвоєння ними теоретичних знань з навчального предмету, а і формування та розвиток компетентностей гармонізуючих психологічну сферу.

Компетентнісний підхід має своє місце і в контексті традиційної організації навчально-виховного процесу за умови розвитку базових та інструментальних умінь (уміння читати, писати, рахувати тощо). Підґрунтям для зростання компетентностей є знання, уміння, орієнтації, цінності тощо. У цьому контексті учителі мають врахувати, що учні, здобуваючи та поглиблюючи знання, уміння і установки, водночас здатні швидко та

ефективно їх застосовувати у відповідь на змінність ситуацій в їх особистому, продуктивному і суспільному житті.

У процесі планування та організації навчально-виховного процесу враховується, що знання здобуті учнями в результаті навчання дією, і ті, що спираються на попередній психологічний досвід, запам'ятовуються на довше, ніж знання, здобуті теоретично і замало пов'язані із повсякденним життям. Психологічна і практична готовність до свідомої і активної праці на користь суспільства – головне завдання національного виховання молодого покоління. Раціональна організація продуктивної праці у поєднанні з навчанням учнів є важливим засобом не тільки інтелектуального, фізичного і морального, але і соціально-трудового розвитку особистості. Всі спроби уникнути продуктивної праці закінчувались негативно як для особистості, так і для суспільства в цілому. Багатогранність і багатство інтелектуального змісту продуктивної праці, постановка перед учнями цікавих технічних, технологічних і організаційно-економічних завдань, вирішення яких потребує самостійності мислення, творчості дозволяє сформувати креативну особистість.

Заклади загальної середньої освіти, які не зможуть запропонувати особистіно-розвивальну, соціально-трудова орієнтовану навчально-виховну основу, втрачатимуть учнів, які досягатимуть в навчанні низьких результатів у віці до 15 років, почувавши себе незахищеними в соціальному плані. Шлях до усунення цих проблем лежить через побудову освітньо-виховних моделей базової і профільної освіти, а також участі учнів та їхніх батьків в обговоренні і виборі власного навчального плану з метою побудови соціально-трудової траєкторії. Це підвищує соціальну вмотивованість і стимулює докладання ними зусиль для успішного опанування запропонованого змісту навчання.

У компетентісно орієнтованому навчанні потребує вирішення психолого-педагогічна проблема контролю за особистісними переживаннями і страхами учнів, яка набула актуальності у зв'язку із зміною суспільного та

соціально-економічного регіонального та державного устрою. Зустрічаючись з ними в молодому віці, особистість не завжди підготовлена їх побороти. Тягар успішності і страх поразки найбільше хвилює сьогодні учнів. Освіта має допомагати індивідууму та суспільству загалом контролювати переживання та страхи. Є багато страхів, які людині необхідно побороти, з-поміж них – страх зазнати поразки. Людина – тендітне створіння, а сучасний світ в жодному разі не дає надії, що майбутнє буде мирним, затишним місцем без страхів та переживань. У зв'язку з цим маємо дати відповіді на запитання: Чи ми маємо перелік тих переживань і страхів, на боротьбу з якими освіті і науці слід звернути особливу увагу? Чи можливо створити такий перелік на основі аналізу подій сучасності? Чи можливо передбачити, як і які страхи будуть змінюватися?

Згідно орієнтовного переліку переживань і страхів, учителі мають співпрацювати із учнями і батьками в їх подоланні, або хоча б нівелюванні до мінімуму за допомогою певних засобів. Зрозуміло, що створити перелік на основі аналізу сучасних подій і прогнозу на майбутнє, передбачаючи динаміку змін, навряд чи можливо. Але оскільки сучасні події в світі не гарантують мирного співіснування, є потреба в підготовці молодого покоління до можливих змін, страхів і переживань. Один із засобів – допомога учням у створенні й розвитку надійних і продуктивних міжособистісних зв'язків.

У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу вчителем відбувається на базі освітньої моделі для основної і старшої школи:

1. У класичному освітньому середовищі пропонується навчальна програма формується і деталізується на базі змісту навчання. Ця модель визначає мету освіти і формує відповідний зміст навчання в основній і старшій школі. Процес супроводжується вибором альтернативних методик, які забезпечують виконання поставлених завдань, виходячи із можливостей педагогів на основі здібностей учнів. Результати навчання відображають можливість засвоєння матеріалу учнями. У подальшому їх використовують

як аналітичну складову у процесі корегування навчально-виховного комплекту;

2. У моделі освітнього середовища на базі досвіду домінує процес забезпечення досягнення мети. Учителю надається можливість самостійного прийняття рішень щодо організації навчально-виховного процесу. Використання цієї моделі потребує високого рівня освіти і вчительського досвіду. Завдання – забезпечення опису навчального досвіду на основі педагогічної майстерності. Недоліком є те, що ця модель важча для оцінки навчальних досягнень учнів;

3. Модель освітнього середовища як рамкової структури визначає мету і загальні керівні принципи для фактичного його планування. Це всеохоплюючий документ, який описує загальну мету навчання, конкретну мету освіти і викладання окремих або кількох груп предметів. Такий підхід дозволяє розроблення навчальних програм досвідченим учителям. За реалізації цієї моделі завданням учителя є регулювання розподілу навчального навантаження, а освітянських структур науково-методичний супровід, фінансування тощо. Перевага цієї моделі – забезпечення якості освіти в основній і старшій школі шляхом децентралізації. Утім її реалізацію зможуть забезпечити висококваліфіковані учителі, які живуть проблемами місцевої освіти не рахуючись з власним часом;

4. Освітнє середовище на основі результатів базується на тому, що саме учень має вивчити в процесі навчання. Його особливістю є спрямованість учителя на точний опис очікуваних результатів навчання, яких треба досягти у процесі вивчення різних предметів, а також надання вчителям детального переліку знань і навичок, якими повинні володіти учні на певному етапі їх навчання в основній і старшій школі. Ця модель дає змогу державним освітнім органам, педагогам, батькам і учням усвідомлювати можливості школи через критерії і показники результативності навчання. Зазначений підхід робить зовнішнє оцінювання і

тестування релевантним завдяки загальнопогодженим очікуванням, задекларованим у освітній системі;

5. Продовженням напрацювань освітньої системи на базі результатів стала його модель на основі стандартів. Вона спрямовується вчителем у напрямі встановлення критеріїв знань і вмінь учнів з різних предметів на різних етапах шкільного життя. Особливістю моделі є дотримання єдиних державних стандартів, які орієнтовані на окремі предмети і мають опис очікуваних результатів у процесі навчання. Вони є основою для розроблення процесу взаємодії учителя з учнями, а їх сильною стороною є здатність забезпечувати вимірювальні критерії, які в подальшому використовуються для оцінки якості навчання.

Слід зауважити, що вчителю створити чітко визначений тип освітньої взаємодії, який влаштує учнів, в принципі, неможливо. У регіональному освітньому просторі практикується використання різних видів (пристосованих до місцевих умов) складових освітньої системи, акценти в яких розставляються з урахуванням як особистісних характеристик учнів, так і національних, і місцевих особливостей.

Наступною проблемою у процесі розроблення навчально-виховного комплекту є забезпечення балансу між інтеграцією і сегрегацією. Хоч інтеграційні процеси певною мірою стосуються учнів, які потребують групового розподілу залежно від здібностей і особистісних характеристик, визначених учителями у співпраці з психологами. Складно визначити, якою мірою освітня система має інтегрувати окремі шкільні предмети в групи і чи слід тримати традиційні шкільні предмети незалежними в освітньому процесі. У зв'язку з цим один із варіантів створення групи шкільних дисциплін для здійснення інтеграційних процесів з метою формування особистісних компетентностей. Ключові компетентності випускника мають інтегративну основу, тому що їх джерелом є різні сфери культури і діяльності: духовна, соціальна, інформаційна, естетична, екологічна тощо. Компетентність випускника є базовою міждисциплінарною, вона вимагає

значного інтелектуального, багатофункціонального розвитку, включаючи аналітичні, комунікативні та інші процеси.

Залучення до розроблення навчально-виховного комплекту вчителів як експертів обмежене та регулюється ознаками його моделі (змісту, досвіду, рамкової структури, результатів, стандартів). Продуктивна взаємодія потребує надання вчителю більшої свободи індивідуального вибору і надання школам ширших повноважень під час розроблення комплекту.

Застосування вчителем розробленого навчально-виховного комплекту передбачає систематизовану зовнішню оцінку його взаємодії в основній і старшій школі. Відповідно рівень знань учнів на регулярній основі визначається шляхом зовнішнього тестування відповідними фахівцями. За допомогою різних заходів, разом з інспектуванням і перевіркою роботи учителів, здійснюється зовнішній моніторинг школи. Звідси виникає проблема розроблення нових критеріїв культури оцінювання, завдання яких полягає в налагодженні зв'язку між освітньою системою і оцінкою навчальних досягнень учнів.

Вчитель має враховувати, що рівень знань учнів оцінюється за допомогою спеціально визначених критеріїв, які тільки частково пов'язуються із навчально-виховним комплектом. У такий спосіб поряд з організацією навчального процесу паралельно існує підготовка учнів до складання тестових завдань, розроблених за іншою критеріальною основою.

Організація вчителем навчання на базі стандартів задовольняє критеріальні функції викладацького і навчального характеру, а також функції об'єктивності оцінювання. Це стосується як систем, де учні часто проходять зовнішні тести, результати яких оприлюднюються широкому загалу, так і систем, де оцінювання знань проводиться вчителями з фіксацією результатів у класному журналі успішності.

Вчитель має враховувати, що підвищення рейтингу загальноосвітньої школи залежить від якості державної і місцевої складових навчально-виховного комплекту. Розгляд компетентісно орієнтованої моделі за

активної участі вчителів у процесі планування розглядається як інструмент динамічного розвитку основної і старшої школи. Отримавши можливість реформування навчально-виховного комплекту, вчитель свідомо включаються в творчий процес, що в результаті покращує мікроклімат і командну результативність на шляху забезпечення очікуваного освітнього результату. Цей процес допомагає у створенні не лише якіснішого комплекту, а й надихає вчителя до креативних дій в процесі організації і проведення навчально-виховних заходів, що в свою чергу дозволяє на новому рівні зрозуміти сутність освітніх проблем і окреслити напрями побудови перспективної творчої моделі взаємодії з учнями.

Паралельно із збалансованим створенням навчального комплекту забезпечується динаміка якісних освітніх показників у школі, розвиток в інших галузях освіти (спеціальна, інформаційні й комунікативні технології тощо), а також покращення відносин з батьками і соціумом на новому рівні розвитку міжособистісних відносин учасників навчально-виховного процесу.

Реформування освіти є процесом, який спонукає учителя до володіння регламентом експертної оцінки і супроводжується системним набуттям знань про освіту на національному рівні і в міжнародному масштабі. Цей процес вимагає недопущення до освітнього проектування учителів знання і психологічний досвід роботи яких лежать в інших площинах.

Розроблення компетентнісно орієнтованої освітньої системи є неперервним процесом і правильно розглядати його як проект необмежений у часі, що спонукає до виокремлення учителем найбільш суттєвих змін, які відбуваються в формуванні навчального комплекту. Утім розробити і запровадити універсальний комплект, який гарантовано використовуватиметься впродовж значного терміну не можливо. Тому є потреба допомогти вчителям основної і старшої школи зрозуміти, що навчально-виховний комплект є органічним механізмом, який допомагає педагогічному загалу знайти оптимальні шляхи в наданні якісної освіти

учням і зорієнтувати їх на майбутні суспільні, соціально-економічні й трудові відносини.

Реформування вчителем системи освітньої взаємодії передбачає не лише перелік тем, які належить йому викладати. Найбільш складною функцією системи є спрямування політики оцінювання в русло загальної освітньої стратегії. Слід також враховувати, що якісно розроблена освітня система може сприяти вчителям у створенні власної освітньої школи, яка разом із забезпеченням рівного доступу до якісної освіти знімає частину суспільного напруження для певних вікових категорій.

Універсальної освітньої системи не існує, як і однаково відібраних принципів і цінностей для навчально-виховної взаємодії з учнями, а також принципів, форм і методів викладання і навчання, яких дотримуються всі учасники навчального процесу. До місцевої освіти пред'являються певні стандарти (задоволення прав особистості на освіту, рівень кваліфікації, мобільність та інші норми), які вчитель бере до уваги. Але ці вимоги не стосуються фундаментальної складової навчально-виховних заходів, які є самобутніми в окремо взятому місцевому загальноосвітньому просторі. Учитель зорганізовує багатовекторність освітньої системи, зберігаючи і збагачуючи вікові напрацювання в напрямі еволюційного становлення навчально-виховного простору, традицій, культури, суспільної та соціально-економічної структури. Місцевий освітній простір має певні можливості для прийняття потенційних рішень через аналіз досвіду, який корисний тільки як джерело для реформування в основній і старшій школі. Пряме перенесення вчителем компетентісно орієнтованої освітньої моделі навіть з найпередовіших місцевих громад приречене на провал.

У контексті компетентісного підходу перед вчителем стоїть ще одне важливе й актуальне завдання – з допомогою навчально-виховних засобів долучити учнів до свідомого професійного самовизначення. Надання допомоги у професійному самовизначенні передбачає організацію спеціальної навчально-виховної роботи, в основі якої – раціонально-

чуттєвий вплив на учнів у напрямі свідомого вибору майбутньої професії з допомогою використання психолого-педагогічних засобів. Одним з таких засобів є профорієнтаційна система, до складу якої входить професійна інформація для вирішення певних завдань навчально-виховного характеру. Формування професійних інтересів і мотивованих професійних намірів має відбуватись з усвідомленням психологічних особливостей і можливостей особистості в руслі позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності і особливо до тих, у яких є нагальна потреба для динамічного соціально-економічного розвитку.

Як окремий і відносно самостійний елемент професійної орієнтації, професійна інформація є системою організації і проведення навчально-виховної роботи, спрямованої на: опанування учнем необхідних знань про психологічні, психофізіологічні та соціально-економічні умови правильного вибору напряму професійної діяльності (професії); формування індивідуальних знань та вмінь, необхідних для аналізу вимог різних професій до психологічної структури особистості; аналіз особистісних професійно значущих якостей, шляхів і засобів їх розвитку на різних вікових етапах.

Професійна інформація є одним з основних елементів профорієнтаційної системи загальноосвітньої ланки, яка за своїми завданнями і засобами має бути нерозривно пов'язана із формуванням компетентностей. Основним завданням всього профінформаційного комплексу як елемента структури професійної орієнтації, є послідовна цілеспрямована підготовка учнів до свідомого професійного самовизначення, що допоможе гармонійному розвитку особистості в процесі подальшого навчання або професійної діяльності після закінчення загальноосвітнього навчального закладу. Але завдання виховання вирішуються через взаємозв'язок елементів профорієнтації. У взаємозв'язку елементів, що розглядаються, маємо певну послідовність (профінформація, профконсультація, профвідбір), визначену завданнями виховання. Формування відношення і інтересів є головною метою профінформаційної

роботи. Вибір професії можливо здійснювати, використовуючи матеріали профконсультації. Але при цьому професійне самовизначення відбуватиметься на основі неповноцінних професійних інтересів, нестійкого, слабо мотивованого відношення до обраної професії.

Комплекс заходів у напрямі професійної інформації учнів передбачає вирішення таких основних завдань: розкриття значущості професійної інформації про найбільш масові і потрібні територіальній громаді професії; інформування про умови оволодіння тими чи іншими професіями (про навчальні заклади, умови вступу до них, предмети, терміни навчання, кваліфікаційні перспективи тощо); формування позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності і особливо до тих, в яких є нагальна потреба для соціально-економічного розвитку громади; формування професійних інтересів і мотивованих професійних намірів, в основі яких – усвідомлення психологічних особливостей і можливостей учнів та соціально-економічних потреб. При цьому завдання перших двох – відображення інформаційно-довідкових функцій профінформації, а двох інших – формування виховних функцій. У процесі профінформаційної роботи ці функції виявляються у взаємозв'язку і взаємодії одна з одною.

Цілеспрямоване формування інтересів і відносин передбачає опанування учнями довідковою інформацією. Зауважимо, необхідна довідкова інформація з метою активного її використання в подальшій самостійній профінформаційній роботі не може бути ефективною при нейтральному або негативному відношенні до неї. Розробка методів формування професійної спрямованості молоді, професійних здібностей і профпридатності, вирівнювання соціального престижу різних професій, економічного й морального регулювання процесу розподілу та закріплення трудових ресурсів; розробка системних заходів із підвищення привабливості сфер матеріального виробництва і обслуговування, ефективності впливу засобів масового виховання, спрямованого на формування мотивів вибору професії; визначення системи роботи загальноосвітньої школи з

профорієнтації, профконсультації, профінформації в єдності з родиною і соціально-економічними об'єктами.

Отже, систему професійної інформації вчитель вибудовує так, щоб інформаційний матеріал був основою для формування в учнів необхідних знань про професії, про їх вплив на внутрішній світ, і щоб ці знання допомагали приймати обґрунтовані рішення у напрямі свідомого професійного самовизначення кожним суб'єктом освітньо-виховної системи.

Для розв'язання цієї проблеми особливого значення набуває розробка психологічних основ профінформаційної роботи, оскільки засвоєння учнями різноманітної інформації, включаючи інформацію профорієнтаційного характеру, буде ефективною лише при дотриманні певних умов. Важливо, щоб запропонована інформація була доступною, а викладення інформаційного матеріалу за змістом і формою відповідали їх можливостям при сприйманні і аналізі (спеціальна термінологія, технологічні відомості тощо), які обумовлені віковими і освітніми особливостями.

Процес формування свідомого, стійкого і адекватного відношення до певної професії відбуватиметься за умови викладу інформаційного матеріалу доступно, правдиво і всебічно, з використанням різноманітних організаційних форм (виготовлення наочностей, професіографічні заходи – екскурсії, зустрічі, бесіди, дослідництво, уроки професійної інформації тощо), для активізації сприйняття і мислення старшокласників.

Разом з тим вибудовуються взаємовідносини між загальноосвітньою ланкою і підприємствами, установами й організаціями, які відчувають дефіцит кваліфікованих кадрів. Спільні зусилля мають цілеспрямовуватись на всебічну і об'єктивну подачу профінформаційного матеріалу, що, безумовно, підвищить ефективність виховних функцій професійної інформації. Інформаційний матеріал подається учням в професіографічному і аналітичному плані. Розкриття ж лише привабливих сторін професійної діяльності, їх соціального значення, матеріальних благ, засобів оволодіння безумовно призведе до деформації об'єктивних реалій щодо формування

позитивного відношення і стійкого інтересу до професії, а ще гірше – дезорієнтує учнів у виборі та оволодінні певною професією. Доказом цього є напрацювання. Учні не маючи достатнього життєвого досвіду схильні до поспішних висновків і вчинків. Зіставляючи дійсність зі своїми ідеалами без врахування досвіду попередніх поколінь, вони роблять помилки, які потрібно попередити.

Особливого значення в профінформаційній роботі набуває уміння педагога, психолога, соціального працівника сформувати стійкий професійний інтерес або зацікавленість до певного виду професійної діяльності. Для цього під час бесіди з учнями учитель має надавати професіографічну за змістом інформацію (соціально-економічне значення професії і виробничої технології, фактори, які обумовлюють успішність в професійній діяльності тощо).

Слід підкреслити, що учителя і наставника потрібно підготувати до відповідей на елементарні запитання: чому йому подобається ця професія, які фактори впливають на його успішність у професійній діяльності та чому є люди, яким не подобається їхня професія і які не можуть досягти успіхів і морального задоволення при її виконанні тощо. Важливо в ході бесіди розкрити психологічну структуру професії.

Варто звернути увагу на деякі проблеми. Не кожна людина, наприклад, може бути хорошим державним управлінцем, директором малого приватного підприємства, вчителем, медиком, інженером, механіком, слюсарем тощо і разом з тим отримувати задоволення від своєї праці. Кожна з цих професій має специфічні вимоги до особистості. Спеціаліст державного управління повинен мати високий рівень інтелекту, бути комунікабельним, відповідальним, уміти бачити перспективу розвитку регіону і держави та мати певні риси характеру (акуратність, пунктуальність, чесність, відповідальність, високу духовність тощо). При плануванні кар'єри та виборі професії людина бажає, зокрема, розв'язати такі проблеми: переконатися, що обрана професія максимально відповідає її особливостям, уподобанням та

прагненням; набути впевненості, що проблема зміни обраної професії перед нею не постане, оскільки існують певні прийоми, які дозволяють знизити ймовірність та небажані наслідки невірному вибору професії.

Крім того, з допомогою професіографічних елементів бесіди, учням створюють умови для аналізу привабливих професій і розкриття сутності психологічної структури конкретного виду професійної діяльності, даючи при цьому можливість проаналізувати свої особистісні якості. Зусилля учителя спрямовуються на усвідомлення учнями того, що люди різні за індивідуальними особливостями психологічної структури, психофізіологічними можливостями, рівнем і напрямом творчого потенціалу в певному виді професійної діяльності, які значною мірою залежать від природних особливостей, освіченості, сформованого досвіду, освіти, світогляду, моральності та духовності.

Позитивне відношення та інтерес до професії зумовлюються пізнавальною активністю особистості. При підготовці та проведенні профорієнтаційних заходів враховуються психологічні умови розвитку пізнавальної активності учнів. З цією метою учням створюють умови для самостійного пошуку нової професіографічної інформації, що дасть їм можливість частково розв'язувати інформаційні, пошукові й дослідницькі проблеми. Прикладом може бути професіографічна екскурсія на підприємство, під час якої учням потрібно розповісти про структуру підприємства, ознайомити з матеріально-технічною базою, задіяною для виробництва кінцевого продукту, та технологічним процесом.

Важливо під час підготовки до екскурсії виділити професії, які є суспільно необхідними і максимально розкрити їх сутність і вимоги, які вони пред'являють до психологічної структури особистості. Бажано провести порівняльний аналіз рівня професійності (рівень кваліфікації, стиль роботи, результати роботи) окремої групи працівників. Така екскурсія готує учнів до сприймання психологічної структури особистості, до її розуміння і використання.

Підвищення рівня пізнавальної активності досягається з допомогою самостійних професіографічних досліджень, в процесі підготовки до яких вчителі і учні готують запитання, відповіді на які дадуть інформацію для складання професіограми, яка допоможе зробити перелік і опис загальнотрудових та спеціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання певної професійної діяльності.

Наступним завданням учителя є активізація емоційно-почуттєво-вольових механізмів. При певній динаміці розвитку ці механізми формують ініціативність як складову характеру особистості, що дає змогу покращити самостійну пізнавальну діяльність. У свою чергу розвиток самостійної пізнавальної діяльності залежить від емоційно-почуттєво-вольових компонентів психологічної структури особистості, але їх подальший розвиток перебуває в прямій залежності від рівня активності особистості в самостійній діяльності.

Слід зазначити, що в організації самостійного професіографічного дослідження професійної діяльності суб'єкта освіти враховується функціональна залежність між емоційно-почуттєво-вольовими компонентами психологічної структури і активністю його самостійної діяльності. Завдання учителем ставиться чітко, проблемно, зрозуміло і життєво важливо, що допоможе активізувати мислення, самостійний аналіз, вибір засобів для його вирішення, стимулюватиме приплив позитивних емоцій у діях для досягнення очікуваного результату. Мета соціально-моральної задачі не може бути досягнута лише діями учителя, спрямованими на активне осмислення вихованцем етичних знань та відповідних ситуацій як таких, тобто відчужених від них. Діяльність щодо їх осмислення мусить вестися з позиції усвідомлення вихованцем себе, свого „образу „Я”.

Для підготовки учнів до самостійного вирішення профорієнтаційних заходів учитель формує необхідний мінімум знань з психології, соціальної психології, соціології, економіки. Позитивний результат, забезпечується організацією спеціальних профінформаційних уроків при проведенні яких

використовуються певні методи навчання: пояснювально-ілюстративні або репродуктивні (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, ілюстрація явищ і процесів, що вивчаються, засобами наочності); інформаційно-пошукові (проблемний виклад, евристичні бесіди, диспути, методи організації дослідницької діяльності, методи спостереження, робота з навчальною та іншою літературою). Залежно від змісту матеріалу, рівня підготовленості до сприймання нової навчальної інформації, матеріально-технічної бази навчального закладу і методичної підготовленості вчителя на заняттях застосовують різні методи навчання. Поєднання їх сприяє розвитку творчої активності учнів, активізації їх пізнавальної діяльності.

Досягнення позитивних результатів можливе при виборі і впровадженні найбільш раціональних форм і методів навчально-виховної роботи, за допомогою яких можливо максимально розв'язати проблему профорієнтаційної роботи. Профінформаційна робота розглядається як один з необхідних специфічних елементів навчальної і виховної роботи загальноосвітньої школи. У процесі побудови системи профінформаційної роботи учитель дотримуються принципу наступності на різних вікових етапах розвитку учнів.

Під впливом профорієнтаційних заходів і зовнішніх спеціальних чинників в учнів виявляється психологічна готовність до переходу на новий рівень сприймання профорієнтаційної інформації. В цей період розпочинається формування груп учнів за загальним профілюючим інтересом щодо вибору професії. На даному етапі потрібно зменшувати діапазон інтересів з метою концентрації й поглиблення, що з часом уможливить позитивні результати в процесі професійного самовизначення учнів.

Учні старших класів під керівництвом учителів мають своєчасно розпочати процес активної пізнавальної діяльності у напрямі професіографічного аналізу різних професій. Їх потрібно навчити розглядати професії не за випадковими ознаками, а за ознаками, які мають відношення

до психологічної структури особистості, оскільки аналіз певного виду професійної діяльності в майбутньому стане основою при виборі професії. Цілеспрямована пізнавальна діяльність учнів тісно пов'язана з їхнім ставленням до трудової діяльності. Це враховується при формуванні позитивного відношення до певних видів і напрямів професійної діяльності. В свою чергу це уможливорює позитивний результат при аналізі і засвоєнні учнями необхідної професіографічної інформації.

Наступна умова, яка має відношення до впровадження методики профінформаційної роботи з учнями, стосується соціально-економічної сфери її застосування. Досягнення позитивного результату засобом професійної інформації можливе за умови дотримання певних закономірностей. Основне завдання професійної інформації не повинно залежати від місцезнаходження освітнього закладу. Воно має бути разом із суб'єктом професійної орієнтації – учнем, з його індивідуальними психологічними особливостями, закономірностями розвитку його психологічної структури, потребами і можливостями. Але методи активної професійної інформації мають дві передумови: центральне завдання та закономірності розвитку психологічної структури особистості учня. Тому основний методичний зміст профінформаційної роботи не повинен залежати від соціально-економічних умов регіону, в якому знаходиться певний навчальний заклад. Основний методичний зміст системи і його основа може змінюватись лише у випадку зміни і корегування завдань, мети професійної орієнтації і закономірностей розвитку психологічної структури учня.

Важливим є те, що основний методичний елемент системи не потрібно ототожнювати з матеріалом, який використовується в системі. Його зміст визначається на основі реальних соціально-економічних умов за місцем розташування навчального закладу. Ці умови враховуються при проведенні профінформаційної роботи. Учням пропонуються професіографічні дослідження, виходячи з регіональних особливостей соціально-економічного розвитку.

Звертаємо увагу на питання престижності професій, яке вносить корективи в підбір матеріалів для методичного забезпечення функціонування системи профінформаційної роботи навчального закладу. Проблема престижу професій має розглядатись фахівцями в різних аспектах: механізми престижу; розвиток ринку праці і динаміка змін; зв'язок з об'єктивними і суб'єктивними факторами тощо. На сучасному етапі розвитку територіальних громад дана проблема є надзвичайно актуальною, масштабність її розв'язання дозволить відносно збалансувати наявність трудових ресурсів. Незважаючи на те, що фундаментальним розв'язанням даної проблеми займається соціальна психологія, є необхідність зупинитись на тих моментах, які мають безпосереднє відношення до методики профінформаційної роботи.

Зауважимо, що престижність професії відображається на ставленні учнів до певного виду професійної діяльності, а статична кореляція престижу професії і відношення до неї особистості розвиває прямий взаємозв'язок між ними (чим престижніше професія, тим більший інтерес до неї). Треба підкреслити, що в разі, коли психологічна готовність учнів до оволодіння непрестижними професіями буде знаходитись на низькому рівні, це погіршить приплив та оновлення трудових ресурсів у певній галузі і активізує процес відтоку кадрів, що призведе до зменшення динаміки розвитку галузі.

Максимально розв'язати проблему престижу професії можливо лише спільними зусиллями учителів, територіальних громад, шляхом створення відповідної навчально-виховної системи, підтриманої певними програмами. Разом з тим престиж професії створюється через різноманітну інформацію про неї, її технологічні основи, соціально-економічну значущість тощо.

1.2 Готовність вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання: психолого-педагогічний аспект (Доротюк В.І.)

Природа компетентності така, що вона може проявлятися тільки разом з цінностями людини, тільки в тому разі, якщо людина зацікавлена у своїй діяльності. Важливою ланкою в суспільній діяльності є робота вчителя, він відповідальний за формування і розвиток підростаючого покоління. Забезпечувати якісний освітній процес повинні професійно компетентні вчителі. Слід звернути увагу на визначення критеріїв в оцінюванні компетентності вчителя, на розробленість питання, якими особистісними якостями він повинен володіти, які мати професійні характеристики та які конкретні функції повинен виконувати для формування компетентностей учнів. Необхідно мати узагальнений психологічний портрет сучасного вчителя, як основу для вирахування різниці між реальними та бажаними професійними параметрами. Аналіз психологічних якостей педагога дозволить з'ясувати ступінь його готовності до забезпечення компетентнісно орієнтованого навчання. Такі дослідження, дають можливість розробити реальну програму підготовки професійних педагогічних кадрів.

Компетентність педагога оцінюється по результатах його професійної діяльності. Результат діяльності – випускник школи.

На основі теоретичного аналізу та практичних досліджень, нами виділено критерії готовності вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання.

Критерії компетентності вчителя:

- Професійний — визначається по якості знань та кар'єрному шляху учнів, які пройшли в нього курс навчання, з певного предмета та успішно реалізували знання і вміння - це і є оцінкою відповідності педагога своїй діяльності. Успішними повинні бути всі учні, а не може тільки переможці олімпіад, та відмінники, які мають природні здібності. Стандарт освіти передбачає, а держава фінансує забезпечення знаннями, розвиток компетентностей всіх школярів, а не окремих осіб. Професійний критерій

оцінки педагога вважається високим в тому разі, коли з його предмету немає відстаючих чи неатестованих учнів.

- Когнітивний - визначається оптимальною організація розумової роботи учнів, динамічністю, евристичністю, логічністю. Це забезпечується знаннями вчителя про: стійкість, переключення та прийоми розвитку уваги учнів; відчуття і сприйняття, як головні постачальники знань; складний процес пам'яті, який включає в себе запам'ятовування, збереження, відтворення і забування; рівні та етапи мислительної діяльності. Контроль успішності освоєння предметів учителем повинен мати структуру аналізу змісту знань та розумової діяльності школярів. Структура може мати кілька варіантів, але результатом буде виявлення активності та динаміки у засвоєнні предметів учнями - що і є показником компетентності педагога.

- Пізнавальний — визначається пізнанням вчителя світогляду школярів, яке забезпечує зворотній зв'язок у педагогічному процесі. Для цього вчитель має володіти мистецтвом спілкування, одиницею якого є діалог. Діалог - це форма спілкування, в якій реалізується говоріння і слухання, ефективність його залежить від співпадіння наміру того, хто говорить, і розуміння слухача. Існують умови, при яких можливий діалог: новизна інформації, що повідомляється, дотримання причинно-наслідкового зв'язку, наявність в учасників загального запасу відомостей про предмет розмови, семантичний зв'язок діалогу, зворотній зв'язок, потреба у спілкуванні та початковий розрив у знаннях. Для визначення пізнавального критерію створюються спеціальні програми, куди входять конкурси, педагогічні ігри, вікторини, ділові ігри, творчі завдання - отриманий матеріал досліджується і вивчається для отримання достовірної інформації щодо бачення спектру світогляду учнів вчителем, вплив та наявності зворотнього зв'язку у його системі навчання. Висновки проілюструють вплив педагога на розширення світогляду школярів.

- Методичний - навчання, засноване на добровільності, а не насильстві. Школярів можна зацікавити, а завантажити навчанням. Хороший

вчитель віддає перевагу першому і інтерес учня підтримує за допомогою проблемного або евристичного методів викладання. Це можна назвати методичною компетентністю.

- Етичний - визначається рівнем зовнішньої і внутрішньої культури вчителя. У педагога є обов'язок навчати і вивчати учня і цей обов'язок (за Кантом) має виконуватись охоче, за внутрішньою спонукальною основою. Якщо людина охоче робить дещо по доброму настрою, то вона робить це з почуття обов'язку, а дія її є етичною; а якщо вона робить дещо по примусу, то така дія чисто формальна та не є моральною. Це відноситься як до роботи самого вчителя (виконувати її з добрим настроєм), так і до учнів, оскільки з примусу до навчання “витікає компетенція примушувати”. Педагогіка не вимагає, щоб її закони виконувались охоче, але цього вимагає етика. Дія, яка узгоджується з законами, і виконується з добрим настроєм, укладає в собі моральність. Принцип оцінки добровільності дії описаний в Лекціях по етиці Канта, де найважливішим визначається те, що спонукає людину мати етичні мотиви при виконанні професійних обов'язків (принцип мотиву).

- Психологічний – визначається рівнем психологічної грамотності вчителя. Важливо не тільки знання предмету психології, а ще вміле його застосування, що забезпечує індивідуальний підхід, вірніше загальний підхід у навчанні, при врахуванні індивідуальних особливостей школярів у сприйнятті, запам'ятовуванні та відображенні навчального матеріалу. “Психіка - системна властивість високоорганізованої матерії, яка полягає в активному відображенні суб'єктом об'єктивного світу, в побудові суб'єктом картини цього світу і саморегуляції на цій основі своєї поведінки і діяльності” - визначає словник. У кожного учня існує свій власний світ; таким чином, об'єктивний світ, як би, примножується на його суб'єктивне відображення і можна сказати, що психіка - це спосіб і апарат подвоєння світу. Суб'єктивний світ особистості повинен збігатися зі світом інших людей, по визначенню Є.І. Рогова, задля запобігання хаосу. Наукова психологія вивчає психологічні

процеси, а вчитель на основі психологічних знань - забезпечує гармонійність, відсутність хаосу та практичне їх застосування в компетентнісно орієнтованому навчальному процесі.

- **Діагностично-дослідницький.** Компетентнісно орієнтоване навчання базується на особистісних якостях і здібностях учнів. Визначити їх можна з допомогою психолого-педагогічної діагностики. Крім того, компетентності, описані в стандарті навчання, не є обмежувальними та достатніми. Равен зауважив, що список компетентностей не охоплює багато міжпредметних та соціокультурних сфер життя людини, тому пізніше доопрацював цей перелік і припустив, що вчитель самостійно повинен уміти вибирати інтелектуальну нішу для дослідницької роботи учнів та створювати нові компетентності на стику основних.

- **Технологічний** – вчитель має володіти сучасними освітніми технологіями. Сучасні освітні технології дають змогу підвищити якість освіти, більш ефективно використовувати навчальний час та зорієтовані на індивідуалізацію, варіативність та мобільність навчального процесу. Технології бувають різного напрямку: проектна, розвиваюча, аналітична, ігрова та інші. Вчитель вивчає існуючі педагогічні технології та використовує, як окремо, так і частково, чи сумарно їх у розробці власної програми викладання та виховання.

Методи визначення готовності вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання.

Визначення професійної спрямованості особистості вчителя.

Для забезпечення реалізації компетентнісно орієнтованого навчального процесу, керівництво навчального закладу повинно мати технологічну карту здібностей, пізнавальних можливостей, моральних цінностей, інтересів учнів, ефективних методів формування і розвитку компетентностей конкретно цих учнів, з урахуванням їх реальних особистісних якостей. Для цього повинен бути оцінений кадровий ресурс та прорахований коефіцієнт корисної дії педагогічного колективу, визначено професійну направленість

та інтелектуальну гнучкість (як мінімум), працюючих вчителів.

Нами проводились дослідження особистості вчителя з метою створення його психологічного портрету.

Загальна кількість досліджуваних респондентів за методикою «визначення професійної спрямованості особистості вчителя» – 151 учитель.

Існує декілька типів професійної спрямованості педагогів, це такі, як: організатор, предметник, комунікатор, інтелігент.

Аналіз та інтерпретація результатів тестування вчителів за методикою «визначення професійної спрямованості особистості вчителя» дали наступні результати.

Структуру особистості типу «*Організатор*» складають такі якості, як: *вимогливість, організованість, сильна воля, енергійність*. Учитель-організатор, який часто є лідером серед учнів та вчителів транслює особистісні якості під час проведення різних заходів позакласної діяльності, і тому результат його впливу проявляється в сфері ділового співробітництва, колективної зацікавленості, дисципліни тощо. Результати проведеного дослідження серед учителів вказують на те, що серед респондентів-учителів 15,3%, належать до цього типу.

Для «*Предметника*» характерна *спостережливість, професійна компетентність, прагнення до творчості*. Для вчителя-предметника, раціоналіста, переконаного в необхідності знань та їх значущості в житті, характерно виховання учнів засобами предмету навчання, шляхом зміни його сприйняття наукової картини світу, залучення до освітньої діяльності. Такого типу спрямованості особистості вчителя 31,2% респондентів.

Структура особистості типу «*Комунікатор*» містить такі якості, як: *відкритість у спілкування, доброта, зовнішня привабливість, висока моральність*. Учитель-комунікатор, відмінний емпатією, екстравертованістю, доброзичливістю реалізує власний виховний вплив через знаходження сумісних точок в особистому житті. Вчителів-комунікаторів в групі респондентів виявлено 7,9%.

Тип «Інтелігент» характеризується *високим інтелектом, загальною культурою і високою моральністю*. Вчитель-інтелігент або «просвітитель», вирізняється принциповістю, дотриманням моральних норм, реалізовується через високо інтелектуальну просвітительську діяльність. Він несе учням моральність, духовність, відчуття свободи. Спрямованість особистості вчителя-інтелігента займає домінуючі позиції і становить 45,6% респондентів-учителів.

Отже маємо такий поділ професійної направленості особистості вчителя: домінуючим, найбільш поширеним типом (*перше місце*), є вчитель-інтелігент; на *другому* місці знаходиться вчитель-предметник; учитель-організатор займає *третьє* місце в рейтингу; на останньому *четвертому* місці знаходиться вчитель-комунікатор.

Якщо проаналізувати та виокремити результати опитування, яка ж спрямованість є бажаною респондентів, то побачимо, що переважаюча більшість намагається позиціонувати себе, як вчителів-інтелігентів (логічно, оскільки такі вчителі отримують найбільше схвалення у суспільстві), дещо менше вчителів-організаторів.

Універсальний інтелектуальний тест (УІТ)

Універсальний інтелектуальний тест – УІТ, авторами якого є І. М. Дашков, Н. А. Курганський, Л. К. Федоров, представляє собою батарею тестів спрямованих на *визначення рівня інтелектуального розвитку (загальних розумових здібностей)*, а також *структурних особливостей інтелекту* [1; 3; 4].

Інтелектуальна гнучкість – інваріантна особистісна характеристика структура якої містить оптимальне поєднання *двох груп якостей* особистості:

- (*інтелектуальна варіативність*, що забезпечує різноманіття ідей, легкість переходу від одного класу явищ до другого;
- *інтелектуальна стабільність*, що забезпечує стабільність, стійкість ознак).

Інтелектуальна гнучкість інтегральна характеристика особистості, яка

зумовлює ефективність педагогічної діяльності. Вона *характеризує* рівень як когнітивного, так і цілісного особистісного розвитку; як оптимальну умову, необхідну для професійного розвитку вчителя, його педагогічну гнучкість.

Низький рівень інтелектуальної гнучкості характеризується інертністю, ригідністю, консерватизмом, що призводить до негативних явищ професійної стагнації, а також ранніх педагогічних криз.

Загальна кількість обстежених респондентів – 71 учитель.

Проведення УІТ серед вчителів спрямовано на виявлення такого показника інтелекту, як *його гнучкість*. Так, методика складається з двох блоків завдань.

Результати *субтеста «Виключення зображення»* визначаються гнучкістю, нетрадиційним мисленням, здатністю до інсайту, вмінням знаходити перцептивно-логічні зв'язки, а результати *субтесту «умозаключення»* вказують на рівень розвитку дедуктивного мислення, стійкості суджень, здатність упорядковувати інформацію, що надходить.

Субтест «Ціннісні орієнтації» – вимірює, як людина розділяє цінності, притаманні самоактуалізованій людині.

Субтест «Гнучкість поведінки» – діагностує ступінь гнучкості суб'єкта за реалізації власних цінностей у: поведінці, взаємодії з оточуючими людьми, здатності швидко і адекватно реагувати на мінливу ситуацію.

Субтест «Пізнавальні потреби» визначає ступінь вираженості у суб'єкта прагнення до набуття знань про оточуючий світ.

Субтест «Креативність» характеризує вираженість творчої спрямованості особистості вчителя.

Аналіз та інтерпретація результатів дослідження інтегральна характеристика особистості «інтелектуальна гнучкість».

За результатами проведеного дослідження виявлено, що більшість вчителів проявляє середній рівень розвитку гнучкості інтелекту (73,2% респондентів – субтест «виключення зображення» та 51,3% респондентів – субтест «умозаключення»).

Показники низького рівня розділилися таким чином: 14,1% респондентів володіють низькою здатністю знаходити перцептивно-логічні зв'язки, низькою швидкістю мисленнєвого розуміння цілого «осяння»; 33,8% респондентів-учителів проявляють низький рівень розвитку дедуктивного мислення і стійкість суджень.

Звернемо увагу, що тих, у кого низький рівень розвитку інсайту та нетрадиційного мислення в 2,4 рази менше ніж тих, у кого складнощі з дедуктивним мисленням (вид мислення в якому знання рухаються від загального до часткового, що дає змогу замість розгляду багатьох одиничних випадків засвоювати загальні принципи) та структуруванням інформації.

Однак, результати наведені вище показують, що серед респондентів-учителів також присутні ті, хто володіє високими показниками розвитку гнучкості інтелекту. Так, 12,7% респондентів проявляють високі показники за першою шкалою та 5,6% – за другою. Тих, хто має високі показники за першою шкалою, що діагностує здатність до нетрадиційного мислення значно більше за тих, в яких високі показники за другою шкалою (дедуктивне мислення, стійкість суджень, структурування інформації).

Якщо не брати до уваги середні показники (вони знаходяться в межах норми, то нормально, що респондентів з таким рівнем більшість) і проаналізувати відхилення від середнього (високий та низький рівень), то чітко простежується той факт, що кількість респондентів-учителів із низьким рівнем розвитку гнучкості інтелекту значно більше за тих, в яких показники високі. Так, переважання за першою шкалою (нетрадиційне мислення, здатність до інсайту та здатність знаходити перцептивно-логічні зв'язки) становить 1%–4%, а за другою (здатність упорядковувати інформацію, розвиток дедуктивного мислення та стійкість суджень) більше ніж в 6 разів проти тих, в яких показники високого рівня.

Щодо шкал «Ціннісні орієнтації» та «Гнучкість поведінки», то високо розвиненими можна вважати 12,5% та 3,1% відповідно, а низько розвиненими – 3,1% та 28,1% (відповідно). Такі показники свідчать про те,

що у респондентів-учителів більш розвиненими є самі цінності і майже не розвинені особливості їх реалізації, поведінки.

Результати субтестів «Пізнавальні потреби» та «Креативність» у комплексі відображають блок відношення до пізнання і таке відношення в них на низькому рівні (31,1% – низький рівень пізнавальних потреб та 68,8% – низький рівень креативності). Показники високого рівня розвитку відсутні (0%).

Підсумовуючи вище вказане скажемо, що в цілому група респондентів-учителів виявляє середній рівень розвитку гнучкості інтелекту, що не можна вважати як негативний результат (могло бути і гірше!), однак, серед них є і ті, хто відмінний від загальної маси, хоча і не завжди в позитивний бік.

Психологічний портрет вчителя.

Сучасного вчителя, який сьогодні навчає дітей у ЗЗСО можливо представити за допомогою декількох показників, а саме: особистісний (характерологічний), професійний (спрямованість) та інтелектуальний.

Проведене тестування нами було доповнене методиками: тест-опитувальники акцентуації характеру Х. Шмішека, міні-мульти ММРІ, емоційне вигорання Є. Бойко та ін.) і отримані результати дозволяють охарактеризувати досліджуваного вчителя так.

Він належить до тривожно-недовірливого типу характеру з надмірним проявом іпохондричних рис, що визначає його пасивність, повільність, боязкість, недовіру та хворобливість (яку він використовує для уникнення відповідальності і «втечі» від стресової ситуації). Такі люди боязкі, за будь-якої небезпеки впадають в тривожний стан. Окрім того, серед рис характеру яскраво вираженою є емотивність, яка робить людину високочутливою, вразливою. Вони вміють щиро співпереживати (про таких кажуть: «У них широка душа»).

За особистісними показниками вчитель формує власну професійну діяльність, однак результати вказують на те, що таку професійну спрямованість учитель будує не лише з огляду на особливості особистості, а

й на соціальну бажаність результату, що має отримувати. Так, учитель проявляє залежність (надмірну) від: думки оточуючих; відношення колег та керівництва, що «викривляє» їхні істинні бажання і прагнення. За результатом учитель моделює власну професійну діяльність (професійну спрямованість) за типом «учитель – інтелігент», який розуміє високу моральність, інтелігентність, інтелектуальність. Виховний процес реалізує через виховання у дітей: відповідальності, моральності, бесіди, лекції і власний приклад. Такий тип спрямованості є досить зручним, з огляду на те, що вчитель володіє середнім рівнем розвитку інтелектуальної гнучкості. Він не витримує тривалих інтелектуальних навантажень, досить важко змінює власне мислення і прийняття рішень.

Така професійна педагогічна діяльність призводить до виникнення професійної деформації, що з'являється вже на початковому етапі роботи.

Підсумовуючи вище сказане: такий вчитель далекий від взірця «просвітителя». Його професійна діяльність не знаходить позитивного відгуку в учнів, оскільки їхня психіка чутлива і «фальш» відчуває на рівні інтуїції.

Сучасна компетентнісно орієнтована освіта ставить до вчителя надзвичайно великі вимоги: учитель сучасної школи повинен мати високий інтелект, схильність до творчої та інноваційної діяльності, глибокі та різнобічні знання свого предмету та психології учнів, вміти самостійно здобувати знання, знати права учнів і батьків і т. і. Але, при цьому, життя не зупиняється і ніхто не знімає з учителя поточних обов'язків, держава не виділяє ресурс на відпустки для поповнення власних знань педагогами та на психологічних і педагогічних консультантів з побудови професійної траєкторії вчителів.

В такому разі, підготовку вчителів до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання, їх особистісний розвиток та збагачення знаннями повинен організовувати сам навчальний заклад.

Всю педагогічну діяльність мають координувати педагогічні ради. Вони затверджуються з різними темами і різні за змістом в квітні і коректуються у жовтні, відповідно до поточних обставин. Тематика може бути наступною:

1. Науково-теоретична. Протягом навчання вчителя стикаються з одиничними випадками (ситуаціями), які (котрі) не підходять під їх загальні знання і досвід, наприклад, учень, не встигаючий з певних предметів, але наділений мудрістю, знанням і вмінням аналізу подій і розумінням вчинків людей і їх мотивів. Зрозуміло, що це рідка (виключна) дитина, цінна (корисна) для суспільства, але що робити з успішністю? Інший приклад, дитина за свій рахунок годує на перерві друзів і на зауваження вчителя пояснює, що її батьки не проти цього, залишаючи вчителя в збентеженому стані. Третій приклад, дитина критично настроєна до методу викладання конкретного вчителя, намагається після кожного уроку пояснити вчителю, що нестабільністю своїх емоцій той ламає творче освітнє поле в класі чи групі. Таких явищ багато, і на них дає відповідь наука, і не має відповіді конкретний педагог. Такі питання поступають від вчителів завучу впродовж певного часу, завуч надсилає їх в науково-дослідний інститут педагогіки чи психології, і спеціалісти звідти запрошуються для теоретичного обґрунтування проблем, їх систематизації і наукового обґрунтування, а також рекомендацій для прочитання і обробки відповідної літератури.

2. Науково-практична. Компетентнісний підхід вимагає модифікації підходів в подачі матеріалу і контролі знань. Така модифікація має стати темою даних педрад, практичний матеріал привноситься кожним вчителем і може узагальнюватись в одну тему, в якій демонструються індивідуальні методи і технології групи викладачів або ж це демонстрація одного вчителя. Після такої демонстрації проходить інтерв'ю з авторами і складається резюме щодо доречності використання даного напрацювання. Такі поради допомагають розробці учбових (навчальних) технологій конкретним учбовим закладом і їх застосуванню в подальшому, постійному оновленню процесу навчання і виховання.

3. Психологічна. Головне в навчанні – це комунікація педагога і учня чи учнів. Чим відрізняється спілкування з окремим учнем від спілкування з групою? Як визначити запит класу на спілкування, його процес і його результат? На такі питання зможе відповісти психологічна рада, з обов'язковим запрошенням вченого-психолога і випрацюванням рекомендацій для успішного і продуктивного спілкування в процесі навчання.

4. Організаційна рада. На такій раді будується структура організаційних заходів, пропрацьовується їх необхідність, прогнозується їх систематична корекція в залежності від результатів отриманих від їх проведення. Створюється список критеріїв, щодо постановки цілей і задач, і контролю результатів конкретної події. Проектується графік організаційних дій в житті учнів, їх батьків і самих педагогів, вони можуть бути як спільними, так і роздільними (окремими для кожного). Визначається час і зміст заходів, прогнозуються якісні зміни в шкільній практиці під впливом їх проведення.

5. Морально-етична. Етика – це наука про мораль і моральність. Як відомо, перед людиною постійно виникають проблеми вибору між моральною діяльністю і свободою особистості. Ця філософська проблема властива людям будь-якого віку і є основною темою виховного курсу в умовах школи. Учні спостерігають і аналізують особистість вчителя стосовно моральності та етичності його вчинків і негайно їх обговорюють у своєму колі. Це зобов'язує вчителя дотримуватися принципу справедливості, правил етики (етичних норм) і культури в поведінці. Вивчити витоки етики від Арістотеля, Цицерона, Канта і до сучасності – це необхідні знання для педагога, напрацювання норм і заборон – необхідна задача навчального закладу. Ревізія слідування цим нормам – задача комісії, що складається з учнів і завуча або вихователів, теоретичні і практичні основи морально-етичної лінії навчального закладу розглядаються і опрацьовуються на відповідних педрадах.

6. Естетична. Освіченість, знання класичної літератури сприяє створенню широкого і багатогарного світогляду, гнучкості у прийнятті рішень, дає багатий словниковий запас, розвиває уяву, формує вміння спілкуватися, цитуючи класиків, використовуючи афоризми, використовуючи знання сюжетів і фактів. Вчитель повинен вивчати світове мистецтво, музику, архітектуру, релігії – без таких знань виховання і розвиток учнів неможливі. Педрада естетична є просвітницькою, методом прослуховування лекцій, обміну знаннями, інтелектуальних ігор і конкурсів формується естетичне середовище в педколективі. Обов'язковим для вчителя є можливість знайомитися з мистецтвом шляхом прочитування важливих і серйозних книг, таких як «Лекції про мистецтво» Джона Рескіна, де розглядається вплив мистецтва на мораль, стиль життя і мислення людини. «Теорія краси і етика пилу» цього ж автора, «Історію філософії» Гегеля, «Психологічного мистецтва» Вигодського, а також відомих письменників, художників і музикознавців.

7. Професійно-компетентнісна. Компетентнісно орієнтована освіта вимагає наявності у педагогів умінь формувати ключові компетентності у учнів, а це означає, що педагоги повинні самі володіти такими компетентностями. Тут виникає проблема, яка полягає в тому, що ці компетентності численні, різні, в той же час, при підготовці педагогів у ВНЗО їх не вивчали. Педагоги мають різний вік, різні пізнавальні здібності, різні канали сприйняття і при цьому відсутність вільного часу і цікавості до компетентнісної освіти. Їх спеціалізація впливає на це питання, так, викладачі мови і літератури краще засвоюють мовленнєві і комунікативні компетенції, а фізики і математики – математичну, біологи – екологічну. Професійно-компетентнісні педради налагодять обмін знаннями і вміннями педагогів, вони можуть проводитися в формі практичних семінарів або прочитання і аналізу методичної літератури, праць Наума Хомського, Джона Равена, Е. Стоуна.

8. Особистісно-орієнтовані педради. Педради за змістом направлені на вирішення конфліктів, задач, проблем, успіхів окремо взятих учасників освітнього процесу. Це може бути успішність чи неуспішність учнів, психологічні проблеми вчителів, втомлюваність, професійне вигорання, відсутність контактів з батьками або підготовка до іспитів, написання характеристик, пошук рішень і підходів до окремих нестандартних особистостей.

9. Правові педради. Професор університету Шевченка П. Недбайло, який розробив структуру прав людини, отримав першим у світі за ці праці медаль ООН, вважав, що у школах повинне бути присутнім правове поле, і в цьому полі відбуватися навчальний процес. Права учнів вивчаються і дотримуються беззаперечно, права вчителів, батьків, адміністрації також . Багато нюансів існує в законах, що потребують роз'яснення, тому професор Недбайло ввів таке поняття як «тлумачення» прав і навіть традицій. Тлумачення в виконанні спеціалістів-юристів, конституціоністів, правників необхідно педагогам, як для практичної діяльності так і з метою створення правового поля в школах, і звичайно ж , варто займатися таким навчанням варто на правових педрадах.

Праця вчителя важлива і значима і для суспільства, і для держави. Піклування про здоров'я, моральний стан, про те, щоб вчителям було цікаво працювати, жити, пізнавати нове, розвивати кругозір і вдосконалювати професіоналізм є задачею держави і програмою Міністерства. Виконувати ж цю програму розвивати і реалізовувати професійний і пізнавальний інтерес педагогів доводиться адміністрації середнього навчального закладу, використовуючи науковий підхід і допомогу Академії Наук.

Розділ 2. Педагогічні умови реалізації компетентнісно орієнтованого навчання у процесі підготовки вчителя

2.1. Педагогічні умови, їх розуміння й трактування у сучасній педагогічній літературі (Доротюк О.Г.)

Феномен «педагогічні умови» як належний до предметного поля соціогуманітарних дисциплін відзначається плюралістичністю трактувань його змістового наповнення та природи. Останнє детерміноване спроєктованістю педагогічних умов на різні аспекти таких складників освітнього процесу, як: цілі, зміст, принципи, методи, форми, засоби тощо. Відомо, що поняття «педагогічні умови» «може вживатися стосовно цілісного навчально-виховного процесу при характеристиці педагогічної системи або окремих її сторін чи елементів». Розглянемо визначення поняття «педагогічні умови», що побутують у педагогічній науці та мають методичний потенціал з огляду на завдання пропонованого дослідження.

Насамперед звернемося до бачення українським ученим Іваном Баховим феномену педагогічних умов як комплексу взаємодіючих заходів навчально-виховного процесу, що орієнтований на формування певної компетентності та забезпечує перехід на вищий рівень її сформованості. У вказаному визначенні присутнім для концептуалізації формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки вважаємо акцентування на важливості інтегративного та комплексного підходу до організації навчального процесу, що передбачає взаємодію всіх елементів освітнього середовища, а також залучення компетентнісного підходу, який відповідає сучасним освітнім тенденціям і пов'язаний із студентоцентричним підходом, спрямованим на розвиток особистості студента у професійному й універсальному (гуманітарному) сенсах.

Унаслідок аналізу сутності поняття «педагогічні умови» відомі дослідниці Наталія Іпполітова та Наталія Стерхова сформулювали його дефініцію як одного з компонентів педагогічної системи, що відображає

сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, що впливають на особистісний і процесуальний аспекти такої системи і забезпечують її ефективне функціонування та розвиток. Авторки дефініції також виокремили різні види педагогічних умов функціонування й ефективного розвитку педагогічної системи, серед яких основні – 1) організаційно-педагогічні, 2) психолого-педагогічні, 3) дидактичні. Зазначимо, що, попри неподільність педагогічних умов на практиці, а відтак потребу їхнього відображення у процесі розв'язання конкретних педагогічних завдань, визнаємо запропонований Н. Іпполітовою та Н. Стерховою поділ доречним у площині дослідження феномену педагогічних умов.

Погоджуємося з інтегративним підходом українських педагогів на чолі з Іваном Зязюном та Оленою Пехотою до тлумачення педагогічних умов як системи певних форм і методів навчально-виховної роботи, а також матеріальних умов і реальних ситуацій, що об'єктивно склалися або суб'єктивно створених, необхідних для досягнення певного освітнього результату. Продуктивність такого підходу вбачаємо у можливості моделювання освітнього процесу, спрямованого на формування та розвиток особистості, шляхом поєднання (1) суб'єктів навчання з їхніми специфічними характеристиками (передусім викладача та студента), (2) сучасних освітніх концепцій і (3) технологічних підходів до навчально-виховного процесу (професійної підготовки).

Відзначимо, що трактування педагогічних умов як сукупності ресурсів, можливостей конкретного освітнього закладу, потрібних для реалізації освітнього процесу, забезпечення якості освіти та розвитку педагогічної системи загалом, припускає виокремлення трьох видів педагогічних (або організаційно-педагогічних) умов, як-от: 1) кадрові та матеріально-технічні ресурси, необхідні для провадження педагогічної діяльності, організації діяльності педагога та студента, забезпечення якості освітнього процесу; 2) система документування освітнього процесу: плани, положення, інструкції,

порядки, показники тощо; 3) методики (технології) здійснення контролю якості освітнього процесу та система методичної допомоги педагогу [24]. Попри слушність такого ресурсного підходу до розгляду педагогічних, його варто визнати вторинним щодо навчально-методичного складника та цілей освітнього процесу, реалізація яких, зрештою, передбачає формування кадрового та матеріально-технічного ресурсу, легітимність та організованість якого забезпечують відповідною сукупністю документів, а ефективність вимірюють шляхом застосування певних технологій контролю якості освітнього процесу.

На основі ґрунтовного аналізу методологічних засад поняття «педагогічні умови» українські науковці Андрій Литвин та Ольга Мацейко узагальнили варіанти трактування останніх як: 1) сукупності об'єктивних можливостей розв'язання освітніх завдань; 2) сукупності заходів педагогічного процесу; 3) педагогічних вимог, обставин, за яких компоненти навчального процесу подано у найкращому взаємозв'язку; 4) сукупності зовнішніх і внутрішніх впливів на навчально-виховний процес; 5) елементу освітньої системи, яку сконструйовано для досягнення певного результату. Крім того, дослідники назвали низку типових ознак і положень концепту педагогічних умов, принципів для розкриття природи останніх. Так, педагогічні умови: 1) є предметом дослідження методології педагогіки; 2) виражають відношення освітньої системи до навколишніх явищ, без яких вона функціонувати не може; 3) забезпечують найбільш ефективний перебіг освітніх процесів та явищ; 4) спрямовані на розв'язання освітніх завдань; 5) необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети; 6) поєднують суб'єктивне й об'єктивне, внутрішнє і зовнішнє, сутність та явище; 7) забезпечують нормальне (оптимальне) функціонування освітньої системи. Виокремлення дослідниками типових ознак і положень концепту педагогічних умов на тлі поліваріантності тлумачення сутності такого явища, на нашу думку, увиразнює його багатоаспектність і різноплановість, що

обов'язково варто брати до уваги під час стратифікації педагогічних умов у проєкції розв'язання конкретних освітніх (навчально-виховних) завдань.

З огляду на вищевикладене поняттям «педагогічні умови» в дослідженні позначаємо комплекс навчально-виховних заходів, які реалізовує заклад вищої освіти у процесі професійної підготовки та які спрямовані на формування системи професійних компетентностей, розвиток особистості студента у професійному й універсальному (гуманітарному) сенсах. Педагогічні умови, детермінуючи досягнення певних результатів навчання, постають предметом моделювання на підставі сучасних освітніх концепцій і технологічних підходів до навчально-виховного процесу (професійної підготовки).

Зважаючи на те, що зовнішні умови (фактично об'єктивні) впливають на розвиток особистості опосередковано через внутрішні (суб'єктивні) умови, які формує сам індивід, стратифікуємо педагогічні умови, необхідні для формування професійних компетентностей, за двома блоками, тобто на об'єктивні та суб'єктивні. Відтак об'єктивні педагогічні умови потрактуємо як сукупність певних вимог до організації освітнього процесу та розглядаємо серед таких: 1) організацію педагогічного процесу, що постає безпосередньою взаємодією викладача та студента, де викладач організовує і планує навчальну діяльність, послуговуючись принципами особистісно-орієнтованої освіти, керується індивідуально-диференційованим підходом до студента; 2) міжособистісну взаємодію викладача та студента, де взаємостосунки в дусі співпраці уможливають продуктивну атмосферу провадження навчальної діяльності, розв'язання конкретних освітніх завдань (це особливо важливо в контексті аксіологічної освіти, адже засвоєння цінностей припустиме лише у просторі позитивної комунікації – співпраці); 3) зміст форм і технології навчання, що набуває вияву в забезпеченні сприятливої атмосфери для досягнення поставлених навчальних результатів (ідеться про здійснення обґрунтованого вибору кращого співвідношення

теоретично обґрунтованого змісту освіти з формами та методами професійної підготовки задля досягнення бажаних результатів навчання).

Суб'єктивні педагогічні умови витлумачуємо як умови, що забезпечують успішне провадження навчальної діяльності, а також пов'язані з урахуванням особливостей особистості студентів, їхніх особистісних якостей і вікової специфіки (ідеться про особливості емоційного характеру, мотиваційну специфіку (потреби, бажання), інтелектуальні здібності, наявні переваги та пріоритети в контексті майбутньої професійної діяльності).

Показово, що реалізація об'єктивних і суб'єктивних педагогічних умов апріорі передбачає активну освітню позицію викладача. Тому визнаємо слушність думки про те, що «професійна готовність майбутнього фахівця формується під домінуючим впливом діяльності викладача, який є основним транслятором освітнього досвіду». Додамо, що викладач також виступає транслятором ціннісного досвіду: від професіоналізму викладача, його інтелектуальної змістовності й емоційного інтелекту залежить не лише засвоєння навчального матеріалу, а й сприйняття або несприйняття – як непереконливих – певних цінностей.

2.2. Педагогічні умови реалізації компетентнісно орієнтованого навчання у процесі підготовки вчителя (Рогоза В.В.)

Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання у процесі підготовки вчителя передбачає створення спеціальних педагогічних умов, що сприяють формуванню його компетентностей. Основні з них:

Інтеграція теоретичного й практичного навчання: У процесі підготовки вчителя важливо поєднувати теоретичні знання з практичними навичками. Студентам слід мати можливість застосовувати теорію на практиці через стажування, педагогічні практикуми, відкриті уроки та інші форми навчально-практичної роботи. Інтеграція теоретичного й практичного навчання - передбачає поєднання теоретичних знань з практичними навичками у процесі підготовки вчителя. Це важливий аспект, оскільки практичне застосування отриманих знань є ключовим у розвитку компетентностей майбутнього вчителя.

Один зі способів реалізації цього пункту – проведення стажування або практичних педагогічних занять. Під час стажування студент має можливість відвідувати різні школи або навчальні заклади, спостерігати за роботою досвідчених вчителів, брати участь у педагогічних процесах та вести свої уроки. Це дає можливість студентові відчувати реальну педагогічну практику, зіткнутися зі складнощами та навчитися ефективно взаємодіяти з учнями.

Крім того, педагогічні практикуми є ще одним ефективним засобом поєднання теорії з практикою. Під час практикумів студенти мають можливість виконувати педагогічні завдання, розробляти уроки, спілкуватися зі школярами та отримувати зворотній зв'язок від викладачів. Це сприяє формуванню практичних навичок і вмінь, а також допомагає студентам відчувати себе вчителями на практиці.

Також важливим аспектом є організація відкритих уроків. Під час таких уроків студенти можуть демонструвати свої вміння й навички перед викладачами та співстудентами. Вони мають можливість застосувати

теоретичні знання у практичних умовах, а також отримати конструктивну критику й поради щодо покращення своєї роботи.

Загалом, інтеграція теоретичного й практичного навчання у процесі підготовки вчителя створює можливість максимально наблизити студентів до реальності педагогічної практики. Це дозволяє їм отримати цінний практичний досвід, розвивати вміння й компетентності, а також готуватися до ефективної професійної діяльності в майбутньому.

Активна взаємодія з викладачами: Студенти повинні мати можливість звертатися до викладачів за консультаціями, отримувати фахову допомогу й зворотний зв'язок щодо свого навчання. Викладачі повинні вести індивідуальну роботу зі студентами, сприяти розвитку їхніх компетентностей та виявляти їх потенціал. Активна взаємодія з викладачами - передбачає створення сприятливого середовища для студентів, де вони можуть звертатися до викладачів за консультаціями, отримувати фахову допомогу та зворотний зв'язок щодо свого навчання. Цей аспект має велике значення для розвитку компетентностей майбутнього вчителя.

Одним зі способів активної взаємодії є індивідуальна робота зі студентами. Викладачі повинні проводити індивідуальні консультації зі студентами, де вони можуть обговорити свої інтереси, питання, труднощі, а також отримати додаткову підтримку і роз'яснення з приводу вивчених матеріалів. Це дозволяє студентам краще зрозуміти навчальний матеріал і вирішити виникаючі питання.

Крім того, важливою складовою активної взаємодії є зворотний зв'язок. Викладачі повинні надавати студентам конструктивну критику, висловлювати свої спостереження та рекомендації стосовно їх роботи. Це допомагає студентам усвідомити свої сильні сторони і області, які потребують покращення, а також стимулює їх до подальшого розвитку та самовдосконалення.

Для ефективної активної взаємодії з викладачами можуть використовуватися такі методи, як інтерактивні лекції, семінари, дискусії,

групові проекти та інтерактивні вправи. Ці методи стимулюють активну участь студентів у навчальному процесі, сприяють обміну ідеями, спостереженням та дискусіям.

Загалом, активна взаємодія з викладачами створює довірливе й підтримуюче навчальне середовище, де студенти можуть отримати необхідну допомогу, виявити й розвинути свій потенціал, а також поглибити свої знання й навички в педагогічній сфері.

Навчання на прикладах реальних ситуацій: Студенти мають бути залучені до аналізу й вирішення реальних педагогічних ситуацій, які вони можуть зустріти у майбутній професійній діяльності. Це допомагає студентам розвивати критичне мислення, вміння приймати рішення й діяти ефективно.

Навчання на прикладах реальних ситуацій - спрямоване на те, щоб студенти мали можливість аналізувати й вирішувати реальні педагогічні ситуації, з якими вони можуть зіткнутися у своїй майбутній професійній діяльності. Цей аспект навчання сприяє розвитку критичного мислення, вміння приймати рішення та діяти ефективно.

Один із способів реалізації цього пункту - використання кейс-методу. Студентам пропонуються реальні ситуації, які вони повинні проаналізувати й запропонувати відповідні рішення на основі набутих знань та вмінь. Це можуть бути ситуації, пов'язані зі створенням класного керівництва, управління класом, взаємодією з батьками, розв'язанням конфліктів тощо. Це дає студентам можливість випробувати свої знання на практиці та розвинути вміння аналізувати складні ситуації та знаходити ефективні рішення.

Додатково, важливим аспектом є використання ситуативних завдань і рольових ігор. Студентам можуть бути запропоновані ситуації, в яких вони повинні виконати роль вчителя, спілкуватися з учнями, вирішувати конфлікти, проводити уроки або виконувати інші педагогічні завдання. Це дає можливість студентам на практиці спробувати себе в ролі вчителя та розвивати навички ефективної комунікації, лідерства та роботи в реальних ситуаціях.

Також варто зазначити, що важливо використовувати реальні матеріали та приклади під час вивчення педагогічних дисциплін. Викладачі можуть використовувати відео- або аудіоматеріали, показувати приклади реальних уроків, використовувати кейси або історії успіху вчителів. Це допомагає студентам бачити приклади ефективної практики й навчає їх адаптувати свої знання до реальних умов та потреб учнів.

Загалом, навчання на прикладах реальних ситуацій сприяє активному й практичному засвоєнню знань, формуванню аналітичного мислення й умінь приймати обґрунтовані рішення, а також підготовці студентів до вирішення практичних завдань, з якими вони зіткнуться у своїй майбутній педагогічній діяльності.

Колективна співпраця: Спільна робота студентів у групах або командах сприяє розвитку комунікативних навичок, лідерства та співробітництва. Студенти можуть взаємодіяти між собою, обмінюватися досвідом та спільно вирішувати завдання, що сприяє розвитку їх соціальних компетентностей.

Колективна співпраця - передбачає активну роботу студентів у групах або командах з метою розвитку комунікативних навичок, лідерства та співробітництва. Цей аспект сприяє розвитку соціальних компетентностей та підготовці студентів до колективної роботи в майбутній професійній діяльності.

Один зі способів реалізації колективної співпраці - проведення групових проектів або завдань. Студентам дається можливість працювати разом над спільним завданням, ділитися ідеями, обговорювати проблеми й шукати рішення у колективі. Це допомагає розвивати навички комунікації, співробітництва, делегування завдань та розв'язання конфліктів. Крім того, така колективна робота сприяє розвитку творчих й інноваційних навичок, адже різні ідеї та підходи можуть бути об'єднані для досягнення спільної мети.

Також можуть використовуватися методи групових дискусій, рольових ігор або тренінгів, які спонукають студентів активно обговорювати

педагогічні питання, вирішувати етичні дилеми, розвивати аргументаційні й переконливі навички. Це допомагає студентам відчуття значення взаємодії, розуміння та прийняття різних точок зору.

Крім того, колективна співпраця може бути сприятливою для проведення спільних досліджень, проектів або педагогічних заходів. Студенти мають можливість об'єднати свої знання й ресурси для досягнення спільних цілей. Це сприяє розвитку лідерських навичок, організаційних здібностей та творчого мислення.

Загалом, колективна співпраця сприяє розвитку комунікативних та соціальних навичок, спільного вирішення проблем, адаптації до роботи у команді й підготовці студентів до успішної колективної діяльності в майбутній професійній педагогічній практиці.

Застосування інноваційних технологій: Використання сучасних педагогічних технологій, таких як використання Інтернету, комп'ютерні програми, відео та інші засоби, дозволяє студентам отримати доступ до актуальної інформації, розвивати цифрову грамотність й використовувати їх у своїй майбутній професійній діяльності.

Застосування інноваційних технологій - відіграє важливу роль у реалізації компетентісно орієнтованого навчання у процесі підготовки вчителя. Використання сучасних педагогічних технологій допомагає студентам отримати доступ до актуальної інформації, розвивати цифрову грамотність та використовувати їх у своїй майбутній професійній діяльності.

Одним зі способів застосування інноваційних технологій є використання Інтернету та комп'ютерних програм. Студентам можуть бути надані можливості для пошуку й аналізу педагогічної літератури, доступу до наукових досліджень, онлайн-ресурсів, відеоматеріалів та інтерактивних засобів навчання. Вони можуть використовувати комп'ютерні програми для створення планів уроків, цифрових презентацій, мультимедійних матеріалів, електронних підручників тощо. Це дозволяє студентам розвивати творчість, оволодівати сучасними засобами комунікації й презентації інформації.

Крім того, можна використовувати відео- та аудіоматеріали для демонстрації педагогічних прикладів, моделювання ситуацій, запису уроків або викладу педагогічних концепцій. Використання відео- та аудіозаписів допомагає студентам спостерігати за реальними педагогічними практиками, аналізувати їх ефективність та вдосконалювати свої власні педагогічні навички.

Також можна застосовувати інтерактивні вправи та онлайн-інструменти, які дозволяють студентам активно взаємодіяти з навчальним матеріалом. Це можуть бути веб-квести, віртуальні лабораторії, платформи для спільного навчання й обговорення, відеоконференції та інші інструменти. Використання таких технологій сприяє залученню студентів до активної навчальної діяльності, розвиває їх критичне й творче мислення, співпрацю й комунікацію.

Загалом, застосування інноваційних технологій у навчальному процесі підготовки вчителя сприяє актуалізації навчального матеріалу, стимулює активність студентів, розвиває їх цифрову грамотність та навички використання сучасних педагогічних інструментів.

Постійна самоосвіта: Студенти повинні розвивати свої компетентності й після закінчення університету. Важливо підтримувати інтерес до навчання й постійно поглиблювати свої знання, враховуючи зміни в суспільстві та освітніх технологіях.

Постійна самоосвіта - є важливим аспектом реалізації компетентнісно орієнтованого навчання у процесі підготовки вчителя. Постійна самоосвіта передбачає розвиток та поглиблення компетентностей поза університетським навчанням, що дозволяє вчителям бути в курсі останніх тенденцій у галузі освіти та педагогіки.

Один зі способів постійної самоосвіти - самостійне вивчення наукової літератури й педагогічних матеріалів. Студенти повинні бути активними читачами, дослідниками й постійно оновлювати свої знання про сучасні теорії, методики та практики у педагогічній сфері. Вони можуть вивчати

наукові статті, книги, блоги, дослідження й інші матеріали, що допоможуть їм ознайомитися з новими ідеями, підходами та інноваціями.

Крім того, студенти можуть брати участь у конференціях, семінарах, воркшопах й тренінгах, які пропонуються в освітньому середовищі або професійних організаціях. Ці заходи надають можливість студентам ознайомитися з актуальними темами й дослідженнями, обмінюватися досвідом з іншими вчителями, а також розвивати навички презентації й наукового дослідження.

Додатково, важливою складовою постійної самоосвіти є участь у вебінарах, онлайн-курсах та е-ресурсах. Інтернет надає велику кількість можливостей для отримання якісної педагогічної інформації та навчання на різних платформах. Студенти можуть зареєструватися на вебінари, проходити онлайн-курси, долучатися до віртуальних спільнот і форумів, що допоможе їм оновлювати свої знання й розвивати вміння.

Крім того, важливо встановлювати свої освітні цілі й планувати свій процес самоосвіти. Студенти можуть створювати освітні плани, розробляти плани досліджень, встановлювати пріоритети та практикувати систематичність у своєму навчанні. Регулярне вдосконалення та поглиблення знань сприятимуть професійному росту й розвитку майбутнього вчителя.

Загалом, постійна самоосвіта є ключовим елементом у підготовці вчителя. Це дає студентам можливість бути в курсі сучасних тенденцій у галузі освіти, розвивати свої професійні навички й компетентності, а також підтримувати високий рівень професійного зростання протягом усієї своєї кар'єри.

Серед другорядних чинників можна зазначити морально-психологічний клімат у колективі, матеріальну базу навчального закладу та стимулювання творчої діяльності вчителя і учнів.

Морально-психологічний клімат, включаючи відсутність конфліктів і позитивний емоційний фон у педагогічному колективі, має значний вплив на реалізацію компетентісно орієнтованого навчання вчителем. Такий клімат

створює сприятливу атмосферу для розвитку учнів, сприяє ефективній комунікації та співпраці між вчителями та зміцнює професійні взаємини.

Одним з ключових аспектів морально-психологічного клімату є відсутність конфліктів. Конфлікти в педагогічному колективі можуть мало впливати на навчальну діяльність, створюючи напруженість, недовіру та втрату співробітництва. У відсутності конфліктів вчителі можуть зосередитися на важливих завданнях, сприяти розвитку учнів та взаємодії з колегами.

Позитивний емоційний фон також грає важливу роль. Коли вчителі перебувають у позитивному стані, це може передаватися на учнів, стимулюючи їхній інтерес до навчання та позитивне ставлення до школи. Колектив, де панує позитивний емоційний фон, сприяє спільному розвитку, обміну досвідом та підтримці одне одного.

Морально-психологічний клімат в педагогічному колективі може бути підтриманий шляхом позитивного міжособистісного спілкування, поваги та взаєморозуміння. Вчителі повинні прагнути побудувати доброзичливі відносини, підтримувати одне одного, ділитися своїм досвідом і взаємно підтримувати. Також важливо проводити спільні заходи, які сприяють формуванню командного духу, наприклад, педагогічні семінари, творчі групи або спільні заходи для вчителів.

Морально-психологічний клімат в педагогічному колективі має безпосередній вплив на вчителя і його навчальну практику. Коли вчителі почуваються комфортно і підтримані у колективі, вони можуть краще зосередитися на розвитку своїх професійних навичок, використовувати інноваційні підходи в навчанні та покращувати якість своєї роботи. Морально-психологічний клімат створює сприятливі умови для компетентісно орієнтованого навчання, підтримуючи мотивацію вчителя до професійного розвитку та досягнення високих результатів у своїй роботі.

Матеріально-технічна база навчального закладу має значний вплив на

реалізацію компетентнісно орієнтованого навчання вчителем. Якісна і сучасна інфраструктура та технічні засоби допомагають створити сприятливі умови для активної, ефективної та інноваційної педагогічної діяльності.

По-перше, матеріально-технічна база навчального закладу повинна забезпечувати доступ до сучасних засобів інформаційних технологій. Наявність комп'ютерних класів з достатньою кількістю комп'ютерів, швидкого Інтернет-з'єднання та програмного забезпечення дозволяє вчителям використовувати різноманітні цифрові ресурси, веб-сайти, платформи для навчання та співпраці. Вчителі можуть проводити інтерактивні уроки, використовувати відео- та аудіоматеріали, електронні підручники, онлайн-інструменти та інші засоби, що сприяють активному залученню учнів до навчального процесу.

По-друге, наявність спеціалізованих лабораторій, кабінетів та майстерень забезпечує можливості для практичного навчання та виконання експериментів. Наприклад, лабораторії з фізики, хімії, біології, інформатики, медіа та інших дисциплін дозволяють студентам самостійно досліджувати, експериментувати та застосовувати здобуті знання у практичних ситуаціях. Це сприяє розвитку їхніх лабораторних навичок, критичного мислення та вмінь аналізувати результати.

По-третє, наявність спортивних залів, студій мистецтва, бібліотек, культурних просторів й інших спеціалізованих приміщень сприяє розвитку фізичних та творчих здібностей учнів. Вчителі мають можливість організовувати спортивні змагання, художні виставки, театральні постановки, концерти й інші заходи, що сприяють комплексному розвитку учнів та розвитку їхніх інтересів та талантів.

Правильна організація простору та наявність сучасних навчальних матеріалів, мультимедійних презентацій, навчальних посібників, моделей та демонстраційного обладнання також впливають на ефективність компетентнісно орієнтованого навчання. Вчителі мають можливість створювати стимулююче й зрозуміле навчальне середовище, де учні можуть

взаємодіяти з різними матеріалами та засобами для досягнення навчальних цілей.

Отже, матеріально-технічна база навчального закладу є необхідною складовою для успішної реалізації компетентісно орієнтованого навчання вчителем. Якісне оснащення та інфраструктура забезпечують вчителям можливості для інноваційного та ефективного навчання, активної взаємодії з учнями та колегами, а також створюють сприятливі умови для розвитку компетентностей учнів та досягнення високих результатів навчання.

Стимулювання творчої діяльності вчителя і учнів має важливе значення для успішної реалізації компетентісно орієнтованого навчання. Творчість сприяє розвитку критичного мислення, інноваційних навичок, самостійності та гнучкості мислення, що є ключовими компетенціями в сучасному освітньому середовищі.

По-перше, стимулювання творчої діяльності вчителя передбачає сприяння його професійному розвитку. Вчителі можуть брати участь у тренінгах, семінарах, майстер-класах та конференціях, що спрямовані на розвиток творчих методів навчання. Також можуть бути створені умови для самостійного дослідження, вивчення нових підходів, ознайомлення зі сучасними тенденціями в освіті. Заохочення вчителя до постійного підвищення своєї кваліфікації та розвитку його професійних навичок стимулює творчість індивіда в освітньому процесі.

По-друге, важливо створити стимулююче середовище для творчої діяльності учнів. Це може бути здійснено шляхом створення навчальних завдань і проєктів, які спонукають учнів до самостійної мислительної активності, досліджень та творчих рішень. Вчителі можуть пропонувати відкриті завдання, що дозволяють учням використовувати свою уяву, ініціативу й рішучість. Також можна заохочувати учнів до пошуку альтернативних рішень, експериментування й використання різних методів інтерпретації знань.

По-третє, важливо стимулювати співпрацю та обмін ідеями між вчителем і учнями. Вчителі можуть створити сприятливу атмосферу для вільного обговорення, заохочувати учнів до активного висловлювання своїх ідей та точок зору. Важливо визнавати і підтримувати різноманітність індивідуальних підходів та рішень, що сприяє розвитку творчих навичок і підтримці відкритості до нових ідей.

Стимулювання творчості учителя і учнів може здійснюватися через використання інноваційних методик та засобів навчання, надання можливості для самовираження, висловлення власних думок і ідей. Важливо забезпечити позитивне й підтримуюче оточення, де творчість вчителів і учнів вартоюцінюється й поощрюється.

Отже, стимулювання творчої діяльності вчителя і учнів є важливим фактором для успішної реалізації компетентісно орієнтованого навчання. Це сприяє розвитку самостійності, критичного мислення, інноваційних підходів та активної участі у навчальному процесі.

2.3. Критерії, показники та рівні сформованості готовності вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання (Рогоза В.В.)

Опрацювання матеріалів сучасних педагогічних студій слугує підставою для констатації про розроблення вченими значного масиву методологічних прийомів виокремлення компонент, критеріїв, показників і рівнів сформованості низки компетентностей, а також методик діагностування останніх. У ході дослідження вдалося встановити: процедури діагностування рівня сформованості певних якостей зазвичай передбачають оперування когнітивною, ціннісно-мотиваційною, операційно-діяльнісною та організаційною компонентами.

Змістовні характеристики таких компонент наведено в таблиці.

Характеристика типових компонент сформованості певних якостей за результатами освітнього процесу, які застосовують для діагностування у науково-дослідній практиці

н/п	Назва компоненти	Сутність компоненти	Типові характеристики
1	2	3	4
1	когнітивна	знаннева, теоретична	1) опанування системи знань (загальних і спеціальних); 2) формування усталеної потреби у знаннях із професійної підготовки; 3) оперування інформацією про зміст майбутньої професійної діяльності
2	ціннісно-мотиваційна	цільова, спонукальна	1) корелювання з чинниками, що спонукають до набуття професійних знань; 2) усвідомлення значущості, а відтак потреби професійних знань, умінь і навичок; 3) стимулювання зусиль для самореалізації та саморозвитку у сфері опанування освітніх технологій;

			4) прищеплення бажання працювати за обраною спеціальністю
3	операційно-діяльнісна	практична, праксіологічна	1) наявність умінь застосовувати професійно важливі знання в ході практичної діяльності; 2) опанування знань про професію; 3) рефлексія та самооцінювання щодо наявності системи знань, умінь для виконання типових функцій професійної діяльності; 4) набуття здатності до творчого підходу щодо вибору шляхів досягнення мети професійної діяльності
4	організаційна	поведінкова, логістична	1) визначення здатності до реалізації сукупності дій, скерованої на перетворення й опанування інформаційних і знанневих потоків для досягнення максимального освітнього ефекту; 2) фіксування здатності до практичної індивідуалізації системи підвищення науково-педагогічної кваліфікації; 3) окреслення потенціалу продуктивності та засобів підвищення ефективності навчальної діяльності

Наведені в таблиці визначення, а також характеристики компонент сформованості певних якостей за результатами освітнього процесу розкривають фіксацію в компонентах внутрішніх потенцій особистості

(когнітивні, ціннісно-мотиваційні, операційно-діяльнісні й організаційні) як суб'єкта освітнього процесу, що спрямований на формування загальних і професійних компетентностей.

Одразу зауважимо, що поняттям «критерії» обов'язково послуговуються в дослідженнях, пов'язаних із проектуванням та обґрунтуванням моделей системи професійної підготовки майбутніх фахівців різного профілю.

На сьогодні варто визнати загальноприйнятим трактування сутності поняття «критерій» (грец. κριτήριον – здатність до розрізнення, засіб судження, мірило) як ознаки, підстави, правила ухвалення рішення щодо оцінювання чого-небудь на відповідність до висунутих вимог (міри).

Критерій також виражає найбільш загальну сутнісну ознаку, що уможливорює оцінювання певного явища. Так, українська вчена Оксана Повідайчик оперує в науковому дискурсі поняттям «критерій» як об'єктивною ознакою, за допомогою якої оцінюють ступінь досягнення певної мети, кількісною мірою досліджуваного явища. Олена ж Столяренко ідентифікує поняття «критерій» «з ідеальним зразком, за яким виявляють найдосконаліший розвиток якості, порівняно з яким можна встановити ступінь відповідності й наближення реального стану до норми, еталона».

У межах педагогічної проблематики критерій витлумачують як об'єктивну ознаку, на підставі якої проводять порівняльне оцінювання або класифікацію педагогічних процесів чи фактів, що підлягають вивченню. Українська науковиця Олена Момот вказує на те, що критерії мають фіксувати діяльнісний стан суб'єкта, нести інформацію про характер діяльності, ставлення до її виконання. Зокрема, у контексті осмислення професійної готовності критерії можуть відображати сформованість мотивації, професійно-значущих якостей особистості, деонтологічних знань, умінь здійснювати нормативну поведінку, рефлексію.

Надалі проаналізуємо змістове наповнення поняття «показник». Показником називаємо певну ознаку, подію чи явище, на основі якого можна

зробити висновок про те, що цікавить, у чому впевнені чи впевнені більше ніж зазвичай. Показник виступає засобом конкретизації критерію, оскільки характеризує сформованість досліджуваного об'єкта чи процесу в кількісному або якісному значенні. Фундаментальними ознаками показника є: 1) його конкретність, 2) вторинний щодо критерію характер, 3) діагностична функція, 4) доступність для спостереження й обліку. Відомо, що показники відіграють важливу роль у діагностуванні, адже припускають судження про розвиток явища, яке підлягає вивченню. З огляду на зв'язок показника з критерієм варто уточнити, що один критерій може мати кілька показників, які, відтак, повинні бути об'єктивними, відображати найбільш важливі аспекти досліджуваного об'єкта чи явища, мати коротке та точне формулювання.

Для методологічної обґрунтованості подальших теоретичних побудов зауважимо про зв'язок не лише критеріїв і показників, а й останніх із рівнями. Так, якщо критеріями виступають якісні характеристики об'єкта дослідження, то показниками – засоби якісного чи кількісного оцінювання критеріїв, тобто «показники є виявами критерію і відображають якісні й кількісні зміни суб'єктів освітнього процесу». У пропонованому дослідженні будемо надавати критерію первинного статусу, а показнику – статусу засобу характеристики його змісту. У такому ключі визнаватимемо слушною думку про те, що «критерії й показники перебувають у єдності та взаємозв'язку, підтверджуючи системність і цілісність досліджуваного феномена, а також наявність кореляційних зв'язків між ними».

Кожному критерієві відповідають показники, що мають власні ознаки (характеристики) та розподілені за рівнями реалізації (фактичного стану). На сьогодні науковці виокремлюють три рівні фактичного стану показників певного критерію – високий, середній, низький. Рівні реалізації певного показника критерію у педагогічному дослідженні використовують як шкалу вимірювання і визначають за набором об'єктивних характеристик (якісних

або кількісних), що уможлиблюють комплексне оцінювання педагогічного явища та з'ясування фактичного стану.

Наступним після методологічного визначення поняття «критерії» та пов'язаних із ним понять «показники» та «рівні» етапом алгоритму наукового пошуку вважаємо етап побудови системи критеріїв, показників і рівнів сформованості.

Розглянемо особливості виокремлення критеріїв діагностування певних цінностей як результату освітнього процесу, запропоновані представниками педагогічної науки.

Так, українська вчена Олена Блашкова в дослідженні, що передбачає осмислення практики діагностування процесу формування гуманістичних цінностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів, розрізняє такі три критерії, як: 1) когнітивний (інтелектуальний) – «розуміння сутності та особливості понять гуманістичних цінностей»; 2) мотиваційний – «спрямованість на активну діяльність, скеровану внутрішніми мотиваціями як рушієм реалізації життєдіяльності особистості»; 2) діяльнісний (поведінковий) – «реалізація та саморегуляція активного процесу формування гуманістичних цінностей». Представлений О. Блашковою підхід до виокремлення критеріїв визначення рівня сформованості гуманістичних цінностей збігається із класичним залученням таких критеріїв для з'ясування сформованості певних якостей за результатами освітнього процесу.

Український науковець Віктор Дем'янюк для діагностування рівня сформованості ціннісних професійних орієнтацій майбутніх спеціалістів економічного профілю оперує і традиційними, і авторськими критеріями. Серед останніх: 1) мотиваційно-орієнтаційний критерій – його сутність полягає у переході знань у статус цінностей і на цій основі розвиток знаннєвого росту у досягненні певних успіхів у професійній підготовці; 2) когнітивний критерій (сформованість знань, умінь і навичок як цінностей, що є базовими для набуття ключових компетентностей, розвиток економіко-аналітичного, облікового мислення); 3) комунікативний критерій

(усвідомлення потреби побудови широкоаспектного, професійно-насиченого процесу передачі інформації як особистісної цінності); 4) функціональний критерій (свідоме здобуття професійних знань, умінь і спроможності застосовувати знання з обраного фаху на практиці, а також здатність адаптації до нових ситуацій). Переваги реалізованого В. Дем'янюком виходу за межі традиційного набору критеріїв (див. Додаток Г) полягають передусім у досягненні можливості різнобічного діагностування процесу формування ціннісних професійних орієнтацій майбутніх спеціалістів.

Ще одна українська вчена Марина Васильєва у своїх напрацюваннях, де предметом уваги виступали питання деонтологічної підготовки майбутнього педагога, її методологічні, теоретичні та методичні засади, послуговувалася такими критеріями, як: 1) сформованість стійкої мотивації студентів до формування й удосконалення власної нормативної професійної поведінки, що визначає їхню професійно-педагогічну спрямованість на здійснення нормативної поведінки; 2) пізнавальний інтерес до проблем педагогічної деонтології; 3) сформованість особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки; 4) якість деонтологічних знань студента про нормативну професійну поведінку в різних ситуаціях професійної діяльності у взаємостосунках з іншими учасниками педагогічного процесу; 5) уміння та навички здійснення нормативної професійної поведінки в галузі практичної діяльності; 6) уміння здійснювати рефлексію власної поведінки. Палітра вказаних ознак уможлиблює набуття ґрунтовного уявлення про готовність майбутніх педагогів до нормативної поведінки. Уведений до наукового обігу М. Васильєвою метод розширеного опису критеріїв наочно фіксує якості, порівняння з якими уможлиблює встановлення ступеня відповідності та наближеності реального стану сформованості низки якостей до запланованих результатів освітнього процесу. Утім, постає очевидним, що вказані показники певною мірою накладаються на класичні критерії сформованості

певних якостей за результатами освітнього процесу – когнітивним, ціннісно-мотиваційним, операційно-діяльним, організаційним.

У контексті аналізу привертає увагу досвід виокремлення критеріїв сформованості професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів закладів вищої освіти економічного профілю української дослідниці Оксани Коваль. На основі осмислення численних підходів науковців до визначення критеріїв формування особистості майбутнього фахівця із прив'язкою до певних освітніх завдань О. Коваль стратифікувала сукупність критеріїв на такі, як: 1) професійно-моральна грамотність – інформаційно-пізнавальний критерій (обсяг і глибина засвоєння особистістю моральних уявлень і понять); 2) професійно-моральна зорієнтованість – мотиваційно-ціннісний критерій (ступінь сформованості провідних ціннісних орієнтацій, якими особистість керується у стосунках з оточуючими людьми); 3) професійно-моральна поведінка – процесуально-інтеграційний (вираженість переконань у професійно-моральній поведінці). У підході Оксани Коваль до укладання переліку критеріїв сформованості професійно-моральних цінностей здобувачів освіти імпонує їхня максимальна чіткість і, водночас, відображення когнітивного (орієнтаційного), емоційно-мотиваційного (стимулювального) та діяльнісно-регулятивного (продукуючого) компонентів структури професійно-моральних цінностей. Це зумовлює доречність урахування здобутків О. Коваль під час обґрунтування критеріїв сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук.

Компетентнісно орієнтоване навчання вимагає від вчителя особливої готовності до його ефективною реалізації. Нижче наведено критерії сформованості готовності вчителя до компетентнісно орієнтованого навчання:

Знання про компетентнісний підхід: Вчитель повинен мати розуміння сутності компетентнісного підходу до навчання і бути ознайомленим з його основними принципами та методами. Він повинен

розуміти, що компетентнісне навчання спрямоване на розвиток конкретних навичок, вмінь і компетенцій учнів, а не просто передачу фактів і знань.

Знання про компетентнісний підхід є важливим критерієм сформованості готовності вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання. Цей пункт описує необхідність розуміння вчителем сутності та принципів компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід передбачає перехід від передачі знань до розвитку конкретних компетенцій учнів. Він акцентує увагу на тому, які навички, вміння та компетенції учень здатні продемонструвати в реальних ситуаціях життя. Основні принципи компетентнісного підходу включають:

- Цільова спрямованість: Фокус на розвитку конкретних компетенцій учнів, які визначаються відповідно до навчальних програм та потреб сучасного суспільства.
- Активна позиція учнів: Залучення учнів до активної участі у навчальному процесі, сприяння самостійній роботі, самовизначенню, творчому мисленню та вирішенню проблем.
- Контекстуалізація навчання: Зв'язок навчального матеріалу з реальними життєвими ситуаціями, задачами і проблемами, що сприяє зрозумінню і значущості знань для учнів.
- Інтеграція знань та вмінь: Підвищення ефективності навчання шляхом зв'язку різних предметів та дисциплін, розвитку міжпредметних зв'язків і цілісного уявлення про знання.
- Оцінювання компетенцій: Використання різних методів оцінювання, які дозволяють виявити рівень розвитку компетенцій учнів, зокрема через проектну діяльність, портфоліо, самооцінку тощо.

Для досягнення готовності до реалізації компетентнісного навчання, вчитель повинен докладати зусиль для ознайомлення з теоретичними основами компетентнісного підходу, вивчення прикладів його успішної практичної реалізації, а також планування та впровадження компетентнісно орієнтованих уроків та завдань. Важливо також постійно вдосконалювати

свої знання і навички в цій області через участь у професійних тренінгах, семінарах і взаємодії з колегами.

Розробка компетентнісно орієнтованих програм: Вчитель повинен бути здатний розробити програму навчання, яка враховує компетентнісний підхід і визначає які конкретні компетенції повинні бути розвинуті в учнів.

Розробка компетентнісно орієнтованих програм є важливим критерієм сформованості готовності вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання. Цей пункт описує процес створення програм навчання, які враховують принципи та цілі компетентнісного підходу.

При розробці компетентнісно орієнтованих програм вчителю необхідно виконати наступні кроки:

1. Аналіз навчальних програм: Вчитель повинен ретельно вивчити відповідні навчальні програми для своєї предметної області або дисципліни. Важливо зрозуміти, які компетенції передбачені для розвитку учнями на різних етапах навчання.
2. Визначення ключових компетенцій: Вчитель має визначити ключові компетенції, які мають бути розвинуті учнями під час навчання. Ці компетенції можуть включати критичне мислення, проблемне мислення, комунікаційні навички, творчість, співпрацю та інші.
3. Планування навчальних цілей: На основі визначених компетенцій вчителю потрібно сформулювати конкретні навчальні цілі, які будуть спрямовані на розвиток цих компетенцій учнями. Ці цілі повинні бути зрозумілими, міркуваними та досяжними.
4. Вибір навчальних методів та завдань: Вчитель повинен вибрати відповідні навчальні методи, стратегії та завдання, які допоможуть учням розвивати потрібні компетенції. Це можуть бути проектні завдання, рольові ігри, дослідницькі проекти, колективні діяльності тощо.
5. Оцінювання компетенцій: Вчитель повинен розробити методи та інструменти для оцінювання розвитку компетенцій учнями. Важливо

визначити, які показники та критерії будуть використовуватись для оцінювання, а також як зібрані дані будуть інтерпретовані і використовувані для подальшого планування навчального процесу.

Під час розробки компетентнісно орієнтованих програм вчителю важливо бути гнучким і адаптувати програми до потреб та особливостей своїх учнів. Також важливо враховувати зміни в суспільстві та сучасні вимоги до освіти, щоб забезпечити актуальність і релевантність навчального процесу.

Приклад програми з математики:

Ціль: Розвиток математичної компетентності учнів.

Навчальні цілі:

- Застосування математичних знань та навичок у реальних ситуаціях.
- Вирішення проблемних завдань та застосування критичного мислення у математичних контекстах.
- Розвиток комунікаційних навичок через пояснення математичних процесів та розв'язків.

Методи та завдання:

- Розв'язування задач, які базуються на реальних життєвих ситуаціях, наприклад, обчислення витрат на покупки або визначення розкладу громадського транспорту.
- Використання проектних завдань, де учні розв'язують складну задачу, збирають дані, аналізують їх та презентують результати.
- Робота в групах для спільного вирішення математичних проблем та обговорення рішень.

Оцінювання:

- Застосування рубрик оцінювання для оцінки якості розв'язків та комунікаційних навичок.
- Оцінювання здатності учнів застосовувати математичні знання та вміння в реальних ситуаціях.

2. Приклад програми з англійської мови:

Ціль: Розвиток комунікативної компетенції учнів у англійській мові.

Навчальні цілі:

- Вміння використовувати англійську мову для активного спілкування та взаємодії.
- Розуміння та інтерпретація текстів різних жанрів.
- Розвиток культурної свідомості та міжкультурних навичок.

Методи та завдання:

- Рольові ігри та драматизації для стимулювання комунікативних навичок та розуміння мови в контексті.
- Читання та аналіз аутентичних текстів, таких як новини, оповідання або рекламні брошури, з подальшим обговоренням та висловленням власної думки.
- Робота в парах або групах для вирішення завдань, які стимулюють активне обговорення та співпрацю.

Оцінювання:

- Оцінювання здатності учнів ефективно комунікувати на англійській мові у різних ситуаціях.
- Оцінювання розуміння та інтерпретації текстів.

Використання активних методів навчання: Вчитель повинен володіти набором активних методів навчання, які стимулюють активну участь учнів, сприяють їхньому розвитку навичок самостійної роботи, творчого мислення, комунікації та співпраці.

Використання активних методів навчання є важливим критерієм сформованості готовності вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання. Цей пункт описує необхідність вчителя володіти набором активних методів, що стимулюють активну участь учнів, сприяють їхньому розвитку навичок самостійної роботи, творчого мислення, комунікації та співпраці.

Основні активні методи навчання, які можуть бути використані в компетентнісно орієнтованому навчанні, включають:

1. Проблемне навчання: Учні стикаються з реальними проблемами або завданнями, які вимагають використання знань та навичок для їх розв'язання. Вони активно досліджують, аналізують і шукають рішення, співпрацюють у групах та презентують свої результати.
2. Проектне навчання: Учні працюють над довготривалими проектами, які вимагають застосування різних компетенцій та навичок. Вони самостійно планують, досліджують, створюють і презентують свої проекти, набуваючи глибоких знань і розвиваючи критичне мислення.
3. Рольові ігри: Учні виконують ролі та ситуації, що моделюють реальні життєві ситуації. Це дозволяє їм розвивати навички спілкування, творчого мислення, прийняття рішень та розв'язання конфліктів.
4. Колективна робота: Учні працюють в групах або командах, спільно вирішуючи завдання або розв'язуючи проблеми. Це сприяє розвитку навичок співпраці, комунікації, лідерства та розподілу обов'язків.
5. Використання технологій: Вчителі можуть використовувати різноманітні технології, такі як комп'ютери, планшети, інтерактивні дошки та програмне забезпечення, щоб залучити учнів до активної роботи, візуалізувати поняття та стимулювати їх творчість.

Використання активних методів навчання допомагає учням бути більш активними, залученими та мотивованими до навчання. Вони сприяють розвитку навичок самостійної роботи, критичного мислення, комунікації та співпраці, що є важливими компонентами компетентісно орієнтованого навчання.

Приклад використання активних методів навчання на уроці англійської мови:

Метод: Проблемне навчання

Мета уроку: Розвиток комунікативних навичок учнів через розв'язання реальної проблеми.

Кроки уроку:

1. Введення: Проведення короткого вступного діалогу або завдання, що стимулює учнів думати про тему уроку. Наприклад, "Які проблеми можуть виникнути при подорожуванні до інших країн?"
2. Представлення проблеми: Представлення реальної ситуації, наприклад, учні планують подорож до іншої країни, але у них виникла проблема з мовною комунікацією.
3. Дослідження: Учні досліджують різні ресурси, такі як інтернет, підручники або роздруковані матеріали, щоб знайти інформацію про те, як подолати проблему мовної комунікації.
4. Робота в групах: Учні формуються в групи і обговорюють зібрану інформацію, обмінюються думками та розробляють план дій для подолання проблеми. Кожна група може представити свій план і отримати фідбек від інших учнів.
5. Рольова гра: Учні виконують ролі, такі як турист, місцевий житель або перекладач, і виконують ситуаційні завдання, що моделюють реальні ситуації з мовною комунікацією під час подорожі.
6. Рефлексія: Заключна частина уроку, де учні обговорюють свої враження, поділяються набутими знаннями та розумінням, а також обговорюють, як вони можуть застосувати ці навички в майбутньому.

Оцінювання компетенцій: Вчитель повинен мати навички з оцінювання компетенцій учнів. Він повинен бути здатний визначити, наскільки успішно учень розвиває певну компетенцію і які кроки необхідно підприйняти для подальшого її розвитку.

Оцінювання компетенцій є важливим аспектом компетентісно орієнтованого навчання. Воно спрямоване на виявлення рівня розвитку конкретних компетенцій учнів і їх здатності застосовувати ці компетенції у реальних ситуаціях. Оцінювання компетенцій відбувається як під час процесу навчання, так і на завершення навчального періоду.

Для ефективного оцінювання компетенцій учнів, вчитель повинен мати наступні навички:

1. Визначення критеріїв оцінювання: Вчителю потрібно чітко визначити критерії, за якими він буде оцінювати розвиток компетенцій учнів. Ці критерії повинні бути зрозумілими, конкретними і спрямованими на оцінювання відповідних навичок та дій учнів.
2. Різноманітні методи оцінювання: Вчитель повинен мати розуміння різноманітних методів оцінювання компетенцій, таких як спостереження, портфоліо, самооцінювання, проектні роботи тощо. Використання різних методів дозволяє збирати докази розвитку компетенцій з різних джерел і в різних контекстах.
3. Об'єктивність оцінювання: Вчителю потрібно дотримуватися об'єктивності під час оцінювання компетенцій учнів. Це означає, що оцінка повинна базуватись на об'єктивних доказах розвитку компетенцій, а не на суб'єктивних оцінках чи уподобаннях.
4. Зворотний зв'язок та розмова: Під час оцінювання компетенцій вчителю важливо забезпечити зворотний зв'язок та спілкування з учнями. Він може проводити розмови з учнями про їхні досягнення, переваги та можливості покращення, а також давати рекомендації для подальшого розвитку.
5. Індивідуалізація оцінювання: Вчитель повинен враховувати індивідуальні особливості учнів під час оцінювання компетенцій. Він може пристосовувати методи оцінювання, розглядати особливості навчання та враховувати рівень розвитку компетенцій кожного учня.

Оцінювання компетенцій має стимулювати подальший розвиток учнів та служити як інструмент для планування навчального процесу. Важливо, щоб оцінювання було справедливим, надійним та мотивуючим для учнів, сприяло їхньому самооцінюванню та саморефлексії.

Формування розвивального середовища: Вчитель повинен створити сприятливу атмосферу в класі, що сприяє розвитку компетенцій учнів. Це може включати співпрацю, взаємодію, роботу в групах, застосування різноманітних ресурсів та технологій.

Формування розвивального середовища є ключовим аспектом компетентісно орієнтованого навчання. Цей пункт описує необхідність вчителя створити сприятливу атмосферу в класі, яка сприяє розвитку компетенцій учнів та підтримує їхню активність та мотивацію.

Основні аспекти формування розвивального середовища:

1. Підтримка взаємодії та співпраці: Вчителю слід сприяти активній взаємодії та співпраці між учнями. Це може бути досягнуто за допомогою роботи в групах, партнерських завдань, колективних проєктів та обговорень. Важливо створити атмосферу взаємної підтримки, допомоги та співпраці серед учнів.
2. Стимулювання творчого мислення: Вчителю слід сприяти розвитку творчого мислення учнів. Це може бути досягнуто через стимулювання учнів до генерації нових ідей, пошуку альтернативних рішень, сприяння їх творчості та інноваційності.
3. Розуміння індивідуальних потреб учнів: Вчителю потрібно бути чутливим до індивідуальних потреб та особливостей учнів. Це означає розуміння різних стилів навчання, інтересів, мотивацій та швидкості навчання кожного учня. Вчителю слід надавати можливості для індивідуального розвитку та підтримувати учнів у досягненні своїх цілей.
4. Стимулювання самостійності та відповідальності: Вчителю слід створити умови, щоб учні розвивали свою самостійність та відповідальність. Це може бути досягнуто через надання учням можливостей вирішувати проблеми, приймати рішення та брати відповідальність за свої дії. Вчителю слід надавати підтримку та розвивати навички саморефлексії та самооцінювання учнів.
5. Підтримка позитивної атмосфери: Вчителю слід створити позитивну атмосферу в класі, що сприяє довіри, взаємоповазі та відчуттю безпеки серед учнів. Важливо виявляти зацікавленість та позитивне ставлення

до навчання, відзначати досягнення учнів, надавати підтримку та стимулювати учнів до подальшого розвитку.

Формування розвивального середовища сприяє активному навчанню, розвитку навичок співпраці та комунікації, творчого мислення та самостійності учнів. Воно допомагає підтримувати мотивацію та зацікавленість учнів у навчальному процесі і створює оптимальні умови для розвитку їх компетенцій.

Професійний розвиток: Вчитель повинен бути відкритим до постійного самовдосконалення та професійного розвитку. Він повинен вдосконалювати свої знання і навички з компетентнісного навчання, вивчати нові методи та підходи, а також спілкуватися з колегами та брати участь у професійних спільнотах.

Це включає оновлення знань, використання нових педагогічних підходів та методик, а також відкритість до інновацій та змін у сфері освіти.

Основні аспекти професійного розвитку вчителя:

1. Неперервне навчання: Вчителю слід залишатися активним учасником навчальних заходів, семінарів, конференцій, тренінгів і майстер-класів, які допомагають оновити знання і вивчити нові методики та підходи до навчання. Це дозволяє вчителю бути в курсі останніх тенденцій і передових практик у галузі освіти.
2. Взаємодія з колегами: Вчителю важливо встановлювати контакти та спілкуватися з іншими вчителями, обмінюватися досвідом та навчальними матеріалами. Це може бути здійснено через співпрацю в шкільному колективі, участь у методичних об'єднаннях, групах професійного спілкування, або використання онлайн-платформ для спільного навчання.
3. Рефлексія та самооцінювання: Вчителю важливо проводити рефлексію своєї практики, аналізувати результати своєї роботи та ефективність використовуваних підходів. Це допомагає виявляти сильні сторони та області для подальшого розвитку. Самооцінювання дозволяє вчителю

визначити свої потреби у професійному розвитку та планувати свої дії для досягнення поставлених цілей.

4. Експериментування та інновації: Вчителю слід бути відкритим до нових ідей та інновацій у галузі освіти. Використовуючи нові методики, технології та підходи, вчителі можуть розширити свої професійні горизонти та забезпечити більш ефективне навчання для своїх учнів.
5. Самомотивація та цілеспрямованість: Вчителю необхідно бути самомотивованим і цілеспрямованим у своєму професійному розвитку. Це включає встановлення особистих цілей, розробку планів дій та зосередженість на досягненні покращень у своїй роботі.

Професійний розвиток вчителя є важливим фактором для ефективного навчання та досягнення навчальних цілей учнів. Відкритість до нових ідей, навчання і взаємодія з колегами сприяють розширенню професійних горизонтів та підвищенню якості навчального процесу.

Ці критерії допоможуть вчителю визначити свій рівень готовності до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання і виявити області, які потребують подальшого розвитку та вдосконалення.

Розділ 3. Науково-методичне забезпечення підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання

3.1. Форми підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання (Левченко Ф.Г.)

Надання якісної сучасної освіти, не можливе без постійного професійного розвитку педагогічних працівників, що в сучасних умовах формування компетентнісного, усебічно розвиненого та конкурентоспроможного фахівця полягає у відповідності нагальним потребам суспільства. Вимоги, що висуваються до спеціаліста повинні бути вищими тих можливостей, що має людина (О.Бодальов). З цих міркувань важливим фактором підвищення рівня професіоналізму є самоосвіта.

У законі України «Про освіту» самоосвіта розглядається як інформальна освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема, під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю. Самоосвіта – це в першу чергу цілеспрямована, пізнавальна діяльність педагога з оволодіння загальнолюдським досвідом, методологічними та спеціальними знаннями, професійними вміннями і навичками, необхідними для удосконалення педагогічного процесу. Поза самоосвітою та саморозвитком ідея компетентнісного, особистісного та професійного зростання вчителя є нездійсненою.

Систему самоосвіти вчителя можна розглядати як сукупність складових: самооцінка ґрунтується на вмінні оцінювати свої можливості; самооблік – здатність особистості застосовувати наявні у неї якості; самовизначення – вміння обирати своє місце в житті, суспільстві, а також усвідомлювати свої інтереси; самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватності своїм можливостям, форми самоосвіти, планувати, організувати робоче місце та діяльність; самореалізація полягає в здатності реалізовувати особистістю свої можливості; самокритичність – вміння

критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи; саморозвиток є результатом самоосвіти.

Самоосвіта вчителів, як основна форма вдосконалення професійної компетентності полягає у засвоєнні, оновленні, розповсюдженні та поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом систематичної та цілеспрямованої самостійної роботи, спрямованої на саморозвиток та вдосконалення особистості задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу.

Самоосвіту вчителя не слід зводити до відновлення знань, які панували у вищій школі, це знайомство з новітніми педагогічними та психологічними дослідженнями, пошук нових напрямків у методології та організації освітнього процесу, розгляд на високому науковому рівні педагогічних проблем, що викликають утруднення у практичній роботі. Проблема самоосвіти вчителів у контексті їх професійної самосвідомості має прогресивний рух.

На сьогодні виникла необхідність у більш глибокому вивченні діяльності педагога з метою визначення рівня його професійної підготовки, компетентності, об'єктивної оцінки його праці. У зв'язку з цим основне завдання педагога бути в постійному пошуку, зростанні, розвитку, що сприяє його професіоналізму. Праця педагога відрізняється високою мобільністю, надзвичайною складністю, вимагає від нього глибоких і різнобічних наукових професійних знань, умінь, навичок, що становлять основу професійної компетентності. Підвищення рівня останньої можливе шляхом самоосвіти.

Програма самоосвіти включає вдосконалення суспільно-політичних знань, пізнання найвизначніших досягнень науки, збагачення літературно-естетичних уявлень, пізнання нових тенденцій та явищ культурного життя. Особливо важливою є заміна знань з предмета, що викладається, та знання найновіших даних науки, розвиток педагогічних, психологічних та

методологічних знань та навичок, що можливо лише при знанні найновішої літератури та читанні регулярних періодичних видань .

Самоосвіта вчителів – один із найважливіших шляхів упровадження педагогічної науки у шкільну практику. Вся її система розглядається як постійний і нерозривний зв'язок між педагогічною теорією та шкільною практикою, тому її основною метою є теоретична та методологічна підготовка до впровадження освітніх інновацій у навчальний процес та мотивація акмеологічного розвитку особистості вчителя.

Методика та техніка самоосвіти безпосередньо пов'язані з рівнем сформованості в педагогів системи основних педагогічних умінь і полягають у тому, що необхідно:

- вивчати відповідну літературу та передовий педагогічний досвід;
- виокремити з літератури, що вивчається, та передового педагогічного досвіду основні актуальні положення, факти, явища, що піднімають теоретичний та методичний рівень;
- відбирати з прочитаного та побаченого думки та методичні знахідки для апробації у власній педагогічній діяльності;
- систематизувати та розробити науково-методичне узагальнення;
- упровадити досягнення психолого-педагогічної науки та шкільної практики у власний досвід роботи з учнями.

Серед основних завдань самоосвітньої діяльності педагога варто виокремити:

- вдосконалення теоретичних знань, професійної компетентності вчителя;
- оволодіння новими формами, прийомами навчання й виховання;
- вивчення та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогіки та психології , нових педагогічних технологій;
- розвиток особистісних здібностей, професійних компетентностей;

- розвиток інноваційних підходів, зокрема, компетентісно орієнтованого підходу в освіті.

Основним змістом самоосвіти є оновлення та вдосконалення знань, умінь та навичок спеціаліста з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності. У сучасному суспільстві постійна самоосвіта, з одного боку, все більше стає умовою успіху в професійній діяльності, а з іншого – захищає від інтелектуального зубожіння особистості.

Згідно психологічного аспекту вчителеві необхідно постійно займатися самоосвітою, бо специфіка професії останнього полягає в тому, що педагог:

1) належить до особи, завдання якої полягає в повідомленні істини, яку він зазвичай інтерпретує відповідно до своїх поглядів, що склалися за десять і більше років до моменту її повідомлення;

2) має обмежені в порівнянні з учнями часові можливості для отримання інформації;

3) має порівняно обмежене коло спілкування зі своїми однолітками і нерідко обмежене професійними інтересами середовище спілкування.

Розрізняють індивідуальні, групові та колективні форми самоосвітньої діяльності педагога. Ініціатором вибору форм є сам педагог, хоча на її організацію часто впливають інші: керівники методичних об'єднань, курсів підвищення кваліфікації, які ініціюють і стимулюють діяльність педагога. Групові та колективні форми у вигляді діяльності методичного об'єднання, семінарів, практикумів тощо організуються адміністрацією навчального закладу.

Вибір форм самоосвіти зумовлений деякими аспектами, зокрема:

- предметом вивчення можуть бути нові наукові ідеї, найактуальніші педагогічні проблеми, які ще не доведені масовою шкільною практикою, а результатом самоосвітньої роботи має стати вивчення вчителем теоретичної проблеми та визначення шляхів її практичного застосування у шкільній практиці;

- предметом самостійного вивчення може бути передовий педагогічний досвід, який ще не набув адекватного теоретичного узагальнення, а результатом – розвиток підготовки вчителів до кращого розуміння виявлених педагогічних фактів;

- зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю педагогів. Результатом самоосвітньої роботи педагога має стати поліпшення якості викладання предмета, виховання та розвитку учнів за допомогою свого предмета;

- систематичність і послідовність самоосвіти, безперервний характер роботи постійне ускладнення змісту й форм самоосвіти;

- комплексний підхід до добору змісту й організації обраної теми з самоосвіти;

- індивідуальний характер самоосвіти як найгнучкішої форми отримання знань (форми та методи самоосвіти мають бути підпорядковані особливостям особистості педагога наявності в нього професійно значущих якостей, умовам його шкільної роботи, його реальним можливостям тощо);

- відкритість і об'єктивність оцінки результатів самоосвітньої роботи в педагогічному колективі школи;

- створення в школі умов, що спонукають педагога до самоосвітньої діяльності;

- завершеність самоосвітньої роботи на кожному її етапі (участь у семінарах, педагогічних читаннях, конференціях тощо);

- обов'язкове розуміння вчителем цінності неперервної освіти, адекватна самооцінка та усвідомлення необхідності в самоосвіті.

Найважливішими напрямками самоосвітньої роботи з предмету можна назвати такі, як вивчення нових програм та підручників, розуміння їх особливостей та вимог; вивчення додаткового наукового матеріалу; самостійне розв'язання задач, організація лабораторних і практичних робіт, дослідів та вправ; оволодіння ІКТ та технічними засобами навчання.

На практиці користуються популярністю традиційні, інноваційні та науково-методичні форми самоосвітньої діяльності педагогів, зокрема, з-

поміж традиційних: доповідь; виступ на семінарі; виступ на педагогічній раді; виступ на засіданні методичного об'єднання; дидактичний матеріал; розробка пакету стандартного поурочного планування з теми чи групи тем; комплект дидактичного матеріалу з предмета; збірники практичних, контрольних робіт; розробка комплекту роздаткового матеріалу з предмета; розробка тематичних класних годин, батьківських зборів чи позакласних заходів; розробка пакету олімпіадного матеріалу для підготовки учнів; база даних питань і задач з предмета тощо.

Серед інноваційних форм: проект; розробка електронних уроків, посібників тощо; розробка пакету тестового матеріалу в електронних оболонках; створення особистої методичної чи предметної web-сторінки; створення електронної бібліотеки творів художньої літератури згідно програм тощо.

Щодо науково-методичних форм: методичний посібник; навчальний посібник; стаття до фахового видання; науково-методична розробка; методичний чи діагностичний кейс; створення термінологічного словника; творчий звіт тощо.

Зміст індивідуальної самоосвіти педагога охоплює систематичне вивчення політичної, психолого-педагогічної, наукової літератури, безпосередню участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробку окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи; підготовку доповідей, виступів, огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників та ін.

До індивідуальних форм відносяться курси підвищення кваліфікації, участь у вебінарах та масових-онлайн курсах, вивчення психолого-педагогічної та наукової літератури, підготовка доповідей, публікацій тощо.

Найбільш ефективною і затребуваною на сьогодні індивідуальною формою, особливо в умовах компетентнісного підходу в освіті є професійний саморозвиток.

Професійні саморозвиток і самовиховання – це свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог професії до людини. Сутність професійного саморозвитку педагога базується на підходах, зокрема, один з них пов'язаний з саморозвитком самої особистості педагога, а інший – зі статусом цього педагога в тій чи іншій системі професійної діяльності. Загальним для того і іншого підходу є, те що індивідуальні здібності певної людини і соціальне середовище, в якому вона перебуває взаємопов'язані, що процес саморозвитку має свої етапи, що особистісний розвиток залежить від професійного.

Основними компонентами професійного саморозвитку вважаються: самопізнання себе з професійної точки зору, постійне самовизначення, розвиток професійних навичок, самопроектування, створення певної стратегії для зростання з професійної точки зору своєї діяльності, самоорганізація і самоврядування.

Для самопізнання характерними є: самоаналіз власного практичного досвіду; поповнення знань про себе як професіонала і ідеальної моделі професійної діяльності; співвіднесеність засвоєних знань з дійсним ставленням особистості до себе і до оточуючих.

Здійснюючи самодіагностику за допомогою різноманітних методик, зокрема, самодіагностики труднощів щодо організації навчального процесу, педагог вивчає рівень своєї компетентності, розумно і об'єктивно аналізує свої судження, вчинки, в кінцевому підсумку – діяльність в цілому.

Самопроектування полягає в здатності особистості діяти, виходячи із власного задуму, проекту відносно свого майбутнього (життєвий проект) та власної особистості (особистісний проект), що є однією із провідних детермінант здійснення життєвих планів та намірів. Воно базується на інтерпретації та осмисленні попереднього особистого і соціокультурного досвіду шляхом занурення у соціокультурний дискурсивний простір та створенні власного смислового простору, що є вагомим чинником розвитку особистості. По суті – це створення нового контексту життя, що задає нові

вектори особистісного розвитку, які базуються на відкритості новому досвіду.

З метою самопроектування педагог обирає тему для самоосвітньої діяльності, ставить перед собою мету і завдання, прогнозує результати власної діяльності, а також розробляє програму своїх дій.

Самоорганізація розглядається як вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність. Вона передбачає підбір і аналіз літератури, вивчення отриманого банку даних з проблеми, знайомство з практичним досвідом інших педагогів, установ, участь у методичній роботі, підготовка повідомлень і методичних матеріалів. На даному етапі відпрацьовуються технології, і здійснюється практична робота педагога за обраною тематикою самоосвітньої діяльності.

У процесі самоврядування педагог прогнозує результати власної педагогічної діяльності, здійснює рефлексію власної професійної діяльності, а також апробацію авторської методичної системи.

Як показує практика, далеко не всі педагоги здатні самостійно виявляти ініціативу з метою переосмислення і перебудови своєї діяльності, а також здійснювати власний професійний саморозвиток відповідно до вказаних етапів. З цією метою у закладах освіти створюються сприятливі умови для професійного саморозвитку педагогів. Найпоширенішими формами такої діяльності є: робота над єдиною методичною темою, над темою тимчасових творчих груп, використання програмно-цільового і проектного підходів, постійнодіючі семінари, педагогічні ради.

Також великою популярністю користуються вправи для саморозвитку, а саме: «Чарівний глечик», «Оплески», «Крок до успіху», «Поле вражень», тощо (додатки). Такі вправи включають до програм тренінгів з професійного зростання, бо їх використання дає можливість виявити сильні і слабкі сторони професійного саморозвитку вчителя, а також сприяють формуванню професійних якостей, зокрема, в умовах реалізації компетентісного підходу у

зкладах загальної середньої освіти, перевірці стану засвоєння вчителем нових прийомів, форм, методів, методик роботи із учнями.

З-поміж колективних форм самоосвітньої діяльності найбільшого поширення набули: відкриті уроки, взаємовідвідування уроків, засідання педагогічної та методичної рад, шкіл педагогічної майстерності чи викладачів-початківців, науково-практичні семінари, тренінги, практикуми, педагогічні читання.

Метою відкритих уроків, як однієї з колективних форм методичної роботи, є підвищення майстерності всіх учителів. Основні завдання відкритих уроків: упровадження в практику вчителів передового педагогічного досвіду і результатів досліджень педагогічної науки, спрямованих на розв'язання завдань, що стоять перед школою. Під час аналізу й обговорення відкритих уроків забезпечується цілеспрямованість обговорення, науковість аналізу, принциповість, поєднану з доброзичливістю у критичних зауваженнях, поєднання аналізу уроку з практичними рекомендаціями, підсумки уроку підводяться кваліфікованими спеціалістами.

Взаємовідвідування уроків сприяє підвищенню якості самоосвітньої діяльності шляхом власного аналізу заняття і висловлених побажань колег. Як от молодий учитель, якому бракує досвіду, відвідає урок старшого колеги, що сприятиме методичному збагаченню молодого фахівця. Якщо ж досвідчений педагог відвідає урок молодого колеги, то зможе порадити йому, як удосконалити той чи той момент уроку. Можливо, й досвідчений педагог знайде щось корисне для себе у молодшого колеги.

Центром методичної роботи в школі, зазвичай, є предметні методичні об'єднання вчителів та об'єднання класних керівників, які вивчають і втілюють досягнень теорії та передового досвіду в практику навчання конкретних навчальних дисциплін. На засіданнях методичних об'єднань заслуховуються й обговорюються доповіді з найактуальніших питань навчання і виховання, нова фахова література, організовуються взаємовідвідування уроків, проведення і обговорення відкритих уроків,

виготовлення наочності, застосування технічних засобів навчання. Організація консультацій для молодих учителів, заслуховуються звіти учителів про виконання індивідуальних планів самоосвіти.

У системі шкільних предметних методичних об'єднань створюються творчі (проблемні) групи у складі 4-5 добре теоретично підготовлених учителів, які працюють над вирішенням актуальних проблем освітнього процесу (наприклад, використання комп'ютера у навчальному процесі, формування світогляду учнів у процесі вивчення навчальної дисципліни, диференційоване навчання та ін.). Тривалість роботи творчої групи залежить від складності проблеми, над якою вона працює (один-два роки). Завершальним етапом роботи групи є підготовка методичних рекомендацій щодо ефективного вирішення досліджуваної проблеми.

В організації самоосвітньої діяльності учителя важливе місце відводиться методичному кабінету, ресурс якого сприяє ознайомленню педагогів з досягненнями педагогічної науки і передового педагогічного досвіду. У методичному кабінеті школи доцільно розмістити кращі зразки тематичних та поурочних планів, методичні розробки класних годин, розробки складних тем навчальних програм, зразки художньої й технічної творчості учнів, саморобні прилади, матеріали з узагальнення досвіду освітньо-виховної роботи кращих педагогів та ін.

Одним із продуктивних форм самоосвітньої діяльності є семінари-практикуми, цінність яких розглядається в тому, що вчителі самостійно опрацьовують педагогічну літературу з обговорюваної проблеми, аналізують власний досвід. Опрацьовані матеріали учасники семінару-практикуму оформляють у вигляді рефератів, доповідей, виступів або статей до фахового видання.

Педагогічні читання, як ще одна з форм колективної роботи педагогів, сприяють підвищенню педагогічної майстерності вчителів та мають на меті узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду і проводяться з актуальної педагогічної тематики.

На вивчення та поширення передового педагогічного досвіду спрямована робота закладу освіти, яка за змістом своєї роботи безпосередньо демонструє зразки освітньо-виховної роботи відвідувачам, організовує розповіді кращих учителів про систему своєї роботи, забезпечує відвідування та обговорення уроків або виховних заходів зі слухачами, оформляються спеціальні буклети з описом передового досвіду. Діяльність закладу освіти зосереджена також на вивченні сучасних досягнень науки, техніки, мистецтва, культури, педагогіки і психології навчання, а також проблем наукової організації педагогічної праці та втілення їх у практику роботи учителів. В учасників цього методичного осередку, як правило, виявляється підвищений інтерес передусім до вивчення й запровадження передового педагогічного досвіду, практичного оволодіння вчителями новими методами навчання і виховання, озброєння вчителів методами педагогічного дослідження, аналізу та оцінки чужого і власного досвіду.

Однією з найбільш ефективних і поширених форм самоосвітньої підготовки педагогів на сучасному етапі використання ІКТ технологій є мережеві професійні спільноти. Це віртуальні об'єднання за професійною ознакою, контент спілкування яких пов'язаний із фаховими питаннями або спільною продуктивною професійною діяльністю в мережі.

Метою спілкування таких спільнот є обговорення професійних проблем, інформаційно-методична підтримка, створення бази навчально-методичних ресурсів, поширення перспективного педагогічного досвіду тощо. Головними умовами взаємодії учасників мережевої педагогічної спільноти є наявність організаційної структури, яка забезпечує можливість спілкування в мережі, та мотивація діяльності. Даний вид спільнот служить педагогічній практиці для виховання таких умінь, як спільне мислення, толерантність, освоєння децентралізованих моделей та екологічних стратегій, критичність мислення.

Мережеві спільноти використовують різні форми роботи: навчальні семінари; віртуальні конференції; конкурси, акції; «майстерні» або майстер-

класи; опитування, обговорення в чаті; фестиваль проектів; створення сайтів, тощо. Використання таких ресурсів і можливостей дозволяє кожному учаснику мережевих професійних співтовариств вибрати власну траєкторію професійного зростання. Для самоосвіти педагога дуже важливо спілкування з колегами. Мережеве співтовариство вчителів дає змогу у зручний час, маючи доступ до Інтернету, спілкуватися зі своїми колегами і однодумцями, що сприяє підвищенню рівня професійної культури.

У системі самоосвіти широко використовують практичні й теоретичні форми роботи з учителями. На теоретичних заняттях спільно вивчаються програми, підручники, методичні посібники, психолого-педагогічні вимоги до уроків, дидактичні принципи і шляхи їх реалізації.

У рамках практичної роботи перед атестацією педагогічних працівників проходять творчі звіти вчителів. Звітуючи на педагогічній раді, вчитель ділиться своїми знахідками, методичними доробками, знайомить інших учителів з технологією власного досвіду. Ефективно використовуються і такі масові форми методичної роботи як: тижні педагогічної майстерності, Дні відкритих дверей педагогів-майстрів, методичні тижні, конкурс «Учитель року».

В сучасних умовах реформування системи загальної середньої освіти, активного використання в освітньому процесі компетентісно орієнтованого підходу спрямовує вчителя керуватися вже відомим традиційними формами самоосвітньої діяльності, а також переходити на інноваційні, зокрема, проект; розробка електронних уроків, посібників тощо; розробка пакету тестового матеріалу в електронних оболонках; створення особистої методичної чи предметної web-сторінки, тощо. Використання зазначених форм у процесі самоосвітньої роботи педагога сприяє підвищенню його професійної компетентності і формуванню ключових компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти.

Отже, сучасний педагог має бути готовим до змін, що відбуваються в системі освіти, здатним сміливо приймати педагогічні рішення, виявляти

ініціативу, творчість. Це пов'язано, насамперед, із проблемами саморозвитку особистості та творчою самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами до реформування загальної середньої освіти. Значну роль у цьому відіграє самоосвіта.

3.2 Методи підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання (Доротюк В.І.)

Метод - це спосіб досягнення мети, це сукупність прийомів і операцій, що використовуються для досягнення мети. В педагогіці методи навчання визначаються, як способи взаємозв'язку діяльності вчителя і учнів, направлені на досягнення поставлених навчально-виховних завдань.

У педагогічній практиці виділені три групи методів: методи організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчання; методи контролю і самоконтролю ефективності навчання. Використання їх сукупності при підготовці вчителів до компетентнісно орієнтованого навчання забезпечить цілісність процесу підготовки.

Компетентнісно орієнтована освіта ставить до вчителя вимоги підготувати учня, як громадянина, що інтегрується в суспільство своїми вміннями: у спілкуванні, у суспільній праці та творчому підході до розв'язання проблем. Протягом навчання такими категоріями, які потім переходять в зазначені вище є: інтелект, адаптація, інтеграція.

Застосовуючи метод організації навчально-пізнавальної діяльності, готуємо вчителів до формування інтелекту у учнів, як заходу для запобігання виникненню факторів ризику в когнітивній сфері його особистості.

Суспільство, яке зорієнтоване на розвиток, вкладає в освіту великі ресурси. Зрозуміло, що перемагати в економічних змаганнях будуть ті країни, які створять найбільш досконалу систему освіти, що гарантує розвиток інтелектуальних здібностей підростаючого покоління. Дійсно, розумних людей в суспільстві буде більше, якщо школа буде займатись інтелектуальним вихованням учнів.

А головною функцією учителя стає реалізація проектування процесу індивідуального інтелектуального розвитку кожного учня, а головними його вміннями: розробка індивідуальних стратегій навчання різних дітей, навчально-педагогічна діагностика, індивідуальне консультування і

психологічні знання про інтелект, його структуру, направленість та види в умовах компетентнісно орієнтованого навчання.

Дослідження учених (Холодная М.) показують, що низький інтелектуальний рівень, нерозвиненість емоційного інтелекту, етичних норм - становлять загрозу особистості у вигляді підвищеного навіювання, сліпого наслідування, підпорядкованості та залежності (Превентологія, стор.93). Низький рівень інтелекту посилює дисгармонію особистості, відсутність пізнавального інтересу, мізерність у мові, інертність у діях, обмеженість у знаннях про навколишній світ, відсутність осмисленості власних вчинків. Отже, у зв'язку з уникненням деградації особистості учня, формування інтелекту є важливим завданням освітнього процесу.

Інтелект із грецької — розуміння. Це загальна пізнавальна здібність, яка проявляється у тому, як людина сприймає, розуміє, пояснює і прогнозує події, які рішення вона приймає і наскільки ефективно діє насамперед в нових, складних чи незвичайних обставинах.

Ми виходимо з того, що інтелект є тим глобальним психічним утворенням, котрим визначається здатність до навчання, засвоєння інформації, її використання в умовах професійної діяльності, вирішення різних завдань і проблем. Інтелект в цілому — це адаптаційний механізм психіки людини. Рівень розвитку інтелекту високо оцінюється суспільством, тому рання його діагностика, визначення умов розвитку, стимулювання інтелекту дітей і пізнавальної діяльності — один із пріоритетних напрямків психологічної науки (Піаже Ж., Гілфорд Дж., Торренс Е., Костюк Г.С., Пономарьов Я.О., Моляко В.О.).

В теоретичному аспекті проблема інтелекту розглядається в таких напрямках: природа і сутність цього процесу, структура відповідних здібностей, індивідуальний рівень розвитку, типологія, діагностика. Хоча інтелект - одне з найбільш вивчених понять в психології, але навкруги нього ведуться нескінченні дискусії: одні вважають, що інтелект визначається якоюсь єдиною вродженою якістю, інші - що це цілий набір здібностей

(факторів), треті доводять, що інтелект являє собою здатність людини засвоювати найрізноманітніші інтелектуальні навички. Інтелект можна розглядати, як набір декількох здібностей (вербальні навички, навички рахунку, класифікації, узагальнення), і як загальну здатність людини до запам'ятовування і використання інформації. Загальновизнаним стало наступне визначення про те, що інтелект — багаторівневе поняття, що відображає здібності до адаптації, пізнання, досягнення цілей, вирішення проблем. Він є однією із систематизуючих характеристик у структурі індивідуальності і особистості (Ананьєв Б. Г.). Інтелект багатомірний у своїх проявах, з ним співвідносяться вольові, мотиваційні і емоційні моменти, його розглядають, як відображення особистості у цілому (Платонов К. К., Мясіщев В.Н.).

Враховуючи провідну роль інтелекту у розвитку компетентної особистості школяра, нами було проведено дослідження та розроблена структура методики підготовки вчителя до визначення і виховання інтелекту учня в умовах компетентнісно орієнтованої освіти.

Складовими такої методики повинні бути: методи формування загального інтелекту, методи диференціації особистісних особливостей учнів їх синтезу і типізація для знаходження ефективних підходів до ведення навчання і виховання в класах; метод прогнозування, для допомоги учням у побудові професійної траєкторії і особистісного самовизначення.

Також нами було досліджено і визначено складові загального інтелекту, формула і метод його визначення в компетентнісно орієнтованому навчанні.

Метод формування загального інтелекту:

$$\mathbf{3I} = \mathbf{III} + \mathbf{EI} + \mathbf{CI}$$

Загальний інтелект (**3I**) дорівнює сумі пізнавального інтелекту (**III**), емоційного інтелекту (**EI**) та соціального інтелекту (**CI**). Відносно завдань компетентнісно орієнтованого навчання, загальний інтелект, досить високий дозволяє учневі бути культурним, освіченим і соціально активним членом суспільства.

Пізнавальний інтелект формується в результаті успішного вивчення навчальних предметів, мотивації до експериментальної та дослідницької діяльності, інтересу до оточуючих процесів і подій. Емоційний інтелект - це вміння усвідомлювати свої емоції, контролювати їх, розвиток волевих і організаторських якостей. Соціальний інтелект дозволяє учневі активно брати участь в соціальній сфері, реалізуючи в ній свої здібності і вміння, займати активну позицію в побудові і перетворенні суспільства.

ЗІ — це особистість учня, **ПІ** — вивчення світу, **ЕІ** — вивчення себе, **СІ** — вміння поєднати себе і світ.

Пізнавальний інтелект складається із трьох частин і з них будь-яка частина може бути базовою, а інші бути присутні у тій чи іншій мірі. Їх наявність та пропорція визначають провідну функцію у самореалізації людини, та можуть бути використані вчителем при формуванні ключових компетентностей. Емоційний інтелект – воля, впевненість у собі, знання власних реакцій. Соціальний інтелект – гарна адаптація та активна поведінка у суспільстві, вміння використовувати зв'язки, хороша комунікативність. Пізнавальний інтелект – глибокі знання, висока культура, теоретичне мислення, стратегічні можливості. При наявності у людини формули загального інтелекту: $ЗІ = ЕІ + СІ$ - людина може бути реалізованою, оскільки девіз її життя: «Я хороший - світ хороший» дає можливість стати гарним менеджером свого життя. Але при такому складі буде відсутній культурний рівень, оскільки він пов'язаний з когнітивним інтелектом.

Із викладеної теорії можна зробити висновок: наявність високого пізнавального інтелекту - це вища компетентність, а емоційного чи соціального — часткова.

Емоційний інтелект був введений в 1990 році американськими ученими. Він не вимірюється академічною успішністю. Важливі характеристики ЕІ це — самоконтроль поведінки, емоційна саморегуляція, самомотивація, стійкість до фрустрації, оптимізм.

Соціальний інтелект зорієнтований на практичний бік життя і на вирішення життєво важливих питань.

Для визначення формули інтелекту учня існує багато різних тестових методик, які вчитель може підібрати по своєму уподобанню. Саме діагностика є найважливішою складовою у розвитку інтелектуальних здібностей і саме тому, що помилки можуть досить негативно відбитися взагалі на психічному розвитку дитини. Адже відомо, що інтелект не існує сам по собі: інтелектуальна діяльність пов'язана з особистістю дитини, емоційно-вольовою сферою, із самооцінкою, мотиваційною системою. Високі інтелектуальні можливості можуть “маскуватися” низькою самооцінкою, повільністю перебігу нервових процесів, відсутністю адекватної мотивації, переорієнтацією пізнавальної мотивації тощо. До того ж існує система стереотипів у сприйманні вчителями інтелектуального рівня розвитку учня: певні невдачі учня можуть накласти на такого учня мітку “нерозумного”, що емоційно-негативно впливає на навчальну діяльність, знижує впевненість і самооцінку, блокує бажання добитися успіху.

Метод диференціації особистісних якостей учнів.

Психіка людини регулює її поведінку так, щоб зберегти власне існування, а це можливо при вірному відображенні властивостей зовнішнього світу (стр 5. І. С. Гічан : Основи психології і педагогіки К7,2006)

Отже, будь-яке відхилення у поведінці учня може відбуватись із-за невірного бачення і трактування подій і спостережень в зовнішньому середовищі. В цьому сенсі, компетентісно орієнтоване навчання повинно включати в себе розробку програми адаптації, програму, що складається з виявлення травмуючих учня факторів із-за невірного тлумачення подій і фактів і суб'єктивної реакції на них.

Діяльність психіки має дві сторони: одна - це відображення дійсності, а інша регулювання людиною своєї діяльності. Важливо те, що зв'язок між зовнішніми умовами та поведінкою людини складний і неоднозначний.

Складність полягає в тому, що відображення світу є закритим від зовнішнього спостерігача, воно базується на його минулому власному досвіді, сформованому навчанням, потребами, бажаннями, цілями, цінностями, ставленням до світу. Це і є внутрішні умови людини і зовнішній світ впливає на поведінку людини через внутрішні умови. Так визначається свідомість людини, як єдність всіх психічних процесів, станів і властивостей людини, як особистості неповторної та індивідуальної.

Вчитель повинен знати характерні риси особистості кожного учня. Слушним методом для цього є спостереження в природних умовах та метод діалогічної бесіди, як рівноправного і рівнопозиційного спілкування, де пізнання йде через розуміння. Вчителі і учні мають потребу в адекватних методичних засобах для контролю за власними рухом до поставленої мети та успішністю її досягнення. Варто знаходити способи виявлення таких особистісних якостей учня, як ініціатива та бажання приймати участь в суспільному житті.

В навчальній діяльності діагностування індивідуальних особливостей полягає у визначенні індивідуальних особливостей пізнавальних психічних процесів:

- 10.пам'ять може характеризуватись продуктивністю, точністю, об'ємом, тривалістю запам'ятовування і готовністю до відтворення.
- 11.сприйняття розраховується конкретністю — абстрактністю, аналітичністю — синтетичністю, об'єктивністю — суб'єктивністю, візуальністю — гаптичністю.
- 12.мислення має наступні властивості: самостійність, критичність, гнучкість, швидкість, продуктивність.
- 13.уява розраховується яскравістю образів, новизною, глибиною, і т.п.

При підготовці вчителів до використання методу диференціації особистісних якостей учнів в компетентісно орієнтованому навчанні, слід зазначити наступне: педагог не в змозі опиратися на ці якості для досягнення оптимального результату, оскільки у класі 25-30 учнів. Тому ці якості

потрібно аналізувати і об'єднувати в декілька груп в класі і конструювати три-чотири методичні заготовки, які враховують пізнавальні можливості учнів та полегшують вивчення предмету. Звичайно, коефіцієнт корисної дії такого навчання не зросте різко, але він буде значно вищий, ніж при традиційному навчанні, де він становить не більше 15%.

Досліджуючи цілі компетентнісного навчання, Джон Равен визначив їх, опитуючи учнів, вчителів, батьків, випускників шкіл і роботодавців в багатьох країнах Європи та США. Отримані результати наступні:

- Найважливішими цілями виявилися: розвиток впевненості та ініціативи, формування незалежності у способах застосування знань для вирішення проблем, виховання особистості і характеру. Це вступає у протиріччя з традиційними методами навчального процесу, де головною метою було знання учнями навчального предмету. У компетентнісно орієнтованому навчанні безпосередні користувачі послуг школи вимагають від неї впливу на особистісний розвиток учня.
- На другому місці знаходиться важливість школи у виборі професійної кар'єри. Опитувані зазначили, що на даному етапі школа повністю нехтує такими цілями. В результаті цього, учень втрачає багато часу, зазнає важких стресів в пошуку тієї роботи що відповідає його інтересам і схильностям. Отже, як педагоги так і учні потребують засоби виявлення та розвитку їх індивідуальних здібностей та пошуку можливості їх застосування в певній професійній області.
- На третьому місці визначені цілі освіти в отриманні гарних знань, вивчення навчальних предметів та засвоєння предметів позапрограмних, адекватного оцінювання та допомоги учням у реалізації їх здібностей, розвитку їх індивідуальних пізнавальних інтересів, що забезпечить учням гарні оцінки в атестатах і допоможуть у подальшому навчанні.

Результати дослідження цілей компетентнісного навчання в Україні відрізняються послідовністю від опитувань Равена, але такі ж самі за змістом.

На перше місце виходить якість і кількість отриманих знань і їх реалізація (інтелект), на другому — формування вміння вирішувати задачі, які виникають у зв'язку зі зміною обставин, вміння реалізувати власні цілі та усвідомлювати власні мотиви.

Методи стимулювання і мотивації навчання.

У процесі роботи над підготовкою вчителів для реалізації компетентнісного навчання та опрацюванні наукової літератури на цю тему, було виявлено, що основою такої підготовки мають стати психологічні знання. Джон Равен, визначив такі вимоги до вчителів, що працюють у компетентнісно орієнтованій освіті – вчителі повинні створювати ситуації, при яких діти змогли би з ентузіазмом займатись цікавим і важливим для них ділом, нарощуючи впевненість в собі і свою компетентність. По визначенню Л. Виготського ведучою діяльністю (ділом) для дітей є навчальна діяльність. Отже, навчання повинно стати цікавим, стати внутрішнім мотивом для розвитку компетентності. Для цього, по Равену, важливо, щоб вчитель уважно аналізував здібності своїх учнів і умів прогнозувати і реалізувати їх розвиток. Але задача по формуванню компетентностей учнів не буде вирішена, якщо вчитель спочатку не виявить, в чому полягають особистісні цінності учня, не зуміє розвинути його ініціативу та не побудує його мотиваційну траєкторію. За Л. Виготським, одиницею виміру розвитку особистості учня є його ключові переживання, які теж має виявити вчитель для забезпечення такого розвитку в умовах компетентнісно орієнтованої освіти. Всі перераховані вище умови роботи педагогів вирішує педагогічна психологія, яку потрібно знати і впроваджувати в професійну діяльність. Але у курсі педагогічної психології мало приділяється уваги методам розвитку ініціативи та технологіям мотивації учнів, а це являється основою компетентнісної підготовки школярів. Пошук методичної літератури для вчителів по розвитку ініціативи, визначенню цінностей учня та умінню мотивувати учнів не дав позитивних результатів, хоча без впровадження цих параметрів неможливе компетентнісно орієнтоване навчання та й саме навчання не може бути

активним, мати зворотній зв'язок і взагалі не може бути за визначенням Дж. Равена. В психології існує декілька теорій і законів мотивації і безперечно, вчитель повинен їх врахувати під час пошуку мотивів навчальної діяльності та науковому підході у створенні ситуацій, що дають можливість учням розвивати здібності. На нашу думку, із багатьох теорій мотивації, підбирається одна — відповідно до психологічної характеристики класу чи окремого учня. До прикладу, учителю підходить піраміда Маслоу, і він використовує її. Розглянемо, в чому її сутність. Ця теорія формулює потреби особистості у наступній послідовності:

-**(низький рівень)** фізіологічні потреби: голод, холод, сон, і т.д.; потреби в безпеці: впевненість, позбавлення від страху та невдач; потреба в приналежності і любові; потреба в повазі: досягненні успіху, схвалення і визнання; потреби пізнання: знати, вміти, досліджувати; естетичні потреби: гармонія, порядок, краса;

-**(вищий рівень)** потреба в самоактуалізації, реалізації власних цілей, здібностей, розвитку власної особистості.

А. Маслоу стверджує, що по-перше, потреби виникають по мірі їх задоволення, починаючи з основи піраміди, на місці забезпеченої, виникає наступна і по-друге: потреби нижчого рівня витісняють вищі.

Отже, якщо пізнавальна діяльність знаходиться на п'ятому місці, то вчитель повинен визначити, чи задоволені попередні чотири потреби у учнів його класу, і тільки після цього будувати мотиваційні програми. У класі навчаються діти із сімей з різним матеріальним станом, різним ступенем задоволення фізичних потреб, почуття безпеки, порятунку від страху та невдач, мають різний авторитет (повагу оточуючих), успіх та любов, і від цього залежить — готові вони до виникнення потреби у пізнанні, в бажанні знати, вміти, досліджувати чи не готові. Зрозуміло, що у людини, ключовим переживанням якої є задоволення фізіологічних потреб, страх і невпевненість у собі, розум зайнятий задоволенням нижчих потреб, які витісняють вищі і в такій ситуації переконання та заклики вчителів, суть яких, в необхідності

навчатись є недоцільними, діти просто не в змозі їх почути і сприйняти. Педколектив повинен перебудувати мотиваційні методи, задіяти ті стимули, які дійсно вплинуть. Важливість прагнути до пізнання доцільно зв'язувати з такими рисами особистості, які допомагають адаптації учня до соціуму. Можливо, заклик до пізнання послужить переконання учня в тому, що пізнання пов'язане з раціональністю, швидкістю рішень, задоволенням матеріальних потреб, збільшенні кількості варіантів вирішення життєвих ситуацій. Кожен учитель чи педколектив, розробляє свої методи спонукання до навчання, які базуються на вивченні цінностей учнів та забезпечують зворотній зв'язок, але обов'язково базуються на знанні вікових особливостей та соціальному стані учнів і пов'язані з науковою теорією мотивації та дотриманням законів мотивації.

Крім Маслоу, існує теорія мотивації Альдерфера, Мак-Клеланда та інші, які слід вивчати і дотримуватись їх в умовах компетентнісно орієнтованого навчання.

Необхідним є використання теорії **когнітивного дисонансу** Фестінгера для розвитку емоційного інтелекту учнів. Когнітивний дисонанс виникає у людини при необхідності прийняття рішень, при відсутності підтримки її поглядів і установок оточуючими її людьми, особливо, авторитетними, якими є вчителі, при пошуку свого місця в соціумі.

Когнітивний дисонанс прирівнюється до стресу. Канадський вчений Ганс Сельє довго досліджував стресовий стан у пацієнтів і визначив, що стрес руйнує всі фізіологічні параметри людини. Тобто людина починає хворіти. Н. Бехтерева дослідила, що людина в стані неспокою і тривоги не може продуктивно працювати і тим більше — творити. Карен Хорні дослідила, що невроз (до якого приводить стрес) — несумісний з особистісним ростом.

Когнітивний дисонанс може виникати і в учителя, коли в його свідомості стикаються конфліктуючі знання, суперечливі переконання та поведінкові установки при переході до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання. Учитель знаходиться у стані психологічного

дискомфорту, який виникає із-за невідповідності його минулого педагогічного досвіду відносно сучасної освітньої ситуації.

Враховуючи такі дані, можна зробити **висновок**, що в деякі моменти і вчителі і учні мають високий рівень тривожності, особливо при переході на нову педагогічну парадигму. Учні, що проводять більшу частину часу у школі, оточуюче їх середовище – шкільне, повинні у школі навчитись приймати рішення свідомо, і саме вчитель повинен ознайомити їх з методами і формами реакцій на подразники зовнішнього світу, що приводять до когнітивного консонансу, тобто емоційного комфорту та усвідомлення власних емоцій і свого місця в навколишньому світі і своєї цінності і значення в соціумі. Теорія когнітивного дисонансу Леона Фестінгера у своїх основних положеннях дає варіанти вирішення проблем виходу із стану психологічного дискомфорту і пропонує для цього, в першу чергу, навчитись приймати рішення на основі постійного вибору власних дій, усвідомлено ставитись до авторитетів та ін.

Обов'язковим є знання педагогами закону Єркса-Додсона, який регулює силу мотиваційного впливу на особистість для досягнення нею оптимальних результатів в діяльності. Експериментально встановлено, що існує оптимальний рівень мотивації, при якому діяльність людини виконується краще за все. Вчителям бажано відслідковувати цей рівень мотивації індивідуально для кожного учня і не переходити цю межу. Письменник і вчений Марк Леві, у своїй книзі “Геніальність на замовлення” приводить багато прикладів відомих людей, у яких помірно використання мотиваційних методів допомогло у досягненні високих професійних досягнень

Нами визначена наступна формула забезпечення реалізації компетентнісного підходу у навчанні:

Визначення особистісних якостей учня (**ОЯ**) + визначення матеріальних, духовних, соціальних цінностей (**СЦ**) + вибір теорії мотивації та мотиваційних стимулів (**МС**) + індивідуальна (групова) програма формування компетентностей (**ПК**) + педагогічна технологія (**ПТ**) = розвиток предметних і ключових компетентностей(**ПКК**).

ОЯ+СЦ+ МС+ІПК+ ПТ=ПКК

Кожна частина цієї формули має наукове обґрунтування, для її реалізації потрібно вчителям мати теоретичні знання та практичні напрацювання, а науковцям - створення нових методів підготовки вчителя до роботи в компетентнісно орієнтованій освіті.

3.3. Засоби підготовки вчителя до реалізації компетентісно орієнтованого навчання (Коваленко О.М.)

Визначними рисами сьогодення є зростання обсягу інформації й високий рівень розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій, повсюдне застосування їх в усіх галузях. Сучасний громадянин інформаційного суспільства прагне актуалізувати набуті знання й навички, гнучко адаптуватися до мінливих умов сьогодення, самостійно приймати рішення, критично мислити, грамотно опрацьовувати з інформацію. Така зміна світоглядних орієнтирів соціуму, інтеграція України в Європейський освітній простір і визначають новітні вимоги до рівня підготовки педагога, сучасні напрями продуктивних перетворень вітчизняної педагогічної освіти. Система освіти країни має готувати студентів до професійної діяльності у світі, що вимагає компетентностей для конструювання інноваційної реальності.

Концептуальні положення про зміст і організацію процесу підготовки майбутніх педагогів базуються на Законах України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти». Нормативно-правові акти, які визначають напрями модернізації системи освіти держави, розробляються з урахуванням таких документів, як «Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019 р.), Національна економічна стратегія на період до 2030 р. (2021 р.) та Стратегія людського розвитку (2021 р.).

Необхідно відзначити, що реформи української освіти здійснюються в контексті Болонського процесу, що має на меті перехід до компетентісно орієнтованої освіти, тому провідним у модернізації системи освіти України проголошено компетентісний підхід. Основною метою компетентісного підходу є забезпечення якості освіти, орієнтація на результат. Компетентісний підхід як сучасна освітня парадигма передбачає цілеспрямоване формування здатностей майбутнього учителя ефективно

здійснювати педагогічну взаємодію, розвиток його професійно-особистісних якостей, оволодіння досвідом професійно-орієнтованої діяльності в умовах реального педагогічного процесу. Відтак, основною метою вітчизняної вищої освіти стає підготовка випускника, який не лише засвоїв визначений обсяг знань, а й вміє їх застосовувати.

Мета нашої розвідки – проаналізувати сучасні наукові дослідження з психології, педагогіки, лінгводидактики, присвячені вивченню шляхів підготовки сучасного вчителя до впровадження компетентнісно орієнтованого навчання, систематизувати й узагальнити відомості щодо дидактичних аспектів ефективного використання засобів навчання, зокрема тих, в основу яких покладені інформаційно-комп'ютерні технології, в умовах переходу до компетентнісно орієнтованої освіти.

Реалізація в навчально-виховному процесі компетентнісного підходу потребує підготовленого до цього педагога. У вищій школі запровадження компетентнісно орієнтованої підготовки розглядається у двох аспектах. По-перше, відбувається модернізація змісту професійної освіти, що передбачає його відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової освітнього процесу і набуттям студентами компетентностей. По-друге, постає потреба навчити майбутніх учителів цілеспрямовано формувати в учнів ключові та предметні компетентності.

Компетентнісний підхід, його сутність, категорійний апарат, специфіка впровадження в навчальний процес активно вивчаються вітчизняними дослідниками. На законодавчому рівні визнання важливості реалізації компетентнісного підходу відбулося із запровадженням Державного стандарту початкової загальної освіти та Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти. В цих документах наголошувалося на необхідності застосування зазначеного підходу під час організації навчально-виховного процесу.

У вітчизняній педагогіці та психології сутність компетентнісного підходу у підготовці фахівців різних рівнів знайшла своє відображення у

дослідженнях таких вітчизняних учених, як Н. Бібик, Л. Ващенко, І. Зимня, С. Калашнікова, Н. Кузьміна, О. Локшина, А. Маркова, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубачова, Л. Хоружа, А. Хуторський та ін. У працях цих дослідників ґрунтовно розглянуто аспекти сутності компетентнісного підходу в освіті, визначено особливості цієї новітньої освітньої методології у підготовці фахівців, переваги у порівнянні із знаннєвою парадигмою, розроблено позиції щодо розроблення компетентнісно орієнтованих технологій та методик.

Фундаментальні положення професійної підготовки сучасного вчителя висвітлені в наукових працях Ю. Бабанського, В. Бега, В. Бондаря, Н. Борейко, С. Гончаренко, О. Горошкіної, Є. Гришина, О. Дубасенюк, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Лозової, В. Лугового, Т. Калюжної, Н. Кузьміної, В. Кузя, А. Нісімчука, А. Сбруєвої, О. Огієнко, О. Пехоти, О. Савченко, Л. Хомич та інших. Враховуючи пріоритетність професійної підготовки педагогів відповідно до європейських освітніх стандартів, особлива увага науковців В. Беспалько, О. Білик, О. Дубасенюк, Я. Кодлюк, С. Куликовський, А. Маркова, Н. Ничкало, О. Овчарук, М. Павлютенков, О. Пометун, Л. Хоружа, В. Химинець, О. Ярова, І. Ящук приділяється проблемі впровадження компетентнісного підходу до змісту сучасної освіти.

Зазначимо, що в дослідженнях згаданих вчених неодноразово вказувалося на наявність протиріччя між вимогами компетентнісного підходу до організації навчального процесу і сучасною практикою діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Як от, що свідчить практика, знань, здобутих у ЗВО, учителям-практикам не вистачає, до того ж система методичної підготовки майбутніх учителів значною мірою зберігає традиційні ознаки. Це зумовлює необхідність уведення до методик вищої освіти відомостей, що ознайомлюють студентів із концептуальними засадами компетентнісного підходу.

Інноваційна складова в новій парадигмі вищої освіти простежується в таких змінах: процес навчання орієнтований на самостійність, автономію

здобувача освіти, а функція навчання трансформується в функцію педагогічної підтримки навчання; відбувається перерозподіл часу між самостійною та аудиторною роботою на користь першої; формується нова установка освіти на розвиток мислення і діяльності; навчально-інформаційне освітнє середовище трансформується у відкриту систему, що збагачується завдяки зовнішнім джерелам інформації; інформаційні технології активно інтегруються в освітній простір.

В Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2021) вказується на брак комунікаційно-педагогічних компонентів у підготовці вчителя, що гальмує гуманізацію освіти, особистісну орієнтацію освітнього процесу. Крім того, наголошується на тому, що в освітньому процесі не повною мірою використовуються можливості інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення його ефективності, що зумовлено низкою чинників технічного і методичного характеру. Також негативно позначається недостатня обізнаність педагогів з наявними освітніми онлайн ресурсами, низька здатність створювати власні ресурси і методично доцільно їх використовувати.

У зв'язку з цим одним з провідних завдань, що постали перед загальною системою освіти, є забезпечення всебічного науково-методичного супроводу освітнього процесу, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), цифрових ресурсних середовищ, електронних та цифрових засобів навчання.

Використання широкого діапазону засобів навчання під час реалізації компетентнісного підходу, особливості застосування засобів компетентнісно орієнтованого навчання, їхній вплив на оптимізацію освітньої діяльності здобувачів освіти досліджували Л. Попова, Т. Левченко, І Зайченко, О. Царенко, І Хижняк.

У цих дослідженнях наголошується, що засоби навчання є одним зі складників освітнього процесу. Від методично доцільного їх застосування залежить продуктивність навчально-пізнавальної діяльності здобувачів

освіти, набуття ними досвіду мовленнєвої діяльності, а відтак і ефективність формування предметної і ключових компетентностей. Поряд з тим ефективність реалізації освітнього процесу пов'язана з проблемою репрезентації здобувачам освіти теоретичного матеріалу з певного навчального предмета, його унаочненням. І чим швидше рухається суспільство в напрямі техніко-технологічного прогресу, тим швидшого осучаснення потребують засоби навчання.

На Всесвітньому освітньому форумі, який проводився в Інчхоні в 2015 році, наголошувалося на важливості навчання педагогів застосовувати ІКТ та цифрові засоби навчання: необхідно використовувати інформаційні та комунікаційні технології для зміцнення освітніх систем, поширення знань, забезпечення доступу до інформації, якісного та ефективного навчання і більш ефективного надання послуг.

У декларації Циндао 2015 року, яка була оприлюднена на міжнародній конференції «ІКТ і освіта після 2015 року», вказувалося на доцільність професійного розвитку вчителів для дієвої інтеграції ІКТ в навчальний процес. Зокрема, в декларації йдеться про те, що успішна інтеграція ІКТ у викладання та навчання вимагає переосмислення ролі вчителів та реформування їхньої підготовки та професійного розвитку. Ми повинні переконатися, що навчальні заклади, які здійснюють підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації педагогів, достатньо обладнані і готові до використання ІКТ, для того щоб підвищити ефективність реалізації програм підготовки та професійного розвитку вчителів і виступити в якості передового майданчика для впровадження в освітню практику інновацій, що базуються на застосуванні технологій.

В Україні питанням інформатизації відведено чільне місце в Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої Урядом в грудні 2016 р., а також Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, в якій, зокрема, вказується, що

цифровізація освіти є сучасним етапом її інформатизації і передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронного комунікаційного обміну між ними, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір. Законами України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) інформаційно-комунікаційні компетентності визначено ключовими. На розвиток електронного навчання, створення електронних освітніх ресурсів і формування цифрових компетентностей учасників освітнього процесу спрямовані положення про Національну освітню електронну платформу (2018 р.), про електронний підручник (2018 р.), про електронні освітні ресурси (2019 р.).

Імплементация компетентнісно орієнтованого підходу передбачає широке використання в навчальному процесі активних та інтерактивних форм проведення занять (комп'ютерних симуляцій, ділових і рольових ігор, розбір конкретних ситуацій, психологічних та інших тренінгів). Компетентнісно орієнтований підхід в навчальному процесі реалізується завдяки використанню нових педагогічних технологій, форм і методів навчання. Урізноманітнення використовуваних педагогічних технологій необхідна умова та наслідок втілення компетентнісно орієнтованих освітніх програм. Отже, компетентнісно орієнтована освіта передбачає трансформацію традиційних технологій, заснованих на репродуктивній моделі навчання, в бік активних та інтерактивних технологій навчання. Якщо в репродуктивній моделі навчання центральною фігурою є викладач, який передає свої знання, то в другому – досить самостійний студент, який формує свої компетенції під керівництвом наставника. Важливо зауважити, що застосування засобів навчання, що базуються на ІКТ, в навчальному процесі в контексті сучасних освітніх технологій здатне істотно підвищити освітню та виховну результативність праці викладача.

Рівень використання сучасних ІКТ та цифрових засобів навчання у сфері освіти оцінюється за чотирма основними напрямками: оснащення освітніх установ сучасним комп'ютерним і телекомунікаційним обладнанням; удосконалення системи управління освітою; створення електронних інформаційно-освітніх ресурсів; впровадження нових освітніх технологій і принципів організації навчального процесу.

Найбільш складним є четвертий напрямок, оскільки вимагає суттєвих зусиль значної кількості людей, а саме, перегляду усталених методик, прийомів навчання, освоєння новітніх технологій, постійного підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Які сучасні ІКТ ті цифрові засоби навчання доцільно використовувати в освітньому процесі, як їх інтегрувати з кращими традиційними та інноваційними педагогічними технологіями? Ось найбільш складні та актуальні питання, розв'язання яких визначає успіх реформ освіти в інформаційному суспільстві.

Питанням інформатизації освіти присвячені праці таких українських вчених, як І. Гудчина, В. Едігей, В. Коткова, І. Красильникова, Л. Масол, Р. Петеліна, Л. Петухова, С. Полозова, В. Скворцова, О. Співаковський. Дослідження свідчать про те, що використання ІКТ та цифрових засобів навчання під час навчально-виховного процесу створює умови для підвищення рівня зацікавленості учнів у навчальній діяльності завдяки внесенню елементів новизни. Проблему застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі розглядали В. Гузеєв, П. Гороль, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Євдокімов, І. Коровець, Ю. Машбиць, О. Молянінова, О. Пінчук, Т. Піскунова, Є. Полат, С. Сисоєва, В. Сумська та ін. Крім того, активну дослідницьку і практичну діяльність в цьому напрямку здійснює Інститут ЮНЕСКО з інформаційних технологій в освіті.

Аналіз дидактичного інструментарію на основі інноваційних технологій навчання свідчить, що засоби навчання, в основу яких покладені ІКТ та цифрові засоби навчання, пропонують широкі дидактичні можливості,

а саме: підготовка, редагування та обробка інформації; відображення і передача інформації в текстовому, графічному, звуковому та відеоформаті; зберігання та систематизація інформації; швидкий пошук інформації; поширення та передача даних за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів; спілкування і взаємодія через мережеві сервіси; демонстрація текстів, графіки на екрані, що уможливорює організацію групової роботи над інформацією інформації.

Отже, цифрові засоби навчання являють собою універсальну основу для діяльності, пов'язаної з інформаційним обміном, а також створення інформаційно-освітнього середовища.

Однією з основних тенденцій розвитку інформатизації освіти є прагнення до використання освітніх Інтернет-ресурсів, що забезпечує користувачам доступ до вітчизняних і зарубіжних джерел інформації, надає можливість вибору форми і місця навчання, рівня освіти.

Розглянемо способи використання Інтернету в освітніх цілях:

- пошук інформації (аналіз наукових видань та рефератів з обраної теми, їхнє оцінювання; укладання анотованих посилань з теми, що вивчається, створення презентацій; збір мультимедійного матеріалу; пошук інформації в електронних бібліотеках, спеціалізованих базах даних, інформаційно-довідкових системах, електронних журналах, газетах, енциклопедіях, словниках);

- спілкування (листування в мережевих спільнотах; обговорення в блогах; віртуальні зустрічі на вебінарах та відео конференціях);

- публікації (створення тематичних веб-сторінок, тематичних банків даних, електронних освітніх ресурсів, веб-квестів; оприлюднення курсових, дипломних робіт, статей, презентацій);

- підготовка до занять (планування навчальних занять за допомогою електронних календарів та інтелект-карт; розробка, накопичення та поширення навчальних матеріалів);

- навчання (лекції та курси в режимі он-лайн; спільна робота учнів у веб-проектах; супровід позааудиторної роботи учнів; віртуальні світи, дошки, екскурсії, виставки);

- оцінка і контроль знань учнів (тестування учнів (інтернет-тестування); організація виконання та оцінювання завдань).

Особливої значущості у зберіганні, систематизації та поширенні електронних навчально-методичних ресурсів набули освітні портали та відкриті освітні ресурси. Їхньою основною функцією є забезпечення користувачів інформаційними ресурсами та послугами освітнього характеру відповідно до індивідуальних потреб, застосовуючи інформаційні, навігаційні та комунікаційні сервіси. Відкриті освітні ресурси – це будь-які освітні ресурси (включно з навчальними планами і програмами, матеріалами курсів, навчальними посібниками, відео, мультимедійними додатками, подкастами та іншими матеріалами, розробленими спеціально для викладання і навчання), які є у відкритому доступі і можуть бути використані вчителями та учнями без сплати будь-яких ліцензійних зборів і комісій.

Суттєвий внесок відкритих освітніх ресурсів в навчальний процес, в першу чергу, спирається на ідею комплексного використання ресурсів в рамках навчальної програми (так зване навчання на основі комплексу ресурсів). Важливу роль відіграє можливість розміщення та надання й отримання доступу до подібних цифрових ресурсів через Інтернет.

Інтерактивний сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі, називають соціальною мережею (Інтернет мережею). Соціальна мережа спрямована на побудову мережевих Інтернет спільнот, пов'язаних спільними інтересами або спільною справою. Соціальні мережі це веб-сайти або програми, які дозволяють людям, що об'єднані спільною справою або інтересами, інтерактивно взаємодіяти один з одним. Такі соціальні мережі, як Facebook, Twitter, Instagram і LinkedIn, є наочними прикладами додатків, що забезпечують учням і вчителям можливість поширювати інформацією як в рамках класу або школи, так і спілкуватися користувачами з інших країн.

Соціальні мережі також можна використовувати для розвитку освітньої комунікації, організації інтерактивного навчання та зміцнення спільнот учнів і вчителів. За таких умов, вчителям необхідні навички, які дозволять їм ефективно розв'язувати такі проблеми, як негативний вплив надмірного захоплення соціальними мережами на психічне і фізичне здоров'я учнів, цькування та прояви дискримінації в мережі.

Мережеве співтовариство це група людей, що спілкуються і виконують спільну діяльність за допомогою комп'ютерних мережевих засобів. Різновидом мережевого співтовариства є мережеве професійне співтовариство, яке спрямоване на об'єднання людей зі схожими професійними інтересами та/або професійною діяльністю. Мережеві освітні спільноти відкривають можливості безперервної самоосвіти і самовдосконалення, стимулюють обмін досвідом, розвивають творчі та комунікативні здібності педагогів і учнів.

Блог – це сайт, основний зміст якого складають події, представлені в зворотному хронологічному порядку, і опубліковані в Інтернеті. Регулярно додаються записи (пости), що містять текст, зображення, мультимедіа. Освітній блог це інструмент педагогічної взаємодії в середовищі викладачів, вчителів, студентів та учнів. Сучасна типологія освітніх блогів у шкільній практиці може бути представлена наступним чином:

блоги в навчальному та виховному процесі (блог одного уроку або теми, блог вчителя-предметника, блог класу, блог – навчальний проект, блог учня або електронний зошит учня, блог-портфоліо учня, блог-щоденник учня, блог для дистанційної підтримки учня);

блоги, створені для підвищення кваліфікації педагогів та організації професійного спілкування (блог для професійної спільноти, професійний блог вчителя для спілкування з колегами, блог-портфоліо вчителя, блоги провідних фахівців у сфері освіти, блоги центрів підвищення кваліфікації та освітніх центрів.

Корисним є використання блогів студентами під час навчання. Блоги уможливають отримання актуальної інформації, спілкування з блогерами та освітніми професіоналам. Завдяки дотриманому досвіду спілкування в блогах майбутні педагоги отримують експертні знання в своїй галузі, навчаються критично і творчо мислити, грамотно викладати думки в письмовій формі, аргументовано вести дискусію.

Ще одним різновидом сайту, структуру і вміст якого користувачі можуть редагувати безпосередньо за допомогою свого веб-браузера, є wiki (Вікі). Це модель сайтів, контент якого може змінювати сам користувач. Сайт, створений на базі такої технології являє собою колекцію взаємопов'язаних між собою записів та створюється безліччю людей, тобто контент формується на основі особистого вкладу кожного з учасників. Комунікативні можливості реалізуються через спільне редагування сторінок. Проектний характер роботи, співпраця, формування продукту колективної діяльності наповнюють змістом роботу студентів і викладачів, учнів шкіл, забезпечують змістовну взаємодію, обмін знаннями, оцінку і постійне вдосконалення.

Важливою рисою застосування означених сервісів в освіті є спільне створення і використання ресурсів. Подібна групова співпраця передбачає персональні дії учасників та комунікацію учасників один з одним, а саме, замітки і анотування текстів, запис власних роздумів, розміщення посилань на інтернет-ресурси, фотографії, книги; перегляд роликів у відеосервісах; компіляція на одній сторінці інформації з різних інтернет-сервісів; обмін повідомленнями.

Отже, соціальні сервіси і групова діяльність всередині мережевих спільнот пропонують такі можливості для здійснення педагогічної діяльності: використання відкритих електронних ресурсів; самостійне створення мережевого навчального змісту, публікація матеріалів в Інтернеті; набуття інформаційних компетенцій; спостереження за діяльністю учасників спільноти, спільна діяльність та співпраця.

Перейдемо до розгляду інформаційно-комунікаційних технологій, спеціально розроблюваних для освітніх цілей. Протягом кількох останніх десятиліть на базі обчислювальної техніки і сучасних засобів зв'язку розроблюються технології та засоби, спеціально орієнтовані на застосування в освіті. На сучасному етапі можна говорити про існування самостійної галузі інформаційних і комунікаційних технологій, а саме ІКТ в освіті. До ІКТ та цифрових засобів навчання в освіті слід віднести:

1. Технології подання навчальної інформації, а саме всі види електронних освітніх ресурсів: електронні підручники та навчальні посібники, мультимедійні освітні ресурси, інтерактивні тренажери, віртуальні та автоматизовані практикуми, системи комп'ютерного тестування та ін.

2. Технології доступу до електронних освітніх ресурсів, локальні і мережеві.

3. Технології організації педагогічної взаємодії – телекомунікаційні засоби, через які здійснюється навчальний діалог (зворотній зв'язок). До них належать як універсальні технології мережевих комунікацій (електронна пошта, технології відео та конференцзв'язку, сервіси соціальних мереж), так і спеціалізовані програмні системи, а саме віртуальні освітні середовища, оболонки для мережевого електронного навчання. Такі технології ще називають технологіями мережевого навчання. Їхнє застосування передбачає створення для студентів і викладачів електронного навчального середовища, яке спрощує доступ до електронних освітніх ресурсів, забезпечує підтримку самостійної навчальної діяльності, організацію індивідуальної та групової взаємодії учнів і викладачів, проміжне і підсумкове тестування.

Розрізняють такі дидактичні можливості ІКТ в освіті: миттєвий зворотний зв'язок між користувачем і засобами ІКТ, що визначає реалізацію інтерактивного діалогу; комп'ютерна візуалізація навчальної інформації стосовно об'єкта, що вивчається; комп'ютерне моделювання досліджуваних об'єктів та зв'язків між ними, а також явищ і процесів, що відбуваються як

реально, так і віртуально, подання на екрані інформаційно-описової, наочної моделі оригіналу; зберігання великих обсягів інформації; автоматизація процесів інформаційно-пошукової діяльності, операцій зі збору, обробки, передачі, зберігання інформації; автоматизація процесів інформаційно-методичного забезпечення, організаційного управління навчальною діяльністю та контролю.

Якість електронних освітніх ресурсів визначаються такими показниками: змістовні характеристики, інтерактивність, мультимедійність, можливість здійснення модифікацій, кросплатформеність.

Разом із традиційними засобами навчання розробляються і використовуються електронні навчально-методичні комплекси дисциплін. Електронний навчально-методичний комплекс це структурована сукупність електронних освітніх ресурсів, що містять взаємопов'язаний освітній контент і призначені для спільного застосування в освітньому процесі. Структура та освітній контент електронного навчально-методичного комплексу визначається специфікою рівнів освіти, вимогами освітніх програм та іншими нормативними та методичними документами. Електронні навчально-методичні комплекси можуть створюватися для забезпечення вивчення окремих дисциплін, навчальних модулів, комплексів дисциплін, а також для реалізації освітніх програм в цілому. Зазвичай, електронний навчально-методичний комплекс складається з електронного навчального посібника; засобів підтримки практичних та/або лабораторних занять, якщо вони передбачені навчальним планом (автоматизований або віртуальний лабораторний практикум); засобів перевірки знань (інтерактивні тести, завдання тощо); методичних вказівок щодо користування електронним навчально-методичним комплексом.

На сучасному етапі активно створюються електронні навчальні посібники з різних дисциплін на основі технології гіпертекстів та/або мультимедіа. Як правило, якщо електронний навчальний посібник створено переважно за гіпертекстовою технологією, то його називають електронним

навчальним посібником із гіперпосиланнями, якщо ж за технологією мультимедіа, то такий навчальний посібник вважають мультимедійним.

Під технологіями мультимедіа розуміють способи підготовки електронних документів, що включають візуальні та аудіоефекти, мультипрограмування різних ситуацій. Під засобами мультимедіа розуміють комплекс апаратних і програмних засобів, що дозволяють користувачеві спілкуватися з комп'ютером, використовуючи найрізноманітніші середовища: графіку, гіпертекст, звук, анімацію, відео.

Мультимедійний навчальний посібник, на відміну від друкованого, може мати нелінійну (гіпертекстову) структуру представлення інформації; характеризуватися інтерактивністю, тобто реагувати на дії учня у той чи інший спосіб (підказки, повідомлення, інтерактивні тести, завдання, кросворди, тренажери, довідники); містити багатий ілюстративний матеріал (малюнки, фотографії, анімації, відео, звуковий супровід), що дозволяє збільшити ефективність сприйняття і розуміння складного матеріалу; дозволяє моделювати складні об'єкти, процеси і явища завдяки використанню технології «віртуальна реальність» (імітаційне моделювання, віртуальні лабораторні практикуми, віртуальні світи, 3D-моделювання); надає можливість швидкого пошуку інформації і більш зручного доступу до неї (гіпертекст, закладки, пошук за ключовими словами, хмара тегів); уможливорює проведення автоматизованого підсумкового або навчального контролю із наданням рекомендацій щодо коригування процесу вивчення матеріалу (комп'ютерне тестування).

Використання мультимедійних навчальних посібників уможливорює впровадження інноваційних способів організації самостійної навчальної діяльності. По-перше, модульна структура мультимедійного навчального посібника з наявною опцією збереження результатів роботи учня і пересиланням їх мережею перетворює самостійну роботу студентів на дійсно структуровану і контрольовану діяльність. По-друге, завдяки наявності в кожному розділі посібника теоретичного, практичного і контролюючого

модулів ефективність самостійної роботи студентів зростає, оскільки за умов активно-діяльнісного режиму набуття знань і вмінь істотно пришвидшується. По-третє, оскільки контролюючий блок посібника здатний забезпечити стовідсоткове фронтальне опитування студентів (зворотний зв'язок), викладач має можливість виключити з плану аудиторних занять вибіркоче опитування, яке має на меті перевірку базових знань. По-четверте, застосування мультимедійних компонентів в модулі ілюстративно-демонстраційного матеріалу уможливорює економію часу викладача під час пояснення нового матеріалу. Отже, години, відведені на безпосередній контакт зі студентами, можуть бути використані значно ефективніше, наприклад на проведення групової дискусії, спільний аналіз нестандартних завдань або поглиблене вивчення нової теми.

Електронні освітні ресурси забезпечують реалізацію поза навчальною таких видів діяльності, які раніше були можливі тільки в освітньому закладі: лабораторний експеримент, практикум за фахом, контроль знань, умінь, атестація компетентності на моделях професійних ситуацій та ін. Зауважимо, що, що ефективність навчальної роботи є вищою за традиційний рівень завдяки поданню навчальних матеріалів в інтерактивних аудіовізуальних форматах, що обумовлюють впровадження активно-діяльнісних форм навчання.

Істотний потенціал для створення інтерактивного навчального середовища становлять віртуальна і доповнена реальність, а також штучний інтелект. Віртуальна реальність це створене за допомогою комп'ютера симуляційне середовище, з яким людина може взаємодіяти. Людина занурюється в штучно створене середовище, де може використовувати знаходяться в ній об'єкти і здійснювати різні дії. Доповнена реальність це середовище, що доповнює реальний фізичний світ віртуальними об'єктами, створеними на комп'ютері, в режимі реального часу. У такий спосіб, доповнена реальність додає окремі штучні елементи до сприйняття реального світу, а віртуальна реальність створює новий штучний світ.

Технології віртуальної і доповненої реальності створюють додаткові можливості для емпіричного навчання за допомогою моделювання реального середовища. Для учнів-візуалів і для тих, хто стикається з труднощами під час навчання, віртуальна реальність є альтернативним методом навчання. Перевага залучення технологій віртуальної і доповненої реальності в освітній процес полягає в тому, що учні опиняються в умовах, наближених до реальних. Це покращує засвоєння навчального матеріалу і підвищує здатність до запам'ятовування.

Штучний інтелект застосовується в освітній системі у вигляді індивідуалізованого контенту за допомогою програм і додатків для адаптивного навчання, діагностичних інструментів відстеження та моніторингу, автоматизованих систем оцінювання і навіть навчальних додатків на основі штучного інтелекту. Ця технологія надає нові можливості для розширеного навчання, а також пропонує все більш гнучкі системи безперервного навчання протягом усього життя. Проте, чим більшого поширення Штучний інтелект набуває в сфері освіти, тим більше виникає побоювань, пов'язаних з питаннями етики, безпеки даних і дотримання прав людини.

Загальноприйнятого визначення штучного інтелекту поки не існує. Загалом термін «штучний інтелект» вживається в тому випадку, коли машини, зокрема, комп'ютери, імітують таке мислення або поведінку, яке асоціюється з людським інтелектом. До таких процесів належить навчання (отримання інформації та правила її використання), логічне мислення (використання правил для формулювання висновків), виявлення та виправлення власних помилок. Штучний інтелект застосовується в експертних системах, системах розпізнавання мови та обробки природної мови, технології машинного зору та отримання зображень. Останні досягнення в галузі штучного інтелекту уможливилися завдяки розвитку алгоритмів «машинного навчання» і «глибокого навчання» в поєднанні з

практично безмежними обчислювальними потужностями і доступом до великих даних (big data).

Одним з ключових моментів переходу на компетентісно орієнтовану освіту є істотне підвищення значущості самостійної роботи студентів та використання активно-діяльнісних і особистісно-орієнтованих форм навчання. Ефективна організація цього виду діяльності учнів передбачає забезпечення розв'язання таких освітніх завдань, як розвиток критичного мислення; оволодіння прийомами самостійної розумової діяльності; навчання технікам роботи з великими обсягами інформації та конструюванню нових знань; ефективна взаємодія з оточуючими. Розв'язання цих завдань можливе виключно в тому випадку, якщо самостійна робота суб'єктів навчання буде контрольованою і прозорою.

Слід наголосити, що в умовах, коли пріоритетною формою навчання є самостійна пізнавальна діяльність учнів, змінюється і роль вчителя: він стає консультантом, координатором навчального процесу. Завдання педагога полягає в тому, щоб підтримувати і розвивати здатність учнівського загалу приймати рішення, розуміти суть виучуваних явищ і формувати інтелектуальні вміння. За цих умов засоби навчання, зокрема ІКТ та цифрові засоби навчання, виконують функцію, з одного боку, одного з дієвих засобів організації та забезпечення самостійної пізнавальної діяльності учнів, з іншого – каталізатора означеної діяльності. Крім того, засоби навчання, в основу яких покладені ІКТ допомагають зацікавити студентів, пробудженню їхнього прагнення нових знань.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що Інформаційно-комунікаційні технології виступають чинником зростання виробництва і бізнесу, поступу науки і освіти та справляють істотний вплив на розвиток сучасної освіти. Перехід від кваліфікаційної моделі фахівця до компетентісної є вимогою сучасного суспільства.

Погоджуємося із твердженням, що у швидкозмінному потоці інформації від майбутнього вчителя вимагається не тільки вміння знаходити

інформацію, а й уміння якісно аналізувати її, синтезувати, порівнювати, структурувати, узагальнювати, класифікувати, оцінювати її та формулювати висновки, тобто володіти інформаційно-комунікаційною компетентністю, яка розглядається як здатність педагога актуалізувати, відбирати, інтегрувати й застосовувати в конкретних навчальних ситуаціях здобуті знання, набуті вміння, навички, способи й досвід діяльності з використання ІКТ. Таким чином майбутніх учителів треба спрямовувати на таке оволодіння інформаційно-комунікаційними та інноваційними технологіями, щоб вони стали для них не лише засобом для унаочнення навчальної інформації, а життєвою необхідністю для професійного й особистісного росту та самовдосконалення.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій та засобів електронного навчання у навчально-виховному процесі сприяє підвищенню його ефективності, всебічному і гармонійному розвитку особистості учнів, розкриттю їхніх талантів, відчутно впливає на зміст, форми, методи і засоби навчання. Адекватно підібрані цифрові засоби навчання уможливають розвиток творчих здібностей як студентів, так і школярів, підвищують їхню пізнавальну активність, стимулюють емоційну сферу та інтелектуальну діяльність.

Проте, незважаючи на те, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології та цифрові засоби навчання пропонують широкий діапазон дидактичних можливостей, помилково було б вважати, що їхнє застосування здатне безумовно покращити якість навчання. Продуктивність застосування ІКТ зумовлюється тим, які саме педагогічні технології покладені в основу освітнього процесу. Відчутних результатів можливо досягти за умов поєднання цифрових засобів навчання з передовими технологіями навчання, що спрямовані на інтенсифікацію та індивідуалізацію навчального процесу, розвиток комунікативних і творчих навичок. Новітні технології та засоби електронного навчання здатні посилити ефективність усталених форм організації навчального процесу: лекцій, практичних і лабораторних занять.

Застосування ІКТ та цифрових засобів навчання дозволяє вчителю розробити цікаві та якісні навчальні матеріали, вдало спланувати і провести заняття, об'єктивно визначити рівень набутих знань, умінь та навичок, активізувати діяльність учнів. Крім того, ІКТ та сучасні цифрові засоби навчання відіграють важливу роль в організації самостійної роботи студентів. Сучасні електронні освітні ресурси, електронні середовища навчання, системи комп'ютерного тестування дозволяють зробити цю найважливішу складову діяльності студентів по-справжньому організованою і контрольованою.

Сьогочасний рівень розвитку інформаційних комп'ютерних технологій та засобів електронного навчання суттєво розширює доступ до навчальних і професійних ресурсів. Отже, активне і грамотне застосування ІКТ та цифрових засобів навчання є необхідною умовою подальшої реалізації моделі компетентісно орієнтованої освіти. Наскільки ефективно відбуватиметься цей процес залежить від рівня ІКТ-компетентності як викладачів, так і здобувачів освіти, якісного електронного контенту, активності формування мережевих освітніх спільнот як інноваційного середовища, обміну кращими освітніми методиками і практиками.

3.4. Методичні рекомендації з підготовки вчителя до компетентісно орієнтованого навчання (Левченко Ф.Г.)

Місія вчителя полягає в соціокультурному відтворенні особливої соціально-педагогічної сфери суспільства. Водночас він виконує функції реалізації соціальної спадщини, соціальної адаптації та регулювання процесів становлення й розвитку суспільства. Ці вимоги до педагогічної спільноти неминуче тягнуть за собою реформування всієї освітньої системи, але насамперед обмежуються особистістю вчителя, що вимагає від останнього високого рівня професіоналізму. Адже конкретного учня виховує певний учитель, і виявляється, що якість знань кожного учня буде залежати від якості професійної підготовки та майстерності кожного вчителя. Учитель залишається основним суб'єктом, покликаним вирішувати задачі розвитку освіти. Це другий, особистісний рівень проблеми. Водночас відновлення системи підвищення кваліфікації вчителів має ґрунтуватися на індивідуальних запитах щодо розвитку особистості конкретного вчителя, його акмеологічних аспектів, бути орієнтованим на довгострокові потреби педагога.

У попередніх підрозділах детально розглядалися форми, методи і засоби підготовки вчителя до реалізації компетентісно орієнтованого навчання в закладах загальної середньої освіти. На основі представлених форм, методів і засобів формуємо методичні рекомендації з підготовки вчителя до реалізації компетентісно орієнтованого навчання, зокрема:

- 1) виробити і усвідомити індивідуальний стиль своєї педагогічної діяльності, педагогічного спілкування;
- 2) вивчати літературу з проблеми психолого-педагогічної компетентності;
- 3) активно займатися самопізнанням своїх особистісних і професійних особливостей, з метою використання своїх можливостей в освітньому процесі;

4) регулярно аналізувати освітній процес, що дозволить своєчасно виявити професійні труднощі і помилки;

5) підвищувати свій рівень психолого-педагогічної компетентності як особистісну і професійну ціннісну орієнтацію;

6) здійснювати самоосвітню діяльність враховуючи сучасні тенденції у системі освіти, зокрема, реалізацію компетентісно орієнтованого навчання;

7) регулярно аналізувати свій життєвий і професійний досвід з метою оволодіння адекватною особистісною та професійною самооцінкою;

8) усвідомити, що вміння вирішувати конфліктні ситуації на практиці є життєво необхідним і відпрацьовувати у себе практичні навички вирішення конфліктних ситуацій.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності, який визначається в першу чергу, індивідуально-своєрідною формою психологічних засобів, до яких свідомо чи стихійно вдається людина з метою найкращого зрівноважування своєї (типологічно обумовленої) індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності.

В основі лежать психофізіологічні показники, що впливають на характер суб'єктивної діяльності педагога, а саме: сензитивність, реактивність, активність, співвідношення реактивності й активності, темп реакції, пластичність чи ригідність, емоційна збудливість, екстраверсія чи інтроверсія, емоційна стійкість, аналітичний чи синтетичний тип сприйняття, що визначають когнітивний стиль. Педагогічна діяльність висуває особливі вимоги до нейродинаміки й, насамперед, до сили нервової системи врівноважувати нервові процеси. Високі вимоги до сили нервової системи обумовлені тим, що педагогу необхідно: мати велику працездатність; витримувати дії сильних подразників і вміти концентрувати свою увагу; бути завжди активним, бадьорим, зберігати протягом усього робочого часу високий загальний та емоційний тонус; бути здатним швидко відновлювати сили. Високі вимоги до врівноваженості нервових процесів викликані й тим, що вчитель повинен: бути стриманим у ситуаціях, що стимулюють

інтенсивне порушення; виявляти терплячість, зібраність; бути витриманим і спокійним в умовах діяльності, що змінюється; відрізнитись чіткістю дикції, виразністю викладу думки, рівністю в динаміці почуттів тощо. Високі вимоги до рухливості нервових процесів пов'язані також із тим, що педагогу треба мати високий темп виконання роботи; швидко переключатися з одного виду діяльності на інший, бути здатним до експромту та проведення занять без попередньої підготовки, швидко звикати до нової обстановки, установлювати контакти, невимушено почувати себе в колі незнайомих і малознайомих людей. Цим обумовлюється дуже поширена думка про те, що успіхів у педагогічній роботі в першу чергу домагаються люди сильного, урівноваженого й рухливого типу нервової системи.

Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності відбувається за рахунок: самоосвіти, що здійснюється через індивідуальні творчі плани, конкурс педагогічних ініціатив, участь у роботі майстер-класів, фестивалі педагогічних ідей, у стажуваннях, педагогічних майстернях, Школі педагога-експериментатора, дослідно-експериментальній роботі; роботу у проблемній групі, участь у роботі педагогічних спілок, таких як методичні об'єднання, кафедри, форуми, диспути, «круглі столи», дні відкритих дверей, творчі лабораторії, проблемні групи, традиційної системи безперервної освіти через курсову перепідготовку.

Становлення професіоналізму відбувається на основі таких компонентів формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, а саме:

- гностичного, що полягає у вивченні педагогом об'єкта своєї діяльності (змісту, засобів, форм і методів, за допомогою яких ця діяльність здійснюється, достоїнств і недоліків своєї особистості й діяльності з метою її свідомого вдосконалення);

- проектувального, що включає в себе далекі, перспективні цілі навчання й виховання, а також стратегії та способи їх досягнення;

- конструктивного, що представлений особливостями конструювання педагогом власної діяльності й діяльності найближчих цілей учнів з урахуванням навчання й виховання;

- комунікативного, як специфіки взаємодії викладача з учнями, при цьому акцент робиться на зв'язку комунікації з ефективністю педагогічної діяльності, тобто з досягненням дидактичних цілей;

- рефлексивного, як уміння педагога організувати як діяльність учнів, так і свою власну.

Причому доцільним є об'єднання проєктувального та конструктивного компонентів у діяльнісний.

Діяльність педагога реалізується в постійному взаємозв'язку з педагогічним колективом, що впливає на її характер, коректує і в кінцевому рахунку багато в чому визначає результат праці педагога. Тільки за наявності рефлексивних просторів, у яких учитель відчуває свою значущість, може відкрито говорити про свої досягнення та проблеми, відбувається його становлення як професіонала. Щодо педагогічної діяльності, варто говорити про педагогічний професіоналізм як про ступінь оволодіння загальною й педагогічною культурою. Професіоналізм діяльності - це якісна характеристика суб'єкта діяльності, що визначається мірою володіння ним сучасним змістом і сучасними засобами вирішення професійних задач. При цьому педагог виступає носієм культурних цінностей, головна з яких - це галузь знань, які він викладає, крім того, він ще й носій культури у сфері своєї професії. А наявність професійно-педагогічної культури дозволяє більш продуктивно вирішувати педагогічні задачі.

Для формування індивідуального стилю педагогічної діяльності важливою є сукупність компетентностей педагога, що представлена такими з них, як: ціннісно-змістовна орієнтація особистості: усвідомлення своєї ролі та призначення; потреба та здатність до самореалізації; захоплена побудова життя та професійної діяльності; комунікативна: володіння технологіями усного та письмового спілкування на різних мовах, у тому числі й

комп'ютерного програмування, включаючи спілкування через Інтернет; інформаційна: уміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію; нормативно-правове забезпечення педагогічної діяльності; володіння інформаційними технологіями; загальнокультурна: знання в галузі національної, загальнолюдської культури; уміння рефлектувати особистісну аксіологічну систему; толерантність до різних етнокультур; особистісне самовдосконалення: потреба в актуалізації та реалізації свого особистісного потенціалу; здатність до саморозвитку; пізнавально-творча: уміння цілепокладання, планування, рефлексії навчально-пізнавальної діяльності; розвиненість творчих здібностей; здатність самостійно здобувати нові знання; соціально-трудова: здатність узяти на себе відповідальність; прояв поєднання особистих інтересів з потребами суспільства; підготовленість до самостійного виконання професійних дій; професійна: активна життєва позиція; професійні знання й уміння; професійні особистісні якості; творчі вміння. При цьому основною виступає загальнокультурна компетентність.

Про сформованість у педагога індивідуального стилю діяльності свідчать рівні, які визначають на основі показників, що спираються на положення про те, що педагогічна діяльність, будучи сплавом науки й мистецтва, завжди припускає творчість, практично втілювану в нестандартний підхід до рішення проблем; розробка нових методів, форм, прийомів і засобів та їх оригінальних сполучень; ефективне застосування наявного досвіду; удосконалення раціоналізації модернізації відомого відповідно до нових задач; удача імпровізація на основі як точного знання й компетентного розрахунку, так і високорозвиненої інтуїції; уміння бачити «віяло варіантів» рішення однієї й тієї ж проблеми; уміння трансформувати методичні рекомендації, теоретичні напрацювання в конкретних педагогічних діях тощо. Тому основний показник рівня сформованості індивідуального стилю педагогічної діяльності - це показник креативності, спрямованості на активну творчу й перетворюючу діяльність, технологічна

підготовленість. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності має кілька рівнів формування.

Адаптивний рівень характеризується хитким ставленням педагога до педагогічної реальності, коли цілі й задачі власної педагогічної діяльності визначені ним у загальному вигляді і не є орієнтиром і критерієм діяльності. Ставлення до психолого-педагогічних знань індиферентне, система знань і готовність до їх використання в необхідних педагогічних ситуаціях відсутня. Технолого-педагогічна готовність визначається в основному відносно успішним рішенням організаційно-діяльнісних задач практичної спрямованості які, як правило, відтворюють власний попередній досвід і досвід колег. Професійно-педагогічну діяльність педагог будує за заздалегідь відпрацьованою схемою, що стала алгоритмом, творчість для нього практично чужа.

Педагог, який має репродуктивний рівень, схильний до стійкого ціннісного ставлення до педагогічної реальності: він більш високо оцінює роль психолого-педагогічних знань, виявляє прагнення до встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками педагогічного процесу, для нього властивий більш високий індекс задоволеності педагогічною діяльністю. На відміну від адаптивного рівня в даному випадку успішно вирішуються не тільки організаційно-діяльнісні, а й конструктивно-прогностичні задачі, що припускають цілепокладання та планування професійних дій, прогноз їх наслідків.

Творча активність, як і раніше, обмежена рамками трудової діяльності, але виникають елементи пошуку нових рішень у стандартних педагогічних ситуаціях. Формується педагогічна спрямованість потреб, інтересів, схильностей; у мисленні намічається перехід від репродуктивних форм до пошукових.

Креативний рівень характеризується більшою цілеспрямованістю, стійкістю шляхів і способів професійної діяльності. Помітні зміни, що свідчать про становлення особистості педагога як суб'єкта власної

професійної діяльності, які відбуваються у структурі технологічного компонента; на високому рівні сформованості знаходяться вміння вирішувати оціночно-інформаційні та корекційно-регулюючі задачі. Взаємодія педагога з учнями, зі студентами, колегами, оточуючими людьми відрізняється вираженою гуманістичною спрямованістю. У структурі педагогічного мислення важливе місце займають педагогічна рефлексія, емпатія, що забезпечує глибоке розуміння особистості вихованця, його дій і вчинків.

Креативний рівень відрізняється високим ступенем результативності педагогічної діяльності, мобільністю психолого-педагогічних знань, утвердженням відносин співробітництва та співтворчості з учнями та колегами.

Переходячи до опису наступної рекомендації зазначимо, що завдання кожного педагога систематично вивчати літературу, яка сприяє розширенню світогляду взагалі, і, зокрема з психолого-педагогічної компетентності, що сприятиме підвищенню власного рівня цієї компетентності. Які саме компетентності мають бути розвинені у педагога вже згадувалося у тексті даного підрозділу вище. Процес удосконалення компетентностей відбувається відвідуючи відповідні тренінги, проводячи справи, а також такими шляхами як:

1) формування науково-методичного середовища або професійна взаємодія з колегами;

2) формування гнучкої системи безперервної освіти педагога: інноваційний підхід педагога до вдосконалення рівня професійної компетентності; самоосвітня діяльність учителя; саморозвиток; складання плану самовдосконалення професійної компетентності; цілеспрямована систематична робота над методичною темою; збір та укладання творчого портфоліо вчителя; самовиховання; рефлексія; ведення щоденника рефлексії; самокорекція;

- 3) створення інформаційно-освітнього простору з рівноправним доступом всіх педагогів до інформаційно-освітніх ресурсів;
- 4) готовність до інноваційної діяльності;
- 5) організація пошукової науково-дослідної роботи педагогів та учнів: науково-дослідна діяльність педагога; підвищення загальноосвітнього й культурного рівнів.

Звертаючись до пояснення суті наступної рекомендації, а саме: активно займатися самопізнанням своїх особистісних і професійних особливостей, з метою використання своїх можливостей в освітньому процесі, уточнимо, що особистісними особливостями є внутрішні і глибинні особливості людей. До особистісних особливостей відносять ті внутрішні особливості, які здаються більш глибокими, глибинними, стабільні (довготривалі) і впливають на всі інші особливості людини. Щодо особистісних, то це не тільки і не стільки здібності, темперамент, психологічний характер і малюнок тіла, скільки мотиви людей, їх прагнення і воля, їх особистісна стійкість і особистісна ідентичність.

У науковій літературі розрізняють три групи особистісних якостей, які мають для педагога професійну значимість: розвиток у педагога емпатії, тобто здатності розуміти внутрішній світ іншої людини і проникати в його почуття, співпереживати їм; здатність до активного впливу на учня – динамізм особистості, який проявляється в ініціативі, гнучкості, різноманітні впливів і в можливості педагога ловити зміни ситуації і продумувати в зв'язку з ними необхідну стратегію педагогічних впливів; в протилежність динамізму і вмінню «володіти іншими», педагог повинен володіти високорозвиненою здатністю «володіти собою».

Тоді як з-поміж професійно важливих якостей розрізняють: особистісний компонент діяльності, тобто характеристики емоційної, вольової і мотиваційної сфер, організаторські здібності; сенсорно-перцептивний компонент діяльності, тобто характеристики сприйняття і уваги; гностичний, або інтелектуальний, компонент діяльності, тобто

характеристики процесу обробки інформації, прийняття рішення і т.п.; моторний компонент діяльності, тобто характеристики при моторних якостях і мови.

Отже з вищезазначеного випливає, що педагог повинен володіти високорозвиненою здатністю «володіти собою», тобто проявляти емоційну стійкість: витримку, самоволодіння, вміння тримати себе в руках.

Щоб удосконалювати професіоналізм вчителю необхідно звертатися до таких форм, а саме: проблемний теоретичний семінар (основна форма; в роботі приймає участь весь педагогічний колектив); психологічний семінар; теоретичні конференції з обговорень наукової літератури; функціонування внутрішньо шкільних науково-методичних об'єднань; організація дослідницької роботи вчителів; організація і проведення підсумків творчих пізнавальних знахідок учнів; узагальнення досвіду педагогів-майстрів, розповсюдження і використання його в діяльності всього педагогічного колективу; пропаганда і впровадження накопиченого досвіду

Удаючись до пояснення однієї з наступних методичних рекомендацій, що має формулювання: регулярно аналізувати освітній процес, що дозволить своєчасно виявити професійні труднощі і помилки.

У цьому контексті звертаємо увагу, що самоаналіз уроку – один з інструментів самовдосконалення вчителя, формування і розвитку його професійних якостей. За допомогою самоаналізу вчитель має можливість розвивати вміння встановлювати зв'язок між педагогічною діяльністю та засобами досягнення педагогічної мети; чітко планувати та передбачати результати своєї педагогічної праці; формулювати педагогічну свідомість вчителя, під час якої він поступово починає бачити зв'язок між засобами дій і кінцевим результатом. Це спосіб граничної конкретизації управління навчально-виховним процесом, який дає можливість шляхом особистого оперативного втручання впливати на методи навчання, на добір і формування навчального матеріалу, на вибір і правильне поєднання форм організації пізнавальної діяльності учнів.

Розрізняють чотири напрями самодіагностики роботи вчителя: раціональне використання власного досвіду, традиційних методик; оволодіння новими методиками і засобами навчальної діяльності; розумне поєднання власного педагогічного досвіду та нових методик в організації навчально-виховного процесу; забезпечення зворотного зв'язку в процесі самоаналізу та самооцінки викладання самого предмета.

Особливо сприяє оволодінню самодіагностикою участь учителя в діагностичній діяльності у складі експертних груп. Якщо вчитель може якісно здійснити аналіз уроку свого колеги, то він може самостійно виявити свої недоліки і подолати їх (за умов наявності достатнього рівня знань, високої загальної культури і за наявності позитивного мотиву самовдосконалення). Таким чином створюються передумови для підвищення професійного рівня вчителя.

Однією з рекомендацій є здійснення самоосвітньої діяльності враховуючи сучасні тенденції у системі освіти, зокрема, реалізацію компетентісно орієнтованого навчання. Більш детально про самоосвітню діяльність, а також її форми йшла мова у тексті підрозділу 3.1.

Регулярно аналізувати свій життєвий і професійний досвід з метою оволодіння адекватною особистісною та професійною самооцінкою: формулювання сьомої методичної рекомендації.

В цьому контексті рефлексія, як здатність зосередитись на собі самому й опанувати самого себе як об'єкт, який має своє специфічне значення, а також здатність пізнавати самого себе є на часі. Отже, рефлексію педагогічної діяльності розглядаємо як якість, властиву всім, хто здійснює педагогічну діяльність. Чим вище рівень рефлексивних умінь, тим вище загальний рівень культури професійної педагогічної діяльності. Найвищий характеризується критичною й адекватною оцінкою різноманітних сторін власної особистості й діяльності, ясним розумінням причин своїх творчих успіхів і невдач, передбаченням розвитку в себе нових якостей.

Рівень рефлексивної саморегуляції педагога відповідає його професійній майстерності і є психологічною основою його педагогічної творчості. Розрізняють такі рівні педагогічної рефлексії:

- репродуктивний, коли педагог може викласти, представити послідовність своїх педагогічних дій на природній, життєвій мові. При цьому педагог не вміє оцінити актуальність і складність педагогічних проблем; уважає будь-яку педагогічну задачу такою, яку легко розв'язати; поведінку й інтелектуальний рівень учнів оцінює суб'єктивно (подобається - не подобається);

- аналітичний, коли педагог уміє проаналізувати свою педагогічну діяльність відповідно до того алгоритму, який освоїв на даний момент. При цьому правильно використовує найбільш відомі категорії психолого-педагогічних наук, здійснює цілеспрямоване педагогічне спостереження, організує досвідну роботу; уміє розробляти (проектувати) та коректувати навчально-програмну документацію; оцінює діяльність учнів за її результатами;

- прогностичний, коли педагог уміє самостійно вичленувати та сформулювати педагогічну проблему, адекватно оцінити її актуальність і складність; уміє вибрати методику аналізу педагогічного процесу з кількох відомих йому; використовує для аналізу педагогічної й навчальної діяльності загальнонаукові методи, наприклад, системний підхід. На основі проведеного аналізу намічає шляхи, методи та засоби педагогічного впливу. А застосування загальнонаукових методів дозволяє прогнозувати результати цього впливу з більшою чи меншою точністю;

- філолофсько-конструктивний, коли педагог визначає соціальні, загальнолюдські змісти своєї діяльності.

Розглядаючи восьму рекомендацію, що сформульована як: вміння вирішувати конфліктні ситуації на практиці є життєво необхідним і відпрацьовувати у себе практичні навички вирішення конфліктних ситуацій.

У найбільш загальному вигляді конфлікт можна визначити як загострення суперечностей, що виникають у результаті відмінності у поглядах, інтересах, прагненнях людей і сприймаються та оцінюються його учасниками як несумісні з їх власними. Це супроводжується спробами примусового нав'язування власної позиції і призводить до психологічної напруженості та протиборства. Коли комунікативна здатність людини незадовільна, виникають сварки, а в колективі плітки. Фактично сварки, плітки, з точки зору психології, це також прояви конфлікту. Серед загальних причин конфліктів є: соціальні, політичні, економічні, демографічні, психологічні.

Основними складовими конфлікту є: учасники конфлікту, причини його виникнення, сприйняття конфлікту одним одним в ситуації, що виникла (насправді чи уявно), спрямованість і емоційна виразність дій конфліктуючих.

Причини конфліктів можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні, причому в обох випадках вони негативно впливають як на стосунки в офіційній та неофіційній сферах, так і на психологічний стан окремої особистості.

Динаміка конфлікту – це послідовна зміна його стадій, що характеризують конфлікт з моменту його виникнення до вирішення.

Слід відзначити, що конфлікти можуть розв'язуватись як у результаті прийняття та реалізації системи заходів цілеспрямованого впливу на обидві сторони, так і шляхом самоплиного перебігу, коли учасники чи треті особи не вживають для регулювання процесу ніяких зусиль.

Конкретними засобами вирішення конфлікту можуть бути:

- 1) вирішення проблеми, що стала причиною його виникнення,
- 2) компроміс, що базується на взаємних розумних поступках,
- 3) поступове згладжування протиріч,
- 4) відсторонення конфліктуючих від безпосереднього спілкування на певний час, повне припинення стосунків між ними.

Не менш важливим є питання попередження конфліктів. Попередити конфлікт – означає завчасно збагнути можливість його виникнення та усунути причину. Для цього потрібно пам'ятати, що людина, як правило, конфліктує в суб'єктивно значимій для себе ситуації, з якої не бачить іншого виходу. Щоб запобігти цьому, спробуйте зрозуміти, чому дана ситуація така важлива для вашого партнера, чому вона викликає такі переживання.

Існують досить прості, але ефективні правила поведінки, щоб не провокувати конфлікт: при поганому настрої чи в момент роздратування обмежте спілкування; якщо відчуваєте, що зустріч із людиною чи ситуація можуть викликати у вас роздратування, завчасно підготуйтеся до такого контакту; керуйтеся здоровим глуздом і завжди обирайте розумну лінію поведінки; ваші слова та дії мають бути правомірними і зрозумілими для оточуючих; не прагніть принизити співбесідника, бо в цьому випадку дуже велика ймовірність отримати зворотну реакцію; не вимагайте беззаперечного виконання ваших вказівок від осіб, що перебувають у надзвичайних психічних станах (нервові збудження, сильні емоції та ін.), спочатку дайте їм час заспокоїтись, а вже потім викладайте свої вимоги; не наполягайте на тому, чого людина безсумнівно не може виконати.

Для того щоб вирішити проблему конфліктів, сварок і пліток: працюйте професійно; не жалійтесь на життя; не критикуйте і не порівнюйте; робочі проблеми обговорюйте з керівництвом лише віч-на-віч; ухиляйтесь від пліток та службових романів.

Запропоновані методичні рекомендації з підготовки вчителя до компетентісно орієнтованого навчання сприяють активізації основних складових професійного саморозвитку, а саме: когнітивної – пізнання себе, міжособистісне спілкування, стереотипні уявлення, стильові особливості; змістової – особливості розвитку педагога в умовах компетентісно орієнтованого навчання, визначення основної суті для кожного учасника, зміст професійної діяльності, ставлення до себе як до особистості, як до професіонала, ставлення до праці та до професії, визначення професійних

перспектив тощо; мотиваційної – що полягає в актуалізації мотивів під впливом різноманітних умов (ситуацій) професійної діяльності (розв’язання проблем, прийняття рішень).

3.5. Інтегративна комплексна система науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності «нової української школи» (Чудакова В.П.)

Для вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових швидкозмінних умовах, інтеграцією її у світовий освітній простір, визначено нові пріоритети розвитку, які зумовлені необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти. Саме тому, в сучасних умовах проблема «науково-методичного психологічного забезпечення формування компетентностей конкурентоспроможної особистості в умовах інноваційної діяльності Нової української школи» є актуальною. Відзначимо, що «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, визначає здатність людини успішно соціалізуватися, здійснювати професійну і / або подальшу навчальну діяльність», про це говориться у Законі України «Про освіту» та Концепції «Нова українська школа».

Розглянемо законодавчі ініціативи інноваційних перетворень сучасної української освіти. У Законі України «Про освіту» (2017) наголошено, метою освіти України є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

У «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р.»

(розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 р.) зазначено, що метою Концепції є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти. Говориться, що випускник нової української школи – це: цілісна всебічно розвинена особистість, інноватор, здатний змінювати навколишній світ, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіють іншими вміннями.

У сучасних соціально-економічних умовах розвивається «ринок праці» і «ринок особистостей», які пред'являють до підростаючого покоління високі вимоги. Сьогоднішнім випускникам в недалекому майбутньому належить прийняти на себе весь тягар проблем, які необхідно вирішувати в постіндустріальному суспільстві сучасних цивілізованих ринкових відносин. У зв'язку з цим, одним із пріоритетних завдань сучасної школи стає створення умов для формування конкурентоздатної особистості, здатної самостійно, результативно, відповідально і морально вирішувати суспільні і свої особисті (професійні і непрофесійні) проблеми. Створення відповідних умов для розвитку такої особистості дозволить, закладам освіти підвищити якість підготовки випускників – майбутніх абітурієнтів і фахівців-професіоналів, до професійного самовизначення, самостійного життя, самореалізації, соціалізації, та сформувати високий рівень їх конкурентоздатності в швидкозмінному інноваційному середовищі.

у Законі України «Про освіту» зазначено, що метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Метою професійної освіти є

формування і розвиток компетентностей особистості, необхідної для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми. Однією з важливих і вагомих є – компетентність інноваційності.

У даній публікації нами розкривається питання психологічного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності Нової української школи.

З метою вирішення вище названих соціально значущих проблем представимо авторську інтегративну комплексну систему науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності. З метою її реалізації нами розроблено, апробовано і впроваджено авторська «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (далі «Технологія»).

Основою дослідження «формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності» є підбір і реалізація різних альтернативних наукових підходів. Розглянемо підходи які нами використано у поточному науковому дослідженні: інтегративний, рефлексивний, технологічний, системний тощо.

1) Інтегративний підхід. Психологія у процесі свого історичного розвитку дійшла до такої стадії, коли її об'єднання не тільки можливе і бажане, але і є неминучим процесом. Головною метою психології ми

вбачаємо в тому, щоб возз'єднати цілісну тканину психічної реальності і вибудувати багатовимірну інтегративну парадигму сучасної психології. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку суспільства й освіти необхідним є утворення «інтегративної психології» і використання психологічних технологій інтеграційного характеру. Які нами використано у процесі дослідження «психології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності організацій».

Парадигма «інтегративної психології» (яку запропонував В. Козлов) передбачає консолідацію безлічі областей, шкіл, напрямів, рівнів знань про людину в смисловому полі п'яти основних хвиль психології (фізіологічна психологія, психоаналіз, біхевіоризм, екзистенційно-гуманістична і трансперсональна психологія).

Інтегративна психологія пропонує механізми розвитку психологічного знання, в якості яких висуваються: взаємодія між усіма п'ятьма хвилями психології, інтегративний діалог альтернативних підходів, традицій, шкіл і критичне рефлексивне позиціонування. Усередині кожної людини приховані не тільки ресурси для вирішення всіх життєвих проблем, а й потенційна можливість прожити життя на рівні, значно вищому, ніж він зараз може собі уявити.

Інтегративний підхід у психології – це творчий і багатовимірний синтез концепцій, які опрідмечують різні аспекти людської активності як в теоретико-методологічному, так і в дослідницькому.

Об'єднання, інтеграція і трансформація різних сучасних психологічних технологій в процесі проведення дослідження «науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності» дало можливість виявити помітні особистісні та професійні зміни, які відбуваються у його учасників. Що дозволило за порівняно невеликий проміжок часу вирішити задачу інтенсивного формування і розвитку компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності.

Стратегія інтегративної психології – вивчення природи людини через супроводження інтегрування критичної рефлексії, синтез різних традицій, підходів, логік, діагностичного та психотехнічного інструментарію, при збереженні їх автономії в подальшому розвитку. Суть її полягає в багатоплощинному, багатовимірному, багаторівневому, різновекторному аналізі, який створює можливість реалізації якісно іншого дослідження, який передбачає включення в площину аналізу аспектів множинності, діалогічність, багатовимірності психічного феномена.

2) Рефлексивний підхід. Рефлексія розглядається, як внутрішня психологічна діяльність людини, спрямована на розуміння, самовизначення і осмислення їм власних дій і станів; самопізнання свого духовного світу: «що роблю, як роблю, навіщо роблю?».

Рефлексія виступає психологічною основою процесу формування конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності. Вона є найважливішим і необхідним компонентом у структурі компетентностей конкурентоспроможності особистості. Відомо, що рефлексія виступає однією з головних характеристик творчості, при тому, інноваційна діяльність є її вищим рівнем. За словами Я.А. Пономарьова: «людина стає для самого себе об'єктом управління, з чого випливає, що рефлексія, як «дзеркало», що відображає все що відбуваються в ньому зміни, стає основним засобом саморозвитку, умовою і способом особистісного зростання.

З'ясовано, що компетентність рефлексії помітно сприяє продуктивному розвитку інноваційності, яка є важливою складовою компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності. Для появи у людини психологічних новоутворень, необхідних для забезпечення достатньої інтенсивності рефлексування, необхідно насичення освітнього середовища носіями організованою рефлексії. Такими носіями є різні за своєю організацією і знаковою презентацією рефлексивні засоби, комп'ютерні та аудіовізуальні системи, рефлексивні позитивні дискусії, рефлексивні полилоги, а також різні рефлексивно-ігрові тренінги.

Функціонування цих рефлексивних коштів дозволяє істотно інтенсифікувати формування здібностей, необхідних для реалізації конкретною людиною свого професійного та особистісного самовизначення, як основної умови продуктивного протікання процесу професійного самовдосконалення та формування конкурентоздатної особистості. Одним з ефективних і апробованих на практиці засобів активізації особистісного, а за допомогою цього і професійного самовизначення є рефлексивно-інноваційний тренінг (РІТ).

У широкому сенсі під рефлексивно-інноваційним тренінгом (РІТ) розуміємо практику психологічного впливу, що заснована на активних методах групової роботи. При цьому мається на увазі використання своєрідних форм рефлексивно-гуманістичного навчання знаннями, вміннями і технологіями (сукупності здібностей, засобів і стратегій), які забезпечують усвідомлення і звільнення від стереотипів непродуктивного освітнього досвіду і діяльності. В результаті можна зробити висновок, що рефлексивно-інноваційний тренінг (РІТ) це психологічна практика: при якій особистість переосмислює ситуацію, в якій вона знаходиться; проблеми, які вона хоче вирішити; мету, яку вона прагне досягти через інтенсивний пошук нових шляхів і засобів вирішення завдань, що стоять перед нею.

Принципи проведення рефлексивних занять в процесі авторського РІТ:

- істина не може бути передана, вона може бути тільки пережита;
- зняття статусних бар'єрів і субординації;
- навчання в цілому і кожного елемента зокрема, виходячи з інтересів особистості;
- максимальне врахування і розвиток інтересу у окремого учасника рефлексивно-інноваційного тренінгу.

В цілому рефлексивно-інноваційний тренінг - представляє собою систему спеціально організованих розвиваючих практик (технік) психологічної взаємодії між його учасниками і їх взаємозбагачення. У процесі даного дослідження розроблена і впроваджується освітня програма

спеціальної психологічної підготовки «Сучасні психологічні технології формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності» заснованої на використанні рефлексивно-інноваційного тренінгу та коучінгу на основі НЛП (нейро-лінгвістичного програмування). У процесі їх проведення використовуються інтерактивні корекційно-розвиваючі методи групової роботи в поєднанні з коучинговою технологією.

Мета коучінгу полягає в підвищенні показників роботи окремих людей і команд шляхом розкриття прихованого потенціалу та подоланні обмежень стереотипів мислення і переконань. Він підвищує ефективність, стимулює природну синергію якості дій та внутрішньої рівноваги. Забезпечує усвідомлення і звільнення від стереотипів непродуктивного досвіду і діяльності шляхом переосмислення останньої і висунення завдяки цьому інновацій, що ведуть до подолання тих проблемно-конфліктних ситуацій, що виникають в процесі вирішення практичних завдань у сфері спілкування, діяльності, особистісного розвитку, професійного самовдосконалення та корекції.

3) Технологічний підхід. У процесі здійснення поточного дослідження, зокрема, розробки і реалізації «Психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» за основу взято технологічний підхід. Основне призначення якого полягає у розробці (проектуванні) та впровадженні спеціальних «гуманітарних технологій», різновидом якої є психолого-організаційна технологія.

З метою розкриття змісту та особливостей технологічного підходу доцільно розглянути трактування поняття «технології» (technology). Аналіз літератури свідчить, що у загальному вигляді технологію можна визначити, як поняття: технологія, як сукупність знань про способи та засоби здійснення відповідних процесів професійної діяльності (С. Максименко, Л. Карамушка, В. Панок), технологія, як сукупність виробничих методів і процесів у певній

галузі діяльності, а також науковий опис способів виробництва (С. Ожегов), технологію розглядають, як будь-який засіб перетворення вихідних матеріалів люди або фізичні матеріали з метою отримання бажаної очікуваної продукції або послуг (М. Альберт, М. Мескон, Ф. Хедоурі), технологія це поєднання кваліфікаційних навичок, устаткування, інфраструктури, інструментів і відповідних технічних знань, необхідних для здійснення бажаних перетворень у матеріалах, інформації чи людях (Л. Дейвіс). Разом з названими трактуваннями «технології» існують, також, виробничі технології, вони мають відношення до здійснення виробничих процесів.

Гуманітарні технології відіграють важливу роль, їх можна визначити як такі, що пов'язані з діяльністю людини (груп людей, організацій, як соціальних систем). Часто їх називають «людинознавчими технологіями». Одним із видів «гуманітарних технологій» є «психологічні технології», які сьогодні використовуються для вирішення багатьох завдань (Деркач А., Карамушка Л., Максименко С., Панок В., Чудакова В.). В. Панок виділяючи «психологічну технологію», вважає її основним елементом практичної психології. Тобто «психологічна технологія» – це цілісна методична система, що складається з трьох основних частин: діагностичної; інтерпретаційної (пояснювальної); корекційної. Психологічні технології поєднують аналітичний та синтетичний підхід до особистості, суму накопичених знань та уявлень про елементи та структурні блоки в їх взаємозв'язках, з одного боку та цілісне (синтетичне) бачення об'єкта корекційних впливів. З другого боку він вважає, що розробка психологічної технології є процесом «психологічного проектування», яке спрямовано на вирішення конкретної ситуації індивідуального розвитку або соціальної взаємодії з використанням знань та досвіду наукової, побутової психології. Вибір методу і вимог до нього у практиці застосування соціально-психологічних та психолого-професійних знань мають визначатися так, як і в прикладних природничих науках – конкретним ситуаційним контекстом.

Одним із різновидів «гуманітарних технологій» («людиназнавчих технологій») є психолого-організаційна технологія. Вона спрямована на вирішення проблем працівників в умовах професійної діяльності та організації в цілому. Вони пов'язані з наданням психологічної допомоги управлінцям та персоналу закладів і установ освітніх організацій та наукових установ.

Використання та інтегрування у поточному науковому дослідженні різноманітних наукових підходів (інтегративного, рефлексивного, технологічного, системного) надало вагомих результатів в реалізації проблеми формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності.

Для вирішення соціально значущої проблеми «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації», представимо авторську інтегративну комплексну систему науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності. З метою її реалізації нами розроблена і впроваджується авторська «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» («Технологія»). Структурно-функціональну модель авторської «Технології» представлено на рис. 1.

Результати її впровадження підтверджують необхідність та можливість надання психологічної допомоги психологам, управлінцям всіх рівнів, менеджерам та персоналу організацій, спрямованої на вирішення певних психологічних і організаційних проблем, пов'язаних з формуванням компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації.

Розглянемо загальний дизайн, авторської «Технології». Сутність терміну дизайн у нашому дослідженні використано у такому визначенні «дизайн» (англ. design) – творчий метод, процес та результат; ціль, намір,

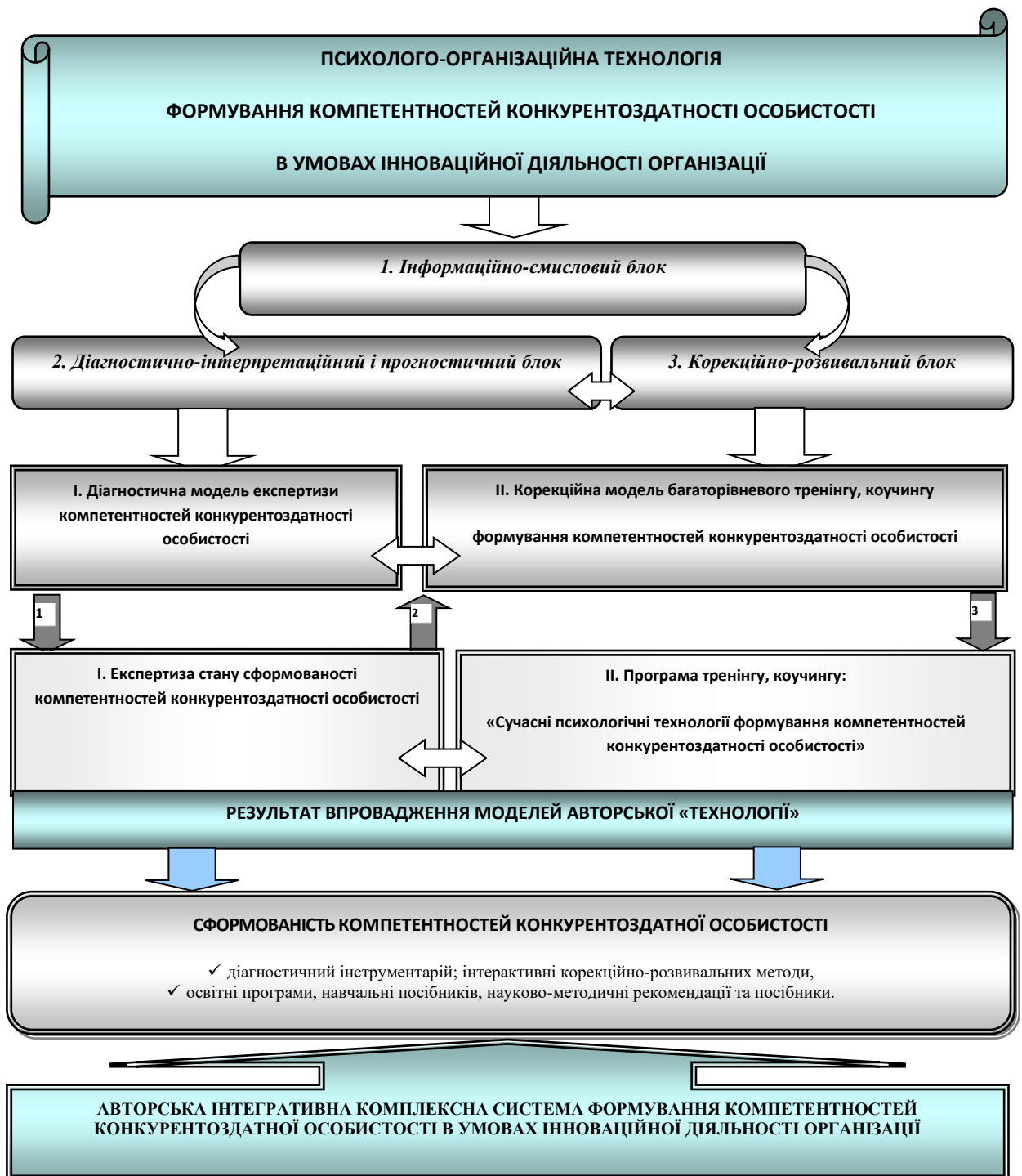

Рис 1. Структурно-функціональна модель «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації»

творчий задум, проект. Оксфордський словник 1588 р. дає наступну інтерпретацію цього слова: «задуманий людиною план або схема чогось, що буде реалізовано». У вересні 1969 р. на конгресі Міжнародної ради організацій з дизайну було прийнято наступне визначення: «під терміном «дизайн» розуміється творча діяльність, мета якої – визначення формальних якостей предметів. Ці якості форми відносяться не тільки до зовнішнього вигляду, але головним чином до структурних та функціональних зав'язків, що перетворюють систему в цілісну єдність Розглянемо загальний дизайн, зміст та структуру кожної зі моделей (складових) авторської «Технології».. У в кінці ХХ століття сучасне уявлення про дизайн у цивілізованому світі широко розглядається, в будь-якій області творчої діяльності людини, будь то мистецтво, виробництво, будівництво, політика, психологія, освіта.

«Технологія» містить основні блоки: інформаційно-смысловий, діагностичний, аналітично-інтерпретаційний та прогностичний, і корекційно-розвивальний.

Для ефективної реалізації авторської «Технології» нами використані інтегративні психологічні методи: діагностичні методи для експертизи стану сформованості компетентностей конкурентоспроможності особистості на пошуковому, констатувальному і контрольному-аналітичному етапі експерименту; корекційно-розвивальні методи корекції компетентностей особистості з метою формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності, на формуючому етапі експерименту.

Розглянемо першу складову «Технології» – «1. Діагностична модель експертизи компетентностей конкурентоспроможності особистості» (В. Чудакова). Для її реалізації нами підібрано, експериментально перевірено, надійні та валідні інтегративні психодіагностичні методи експертизи (опитувальники, тести); експеримент; методи математичної статистики (кореляційний, факторний аналіз тощо) з використанням сучасних програм обробки даних. Проведена математично-статистична обробка емпіричних

даних результатів експерименту в ході констатуючого етапу і контрольної-аналітичного етапу «до» і «після» формуючого корекційно-розвивального впливу за допомогою рефлексивно-інноваційного тренінгу та коучингу (про що буде йти мова нижче). За результатами поточного дослідження зазначеної моделі «технології» нами визначено стан сформованості компетентностей конкурентоспроможності особистості, зокрема: компетентність інноваційності; особистісні якості; практикологічні компетентності (психолого-професійний), когнітивні (пізнавальні) компетентності; комунікативні компетентності; рефлексивності та самоусвідомлення себе як професіонала; мотиваційної компетентності; самоактуалізації; компетентностей психологічної стійкості, стресостійкості і здатності до швидкої адаптації; емоційно-вольової саморегуляції; вирішення конфліктів; цілепокладання тощо.

Розкриємо другу складову «Технології» – «2. Корекційно-розвиваючої моделі рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу» (В. Чудакова). Для її реалізації нами розроблено, апробовано і впроваджено навчальні освітні модулі авторської програми спеціальної психологічної підготовки У процесі розробки цього спецкурсу враховувалися основні фактори, що впливають на формування компетентностей конкурентоздатної особистості в швидко змінних умовах інноваційної діяльності. Які виявлено нами за результатами математично-статистичного аналізу. Для експериментальної перевірки та впровадження цієї моделі «технології» нами підібрано, розроблено інтегративні методи спеціальної психологічної підготовки і корекції. Які сприятливі для навчання дорослих: мультимедійні лекції та презентації; креативні корекційні методи; розвиваючі навчально-рольові та ділові ігри; виконання творчих завдань; між групова дискусія; соціально-психологічні тренінги, рефлексивно-інноваційний тренінг, рефлексія завдань, вправ, технік і занять; коучинг, психотерапевтичні практики, консультування. Їх реалізація сприяла оволодінню спеціальними прийомами вирішення типових проблем і забезпечення створення сприятливих умов і факторів

сформованості компетентностей конкурентоздатної особистості в швидко змінних умовах інноваційної діяльності. Особливу увагу в процесі формуючого експерименту дослідження заслуговує рефлексивно-інноваційний тренінг та коучинг (далі РІТ): 1) Загальна програма. 2) Індивідуальна програма.

Програма тренінгу, коучингу: – розроблена на основі досвіду провідних психологів, психотерапевтів, педагогів, менеджерів і бізнесменів Заходу і Сходу, – направлена на підвищення особистої ефективності учасників у різних життєвих і ділових ситуаціях взаємодії з людьми; – дозволяє розвинути здатність до швидкої адаптації людини до динамічно змінних умов; – розкрити нові можливості успішного інноваційного вирішення багатьох завдань професійної діяльності, ефективного формування особистості із задіянням її особистих резервів; – забезпечити пошук людиною в самій собі мобілізуючих чинників для виходу з складних, екстремальних і проблемних ситуацій.

Метою розробки є розкрити теоретико-методологічні, діагностичні, практико-орієнтовані передумови формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації – основи підготовки вчителя до реалізації компетентнісно-орієнтованого підходу.

Загальна Програма РІТ націлена на оволодіння психолого-педагогічними знаннями, уміннями, навичками проведення експертизи (діагностики, оцінювання, прогнозування) і використання корекційно-розвивальних інтерактивних методів для формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності.

Індивідуальна Програма спецкурсу РІТ націлена на оволодіння певними соціально-психологічними знаннями, уміннями, навичками, компетентностями необхідних для у сфері спілкування, діяльності, власного розвитку та корекції, для формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації. Це дозволяє

вирішити наступні завдання: – розвивати комунікативну та інтерактивну компетентність; – оволодіти інструментарієм ефективної взаємодії і взаєморозуміння між людьми; – розвивати рефлексивні навички, здатність аналізувати ситуацію, поведінку і стан в цій ситуації, як членів групи так і особистості; – опанувати вміннями адекватно сприймати себе і оточуючих, що сприяє виробленню і коригуванню норм особистої поведінки і міжособистісного взаємодії; – розвивати емоційну стійкість в складних життєвих ситуаціях і здатність до швидкої адаптації; – опанувати способами позбавлення від тривожних переживань, фобій, страхів і інших психологічних травм і травмуючих спогадів; – оволодіти технологією створення нових ефективних способів поведінки у особливо важких ситуаціях (подолання життєвих криз; переформування страхів публічних виступів, критики; позбавлення від «шкідливих» звичок, від почуття провини, образи та інших комплексів і залежностей); – оволодіти методами подолання професійного стресу і синдрому професійного вигорання; – подолання песимізму і депресії; – опанувати технологію вирішення міжособистісних протиріч і суперечностей, подолання конфліктних ситуацій; – виробити вміння протистояти маніпулятивним впливам; – розвивати здатність гнучко реагувати на ситуацію, швидко перебудовуватися в різних умовах і різних групах, вийти на новий рівень управління своїми станами; – опанувати технологію створення адекватної самооцінки і впевненості в собі; – прояснити і розвивати ціннісно-мотиваційну сферу особистості, оволодіти технологією створення позитивної мотивації; – розвинути компетентність цілепокладання, оволодіти стратегіями прийняття рішень, постановки стратегічних і тактичних цілей і з'ясувати їх вплив на ефективність формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в швидко змінних умовах інноваційної діяльності; – відкрити своє призначення, свою місію, яка спонукає особистість рухатися вперед і об'єднує її переконання, вірування, цінності, дії і почуття власної значущості і дає радість; – сформувати інноваційну компетентність; – розвинути

діагностичну компетентність, оволодіти теорією і практикою самодіагностики характеристичних особливостей особистості і усунення виявлених проблем.

Рефлексивно-інноваційний тренінг (РІТ) це практика психологічного впливу, яка базується на активних методах групової роботи, яка забезпечує усвідомлення і звільнення від стереотипів непродуктивного життєвого досвіду і діяльності шляхом її переосмислення і вивільнення завдяки цьому інновацій, які ведуть до подолання тих проблемно-конфліктних ситуацій, які виникають у процесі вирішення практичних задач у сфері спілкування, діяльності, особистісному розвитку, професійного самовдосконалення і корекції. Він являє собою систему спеціально організованих розвиваючих взаємодій між його учасниками та їх взаємозбагачення, та відображає собою структуру повного курсу базової освіти з нейро-лінгвістичного програмування – НЛП.

Курс Програм призначається для: вчителів, педагогічних працівників, керівників і управлінців, спеціалістів по роботі з персоналом, психологів, менеджерів освіти, науково-педагогічних працівників ЗВО, ПТОЗ та системі післядипломної освіти, науковців, консультантів, коучів, дослідників. Він покликаний сприяти підготовці фахівців до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання в процесі професійної діяльності, науково-методичному психологічному забезпеченню формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності, не тільки як професіонала до роботи в сучасних організаціях (зкладах, установах) та забезпечення організаційного розвитку але і в якості організаторів навчання і виховання.

Програми реалізується: в міжкурсний та курсовий період підвищення кваліфікації в системі освіти; в системі підготовки та перепідготовки кадрів. Форма навчання : очна та дистанційна.

Перевага розробки над традиційними методами навчання. Рефлексивно-інноваційний тренінг дозволяє за невеликий проміжок часу:

– вирішити завдання інтенсивного формування і розвитку здібностей, які необхідні для реалізації професійного і особистісного самовизначення, зосередження на цьому зусиль дозволяє досягати оптимального розкриття та задіяння творчого потенціалу особистості в житті та професійній діяльності;

– розкрити нові можливості, для успішного інноваційного вирішення багатьох задач професійної діяльності, ефективного формування особистості з задіянням її особистих зусиль і резервів;

– забезпечити пошук людиною в самій собі мобілізуючих факторів для виходу із утруднень, екстремальних і проблемних ситуацій. Виступає як засіб: вивільнення творчого потенціалу, підвищення особистісного і професійного росту, розвитку та корекції різноманітних людських змін.

– результатом є помітні особистісні і професійні зміни, які відбуваються у його учасників.

Результати комплексного наукового дослідження формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності представлено таким чином:

– з'ясовано теоретико-методологічні засади і стан розробленості проблеми психології формування конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності та її науково-методичного забезпечення; ключові компетентності XXI століття для формування компетентностей конкурентоздатності особистості;

– визначено пріоритетні професійно-важливі якості та навички, які необхідні для формування компетентностей конкурентоздатності особистості суб'єктів освітнього процесу в умовах інноваційної діяльності; специфічні, інтегральні компоненти психологічних компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності; систему відповідних ключових психолого-педагогічних чинників, багатомірну кореляційну та факторну структуру їх взаємозв'язків, особистісних детермінант та умов, що сприяють або заважають формуванню

компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності;

– виявлено латентну (скриту) структуру факторів пріоритетних компетентностей, які необхідні для формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій що виокремились у основні фактори:

Фактор 1. Компетентності цілепокладання, зокрема, оволодіння ефективними стратегіями постановки і досягнення цілей; визначення своєї місії і свого призначення.

Фактор 2. Мотиваційна компетентність, зокрема, вміння створювати позитивну мотивацію.

Фактор 3. Компетентності подолання психологічних проблем та розвиток стресостійкості, зокрема: оволодіння навичками гнучкого реагування на ситуацію, уміння вийти на новий рівень управління своїми станами; вміння набувати емоційної стійкості в складних життєвих ситуаціях і здатності до швидкої адаптації; оволодіння методами позбавлення від почуття образи, провини, залежностей та інших комплексів; вміння переформувувати наслідки психологічних травм та інших травмуючих спогадів; вміння розвивати стресостійкість та здатність до швидкої адаптації; вміння використовувати методи переформування страхів, фобій, тривоги, песимізму та депресії.

Фактор 4. Комунікативна компетентність: оволодіння технологіями ефективної взаємодії з людьми (колегами, керівниками, учнями, батьками, рідними тощо); вміння налагоджувати стосунки довіри і співробітництва; вміння вирішувати міжособистісних протиріччя.

Фактор 5. Спеціальні (специфічні) компетентності: подолання конфліктів і вирішення міжособистісних суперечностей; оволодіння мистецтвом публічних виступів; подолання професійного стресу і синдрому професійного вигорання.

Фактор 6. Інноваційна компетентність: стан рівня інноваційності (позитивна, нульовий рівень, негативна інноваційність) та тенденції інноваційності (інтелектуально-теоретична направленість, емоційно-практична направленість);

– встановлено, що впровадження розробленої «психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» є дієвим засобом науково-методичного забезпечення підготовки вчителів з реалізації компетентнісного підходу.

Розроблено і впроваджено: 1) структурно-функціональну модель «Психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації»;

2) комплексну систему «науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності», зокрема:

а) здійснено підбір, добір і визначення надійного і валідного психолого-педагогічного діагностичного інструментарію;

б) розроблено інтерактивні розвивально-корекційні методи;

в) розроблено, апробовано та впроваджено освітні модулі двох начальних програм тренінгу для вчителів,

г) розроблено, апробовано та впроваджується «технологія» і моделі її реалізації – «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності». Вона складається із двох взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих моделей, що відповідають діагностичному етапу (пошуковому та констатувальному) та корекційно-розвивальному (формуальному) етапу дослідження, а саме: «1. Діагностична модель експертизи компетентностей конкурентоздатності особистості» та «2

Корекційно-розвивальна модель рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу.

«Технологія» містить основні блоки: інформаційно-смісловий, діагностичний, аналітично-інтерпретаційний і прогностичний, та корекційно-розвивальний.

З метою реалізації «Технології» розроблено і впроваджується дві навчальні програми – загальна та індивідуальна:

1. навчальна програма спецкурсу багаторівневого рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу. «Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання: науково-методичне забезпечення формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності»;

2. навчальна програма спецкурсу багаторівневого рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу. «Сучасні психотехнології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в швидкозмінних умовах інноваційної діяльності».

На основі апробації методики підготовки вчителів до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання в умовах середнього навчального закладу, складниками якої є інтегративна комплексна система «науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності»; прогнозувався та виявлявся соціальний ефект від впровадження авторської моделі, технології, а також розробленого науково-методичного забезпечення підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання завдяки реалізації двох навчальних програм (загальної та індивідуальної) спецкурсу багаторівневого рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу.

Результативність цього процесу сприяла вирішенню суперечностей між вимогами суспільства та потребами особистості у процесі формування ключових компетентностей.

Отже, у сучасних умовах пріоритетною для дослідження нинішніх соціально-економічних умовах, є проблема формування компетентностей

конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності. За результатами наукового дослідження розроблено, експериментально перевірено, здійснено апробацію та впроваджено комплексну систему науково-методичного забезпечення реалізації формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності «нової української школи», завдяки експериментально-дослідній роботі в закладах освіти різного типу України в Україні (2019-2021), та успішно здійснюються в рамках міжнародних проектів співдружності освітніх програм Віри Чудакової в Республіці Узбекистані (2018-2021) і Республіці Казахстан (2021). Її реалізація надало можливість у вирішенні суспільно значимої проблеми «психологія формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бухлова Н. Організація самоосвітньої діяльності учнів. Харків: Основа, 2003. 67 с.
2. Величко В. В., Максименко С.Д., Чудакова В. П. Психологічне та професійне (юридичне) забезпечення – головний ресурс ефективності професійної діяльності працівників Національного центрального бюро Інтерполу в Україні: стратегії, моделі, технології: навч.-метод. посібник. Київ: ТОВ «Інформаційні системи», 2016. 87 с.
3. Гончаренко С.У. Гуманізація загальної середньої освіти: проект концепції. К. : АПН України, 1994. 36 с.
4. Гончаренко С. У. Дидактична концепція змісту освіти. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. К.; Вінниця, 2002. Вип. 2, ч. 1. С. 22 – 26.
5. Гончаренко С. У. Методика як наука. Хмельницький: ХГПУ, 2000. 30 с.
6. Горошкіна О.М. Підготовка вчителя до реалізації компетентісно орієнтованого навчання: проблеми і перспективи. Реалізація компетентісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: Зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції Педагогічна думка, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна, С. 121-122.
7. Дзюба-Шпурик Л. Г.Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до ознайомлення учнів з інформаційно-комунікаційними технологіями: дис. канд.. пед.. наук: 13.00.04 / Л. Г. Дзюба-Шпурик. – Полтава., 2016. – 290 с.
8. Доротюк В.І. Психолого-педагогічні чинники готовності вчителя до реалізації компетентісно-орієнтованого навчання в закладах загальної середньої освіти Щоквартальний науково-методичний журнал. Освіта та розвиток обдарованої особистості – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2019. Вип. 1. С. 41-48. <https://lib.iitta.gov.ua/719742/>
9. Доротюк В.І. Сутність компетенції: психологічна складова Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : збірник наукових праць / В. М. Мадзігон (голов. ред.) та ін. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2019. Вип. 1 (22). 130 с. <https://lib.iitta.gov.ua/719745/>
10. Дружинин В., Н. Психология общих способностей. П.,2008, 368с.

11. Жорова І. & Кузьмич Т. & Назаренко Л. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності: методичні рекомендації. Херсон: РПО, 2012. 80 с.

12. Закон України «Про освіту». [Проект]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

13. Зязюн І. А. Вузівська підготовка педагога до профільного навчання учнів старших класів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Ін-т. педагогіки і психології проф. освіти АПН України; Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. К.; Вінниця, 2004. Вип. 4. С. 3 – 11.

14. Зязюн І. А. Духовні чинники елітарної особистості. Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі: зб. матеріалів Міжн. конгресу – IV Слов'янські педагогічні читання. Черкаси, 2005. С. 5 – 19.

15. Зязюн І. А. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності / Іван Зязюн. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України; Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. Випуск 9. К.; Вінниця, 2006.

16. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

17. Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року. Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 року. URL: <http://osvita.ua/school/reform/54276/>

18. Левченко Ф.Г. Форми самоосвітньої підготовки вчителя до формування ключових компетентностей учнів. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. праць. В.В. Бондаренко (голов.ред.) та ін. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2020. Вип. 2(25). С. 66-73. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/725226/>

19. Левченко Ф.Г. Методичний супровід самоосвітньої підготовки педагога до формування ключових компетентностей учнів у закладах загальної середньої освіти. Педагогічний альманах: збірник наукових праць. редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. Випуск 49. С. 153-160 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727631/>

20. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи / О. Митник // Початкова школа. – 2008. –№ 7. – С. 35-37.

21. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М.Топузов (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. - Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. -384 с.

22. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

23. Обираємо професії типу «людина – людина», «людина – знакова система», «людина – художній образ»: навч. посіб. / М. І. Піддячий, В. І. Доротюк, В. В. Рогоза та ін. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 112 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718285/>

24. Обираємо професії типу «людина – природа», «людина – техніка»: навч. посіб. / Доротюк В.І., Левченко Ф.Г., Рогоза В.В., Доротюк О.Г., Піддячий М.І., Чудакова В.П., Васьківський М.В. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 112 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718281/>

25. Осадчий В. Мережеві педагогічні співтовариства як засіб удосконалення професійної підготовки вчителів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2010. №4(18). С. 60-67.

26. Осин А.В. Мультимедиа в образовании: контекст информатизации / А.В. Осин. – М.: ООО «РИТМ», 2005. – 320 с.

27. Панок В. Г. До побудови теоретичних засад української практичної психології. Проблеми розвиваючого навчання: матер. I та II міжнар. копф. Київ, 1997. С 344-351.

28. Піддячий М. І. Ключові компетентності старшокласників: організація здорового способу життя. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ, 2020. Вип. 3. С. 315–319. – URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719944>

29. Піддячий М. І. Розвиток ідей академіка В. І. Вернадського : людина, суспільство і природа. Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука: колективна монографія. За наук. ред. А. П. Самодріна. Київ–Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2021. С. 94-119.

30. Піддячий М. І. Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 – Теорія та методика трудового навчання / Інститут проблем виховання НАПН України, науковий консультант академік Зязюн Іван Андрійович. Київ, 2010. 507 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717244/>

31. Піддячий М.І. Соціально-професійний розвиток старшокласників: [навч.-метод. посіб.]. вид. 3. Київ : Пед. думка, 2018. 263 с.

Схвалено науково-методичною комісією з трудового навчання і креслення Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти (лист Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України від 10.04.2018 року за № 22.1/12-Г-207).

32. Піддячий М. І. Теоретико-практичні засади соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, 2020. Вип. 24, кн. 2. С.89–103. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723742>

33. Попова Л.О. Класифікація засобів компетентнісно орієнтованого навчання української мови. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. No 3 (326), 2019. С. 164-173.

34. Попова Л.О. Функції засобів компетентнісно орієнтованого навчання української мови. Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи», Київ, 30 вересня 2019 р. (наукове електронне видання). – Київ : Педагогічна думка, 2019. – 139 с. С. 110.

35. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : розпорядження КМ від 3 квітня 2017 р. №275-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80#Text>

36. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Кабінет Міністрів України. 67-2018-р. 17.01.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n13>

37. Рибалко Л.С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект): монографія. Запоріжжя: ЗДМУ, 2007. 443 с.

38. Самопроекування особистості у дискурсивному просторі: монографія / [Н.В.Чепелева, М.Л.Смульсон, С.Ю. Рудницька, О.В.Зазимко, та ін.]; за ред. Н.В. Чепелевої. Київ. Педагогічна думка, 2016. 170 с.

39. Смолук А. Теоретичний аналіз проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Педагогічний часопис Волині. 2016. №2(3). С. 40–47.

40. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посібн. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядипломної освіти / Л. М.

Карамушка, Т. В. Зайчикова, О. В. Винославська та ін. // За наук. ред. Л. М. Карамушки. – К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.

41. Феномен інновацій: освіта, суспільство і культура: монографія / [В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, В. В. Пролєєв, О. К. Микал, В. О. Рябенко та ін.], за ред. В. Г. Кременя. - Київ: Педагогічна думка, -2008. -472с – С. 126-130.

42. Фенчак Л. Педагогічні умови формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх фахівців початкової освіти. Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі: монографія / Товканець Г.В. та колектив авторів / За заг.ред. Товканець Г.В. – Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018 – 302 с.

43. Формування освітнього середовища профільної школи: [колективна монографія] / Піддячий М. І., Васьківський М. В., Доротюк В. І., Левченко Н. Г., Туташинський В. І., Кохан О. В., Ассанов М. О., Рогоза В. В., Коляновська М. С.; за ред. М. І. Піддячого. Київ : Пед. думка, 2013. 200 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711882/>

44. Чудакова В. П. Загальний дизайн і програма організації комплексного емпіричного дослідження «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (частина 3). Освіта та розвиток обдарованої особистості: щоквартальний науково-методичний журнал. Київ: ІОД, 2021. № 2 (81). С. 57-66 URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2021/2/10.pdf> DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66) ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3801-6545>

45. Чудакова В. П. Інтегративні методи і технологія експертизи і корекції формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності (частина 1). Освіта та розвиток обдарованої особистості: щоквартальний науково-методичний журнал. Київ: ІОД, 2020. № 4 (79). С. 63-69. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3801-6545> DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4\(79\)-63-69](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4(79)-63-69) URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2020/4/12.pdf>

46. Чудакова В. П. Концептуальні засади «психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» (частина 2). Освіта та розвиток обдарованої особистості: щоквартальний науково-методичний журнал. Київ: ІОД, 2021. № 1 (80). С. 55-62 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3801-6545> DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-55-62](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-55-62) URL: [http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2021/1/IOD_1\(80\)2021-04-21-55-62.pdf](http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2021/1/IOD_1(80)2021-04-21-55-62.pdf)

47. Чудакова В. П. Рефлексивно-інноваційний тренінг як засіб формування конкурентоздатної особистості в умовах профільного, професійного і післядипломного навчання. Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2012. 260с. С. 232 – 238.

48. Чудакова В. П. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності: дис. ... канд. психол. наук; 19.00.10. Київ, Ін-т психол. імені Г. С Костюка НАПН України. 2016. 474 с.

49. Чудакова В. П., Максименко С.Д., Абдулаева Б. С., Бафаев М. М., Усманова М. Н. Касимов У. А. Украинско-узбекский опыт реализация «технологии формирования психологической готовности к инновационной деятельности», основы развития компетентностей конкурентоспособности личности в быстроизменяющихся условиях. “Ta’limda innovativ-kreativ texnologiyalarning qo’llanilishi, neyrolingvistik dasturlashning amaliy asoslari” mavzusidagi xalqaro konferentsiya 2021-yil, 27-dekabr. Vuxoro. O‘zbekiston Respublikasi. 2022. V. 470-491.

50. Чудакова В. П. Психологічне забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності Нової української школи. Сучасні психологічні вимоги до підручника для Нової української школи : збірник матеріалів наукових доповідей круглого столу (м. Київ, 26 серпня 2021 року) / за ред. С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2021. 140 с. С. 123 – 130. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727406/1/Сучасні%20психологічні%20вимоги%20до%20підручника%20для%20НУШ_2021р..pdf

51. Leveraging information and communication technologies to achieve the Post-2015 Education goal: report of the International Conference on ICT and Post-2015 Education. International Conference on ICT and Post-2015 Education, Qingdao, China, 2015. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233352>

52. Lewis, E.Davis. «Job Satisfaction Research «The Post Industrial View», Industrial Relations, vol. 10 (1971), pp. 176-193.

53. Chudakova V. (2017). Scientific and methodological support for the formation of psychological readiness for innovative activity as a means of developing a person's competitiveness. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Canada. Volume 23, Number 5, 2017, 8 – 25.

54. Chudakova V. (2020) RESOURCES DEVELOPMENT OF THE COMPETENCES OF PERSONALITY COMPETITIVENESS IN TERMS OF INNOVATIVE ACTIVITIES. Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy: collective monograph / Editors Lyubomira Popova, Mariana Petrova. Veliko Tarnovo, Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, 2020. 532 p. P. 473-485.

ДОДАТКИ

Вправа «Чарівний глечик»

Інструкція. Колеги! Пропоную вам дістати по одному папірцю з чарівного глечика (вази, мішечка), який підкаже, що на вас чекає сьогодні або що вам потрібно зробити найближчим часом. Ці побажання чарівно впливають на настрій, підбадьорюють, надають упевненості

Тобі сьогодні особливо пощастить!
Життя готує тобі приємний сюрприз!
Усе складається для тебе найкращим чином!
Сьогодні твій день, щастя тобі!
Сьогодні Фортуна з тобою разом!
Пам'ятай: ти народилася, щоб бути щасливою!
Сьогодні очікуй прибутку!
Люби себе такою, якою ти є, — неповторною!
Потурбуйся про здоров'я свого тіла!
Зроби собі подарунок, ти на нього заслуговуєш!
Вищі сили оберігають тебе!
У тебе є все, щоб насолоджуватися життям!
Усе, що потрібно тобі, легко приходить до тебе!
Усі твої бажання та мрії реалізуються, повір у це!
Сьогодні з тобою спокій і радість!
Сьогодні щасливий день
Вправа «Чарівний глечик»

Учасники отримують аркуші паперу у вигляді краплинок, записують на них основні характеристики компетентного педагога та наповнюють ними «чарівний глечик». Тренер дістає з глечика аркуші та зачитує висловлювання.

Вправа «Професійне «Я»

Мета: підвищити самооцінку; гармонізувати емоційний стан; розвиток позитивної концепції "Я-педагог".

Хід вправи. На окремому листі пропонують намалювати сонце так, як його малюють діти: "У кружечку напишіть власне ім'я або намалюйте себе як педагога. Біля кожного променя напишіть що-небудь гарне про себе з професійної точки зору. Завдання – написати про себе якнайкраще. Покладіть цей листочок у свій щоденник і, якщо у вас з'явиться нова якість, додайте промінчик до сонця".

Вправа «Оплески»

Мета: розім'яти м'язи, відпочити.

Хід вправи. Тренер розміщує учасників на стільцях по колу, послідовно кілька разів пропонує підвестися тим, хто має певне вміння чи якість, щось любить або бажає чомусь навчитися; інші учасники групи активно аплодують тим, хто підвівся. (Наприклад, "Підведіться з міста всі ті, хто вміє вишивати". Оплески! "Підведіться з міста всі ті, хто вміє кататися на гірських лижах". Оплески! тощо).

Тренер підводить підсумок, акцентуючи увагу на тому, що кожен з членів колективу має риси та властивості, які є показниками професійної компетентності і безперечно кожен працівник заслуговує на оплески, особливо ті, хто любить свою роботу і любить дітей.

Тест «Який ваш творчий потенціал?»

У поданому тесті оберіть один із варіантів відповіді.

- 1) Чи вважаєте ви, що світ, який вас оточує, може бути поліпшений?
  - а) так;
  - б) ні, він і так гарний;
  - в) так, але тільки в дечому.
- 2) Чи гадаєте ви, що можете брати участь у значних змінах довколишнього світу?
  - а) так, у більшості випадків;
  - б) ні;
  - в) так, у деяких випадках.
- 3) Ви вважаєте, що деякі з ваших ідей зумовили б значний прогрес у тій галузі діяльності, в якій ви працюєте?
  - а) так;
  - б) так, за сприятливих обставин;
  - в) лише певною мірою.
- 4) Чи вважаєте ви, що в майбутньому відіграватимете таку важливу роль, що зможете щось принципово змінити:
  - а) так, напевно;
  - б) це малоймовірно;
  - в) можливо.
- 5) Коли ви вирішуєте розпочати якусь справу, чи думаєте, що здійсните своє починання?
  - а) так;
  - б) часто думаєте, що не зумієте;
  - в) так, часто.
- б) Ви відчуваєте бажання узятися за справу, якої абсолютно не знаєте?
  - а) так, невідоме вас приваблює;
  - б) невідоме вас не цікавить;
  - в) усе залежить від характеру цієї справи.
- 7) Вам довелося взятися за незнайому справу. Чи відчуваєте ви бажання досягти в ній досконалості?
  - а) так;
  - б) будете вдоволені тим, чого встигли досягти;
  - в) так, але тільки якщо вам це подобається.
- 8) Якщо справа, яку ви не знаєте, вам подобається, чи хочете ви знати про неї все?
  - а) так;
  - б) ні, ви хочете навчитися лише найголовнішого;
  - в) ні, ви бажаєте лише задовольнити свою допитливість.

- 9) Коли вас спіткає невдача, то:
- а) певний час наполягаєте на своєму, всупереч здоровому глузду;
  - б) облишите цю справу (розумієте, що вона нереальна);
  - в) продовжуєте робити свою справу, навіть коли стає очевидним, що перешкоди нездоланні.
- 10) На вашу думку, професію слід обирати, виходячи із:
- а) своїх можливостей, дальших перспектив для себе;
  - б) стабільності, значущості, важливості професії, потреби в ній;
  - в) переваг, які вона забезпечує.
11. Чи могли б ви, мандруючи, легко орієнтуватися в маршруті, яким уже пройшли?
- а) так;
  - б) ні, боїтеся збитися з дороги;
  - в) так, але тільки там, де місцевість сподобалася і запам'яталася.
12. Чи зможете ви зразу після якоїсь бесіди пригадати все, про що говорилося?
- а) так, з легкістю;
  - б) усе пригадати не зможете;
  - в) запам'ятовується лише те, що вас цікавить.
- 13) Коли ви чуєте слово незнайомою вам мовою, то можете повторити його за складами, без помилок, навіть не знаючи його значення:
- а) так, без утруднень;
  - б) так, якщо слово це легко запам'ятати;
  - в) повторите, але не зовсім правильно.
14. У вільний час ви волієте:
- а) залишитися наодинці, поміркувати;
  - б) перебувати в компанії;
  - в) вам байдуже, чи будете ви самі, чи в компанії.
- 15) Ви виконуєте якусь справу. Вирішуєте припинити це заняття лише тоді, коли:
- а) справу завершено, вона здається відмінно виконаною;
  - б) ви більш-менш задоволені;
  - в) вам ще не все вдалося зробити.
- 16) Коли ви сам(а):
- а) любите мріяти про якісь, навіть, можливо, абстрактні речі;
  - б) будь-якою ціною прагнете знайти собі конкретне завдання;
  - в) іноді любите помріяти, але про речі, пов'язані з вашою роботою.
- 17) Коли якась ідея захоплює вас, то ви починаєте думати про неї:
- а) незалежно від того, де і з ким ви перебуваєте;
  - б) ви не можете робити цього лише наодинці; .
  - в) лише там, де буде не дуже гамірно.
- 18) Коли ви обстоюєте якусь ідею:
- а) можете відмовитися від неї, якщо вислухаєте переконливі аргументи опонентів;

б) залишитесь при своїй думці, хоч би які аргументи вислухали;

в) змініте свою думку, якщо опір виявиться надто сильним.

Після запису відповідей підрахуйте бали, які ви набрали: за відповідь "а" – 3 бали, за відповідь "б" – 1, за відповідь "в" – 2 бали.

Питання 1, 6, 7, 8 визначають межі вашої допитливості; 2,3,4, 5 – віру в себе; 9, 15. – стабільність; 10 – амбіційність; 12, 13 – слухову пам'ять; 14 – ваше прагнення бути незалежним; 16, 17 – здатність абстрагуватися; 11, 18- міру зосередженості.

Саме ці здібності і становлять головні якості творчого потенціалу.

Загальна сума набраних балів розкриє рівень вашого творчого потенціалу:

49 і більше балів – ви маєте значний творчий потенціал, який надає вам великий вибір творчих можливостей. Якщо ви зможете застосувати ваші здібності, то вам доступні різні форми творчості.

20-48 балів – у вас нормальний творчий потенціал. Ви наділені тими якостями, які дають вам змогу творити, проте у вас є й проблеми, що гальмують процес творчості. Принаймні ваш потенціал дасть вам змогу творчо виявити себе, якщо ви, звичайно, цього побажаєте.

23 і менше балів. Ваш творчий потенціал, на жаль, невеликий. Проте, можливо, ви просто недооцінюєте себе, свої здібності? Брак віри в свої сили може викликати у вас думки, що ви взагалі не здатні до творчості. Позбудьтеся цього і таким чином розв'яжіть проблему.

Вправа «Крок до успіху»

Мета. Скласти шлях успіху із запропонованих дій, показавши це наочно дитячими відбитками ступні.

Хід вправи:

Із запропонованих дій виберіть ті, які на думку вашої групи складають шлях до життєвого успіху і наклейте їх у необхідній послідовності.

Кожній групі дається перелік наступних дій:

1. Все життя вчитися.
2. Робити улюблену справу.
3. Удосконалювати себе.
4. Довго та сумлінно працювати.
5. Створювати план дій.
6. Бути чесним із собою та іншими.
7. Розвивати творчі здібності.
8. Проявляти турботу про своє фізичне здоров'я
9. Програмувати себе на удачу
10. Шукати зміст життя
11. Вчитися у старших
12. Контролювати свої дії
13. Працювати в команді
14. Бути впевненим у собі

Висновок. Успіх-це насамперед переживання почуття радості від досягнутого, це особливий емоційний стан, народжений досягненням бажаної мети. І якщо дитина усміхнена протягом усього дня, це є свідченням того, що вона відчуває свою значимість як особистість, як потребу в ній всього колективу і все це спрацьовує на позитивний результат у досягненні поставлених задач.

Вправа асоціативний кущ «Успіх»

Мета. Створення ситуації, де кожен учасник визначить, що таке успіх, які асоціації виникають в уяві.

Що таке успіх? Які виникають асоціації? В яких сферах життя можна досягти успіху?

Кожен учасник клеїть на наш кущ осінній листочок, в цей час називає слово-асоціацію, яка в нього виникла до слова «успіх».

Асоціації: упевненість, саморозвиток, перемога, ідеї, харизма, удача, вдячність, радість, сподівання, задоволення, досягнення, звершення, переконання.

Синоніми: перемога, удача, досягнення.

Антоніми: поразка, невдача, програш.

Мозковий штурм «Ідеальний учитель: який він?»

Тренерський вступ (повідомлення тренера про особистість вчителя, представлення моделі сучасного педагога на слайдах, фліпчати, тощо).

Учасники тренінгу поділяються на групи. Кожній групі педагогічних працівників пропонується назвати риси, властивості та характерні ознаки ідеального вчителя у відповідних аспектах (як фахівця, працівника, людини). Свої думки учасники тренінгу записують на запропонованих аркушах А1. Результати роботи обговорюються спільно, учасники інших груп можуть робити доповнення. Спільно визначаються основні характеристики ідеального педагога, вони записуються на картках у вигляді краплинок дощу і закріплюються біля дерева пізнання. Вимальовується колективна модель ідеального вчителя.

Дискусійна карусель «Учитель: хто він?»

Тренер озвучує певну точку зору, а учасники пояснюють чи погоджуються вони з почутим і чому; відповіді аргументуються або спростовуються, висловлюється своє сприйняття даної інформації.

Отже, учитель: хто він?

Учитель – завжди лікар...

Учитель – художник...

Учитель – актор...

Учитель – скульптор...

Учитель – великий психолог...

Учитель – талановитий режисер...

Учитель – щодня суддя...

Учитель – ілюзіоніст...

Учитель – творець...

Учитель – поет і письменник...
Учитель – інженер...
Учитель – менеджер...
Учитель – іноді буває клоуном...
Учитель – мудрий філософ...
Учитель – бухгалтер і економіст...
Учитель – священник...
Учитель, на жаль, буває дресирувальником...
Учитель – кат...
Учитель – будівельник...
Учитель – військовослужбовець...
Учитель – садівник...

Після обговорення тренер зачитує уривок із праці Ш.О. Амонашвілі, де підсумком є така пам'ятка:

Будь обережний!

Не помилися!

Не зашкодь!

Будь надією для учня!

Даруй себе дітям!

Знай, чого прагнеш!

Постійно шукай у дитині багатство її душі!

Будь терплячим в очікуванні дива і будь готовий до зустрічі з ним у дитині!

Вправа «Поле вражень»

Мета. Заохочення учасників для індивідуальної рефлексії.

Очікування. Задача тренера – протягом своєї роботи утримати доброзичливі взаємини, бажання до співпраці.

Хід вправи

На аркушах паперу довільно написані слова, що відображають відчуття учасників проведення тренінгу:

щасливий, збентежений;

зацікавлений;

незацікавлений;

задоволений;

стомлений;

вражений.

Тренер просить учасників обвести на аркуші паперу ті слова, які відповідають їхнім відчуттям. Робота здійснюється під музичний супровід. Вибір учасників не коментується і не аналізується.

Вправа «Квітка толерантності»

Учасникам пропонується на всі літери слова «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» назвати риси та ознаки толерантної особистості. Наприклад:

Т-терплячий, товариський, тактовний;

О-обережний, об'єктивний, оригінальний, особливий;

Л-лояльний, лагідний, легкий у спілкуванні;
Е-енергійний, елегантний, ефективний;
Р-рівний, розсудливий, рівнозначний, рівноправний;
А-активний, акуратний, авторитетний;
Н-надійний, найдорожчий;
Т-терплячий;
Н-необхідний людям, ніжний, незалежний;
І-інтелігентний, ідеальний, ідейний;
С-співпереживаючий, співчуваючий, сприймаючий свободу думок і дій
іншого
Ть-тактовний, товариський.

Спільно визначаються ті риси, які зустрічалися найчастіше, записуються на аркушах у формі пелюсток квітки, серцевиною якої є слово «ТОЛЕРАНТНІСТЬ». Таким чином учасник спільно формують «Квітку толерантності». Ведучий підводячи підсумок даної вправи, акцентує увагу на необхідності виховувати всі ці риси у собі.

Підходи до детермінації педагогічних умов у практиці наукових досліджень з питань професійної освіти

№ з/п	Дослідник (тематика дослідження)	Детерміновані педагогічні умови	Методи та засоби реалізації
1	2	3	4
1	Олена Блашкова (формування гуманістичних цінностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів) [12]	1) програмно-методичне забезпечення формування гуманістичних цінностей; 2) педагогічна підтримка виявів гуманної ініціативності в навчально-виховній діяльності;	1) розроблення цільової виховної програми, спрямованої на формування когнітивного (інтелектуального) та мотиваційного компонентів, що сприяє підвищенню рівня розвитку сформованих гуманістичних ціннісних орієнтирів; розроблення цільового проєкту як доповнення цільової виховної програми і спрямованої на реалізацію сформованих гуманістичних ціннісних орієнтирів студентської молоді; 2) відповідність матеріалу структурі необхідної галузі знань та навчальної дисципліни, сфері розділів і тем; емоційно насичений виклад матеріалу із застосуванням різних засобів (наочності, технічних засобів навчання); під час вивчення різних дисциплін підтримувати взаємозв'язок вирішення проблемних ситуацій, що відбувається шляхом цілісного й узагальненого їхнього

		3) сприяння саморозвитку гуманістично-ціннісного орієнтування студентів на довкілля	аналізу; 3) сприяння саморозвитку гуманістично-ціннісного орієнтування студентів на довкілля шляхом реалізації особистісно-орієнтованого підходу до студентів; розвиток стійкої мотивації до формування власної гуманістичної ціннісної орієнтації та відповідної поведінки
2	Марина Кондратова (формування ціннісного ставлення до праці) [55]	1) формування мотивації до праці; 2) використання інтерактивних комп'ютерних технологій; 3) набуття студентами досвіду ціннісного ставлення до праці в освітньому процесі	1) бесіди, розповіді професійного спрямування; пошукові ігри, рольові презентації, професійно-рольові ігри; ігри-бесіди, ігри-мандрівки; конкурси; святкові зустрічі, тематичні вечори, інтелектуальні естафети; виставки творчих проєктів; виставки-ярмарки, виставки-конкурси, тематичні виставки; 2) онлайн-екскурсії; онлайн-демонстрації; надання інформації й у текстовому вигляді, й у супроводженні аудіоданими або відео кліпом; 3) збагачення змісту природничо-наукової та фахової підготовки; активізація професійно-пізнавальної діяльності; забезпечення сучасного методичного супроводу
3	Віктор Дем'янюк (формування у майбутніх спеціалістів ціннісних професійних орієнтацій) [34]	1) використання історико-філософського досвіду в освітньому процесі;	1) звернення до матеріалів, напрацьованих у рамках аксіологічної теорії, та її різних концепцій; модернізація змісту дисциплін загальноосвітньої та фундаментальної і професійної підготовки;

		залучення масиву філософських творів у контексті фундаментальної професійно-ціннісної підготовки; 2) змістове наповнення фахових навчальних дисциплін ціннісно-професійним контентом та забезпечення його супроводу засобами об'єктивної діагностики; 3) оптимізація аудиторної позааудиторної навчальної взаємодії учасників освітнього процесу у межах створеного аксіорозвивального середовища	2) відвідування публічних лекцій, конференцій, семінарів, круглих столів, майстер-класів, що дає можливість майбутнім спеціалістам з бухгалтерського обліку осмислити та закріпити наявну й зафіксувати нову інформацію, отримати зразок майстерного виконання професійної діяльності; 3) сукупність виховних впливів, що забезпечують поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів; професійно-педагогічна спрямованість освітнього процесу, тісний зв'язок теоретичної підготовки з виробничою практикою
4	Олена Постильна (формування моральних цінностей студентів педагогічних університетів засобами інформаційно-комунікаційних технологій) [106]	1) збагачення теоретичної обізнаності студентів педагогічних університетів про сутність моральних цінностей; 2) забезпечення позитивної мотивації студентів до	1) формами роботи для формування моральних цінностей студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: інтегровані спецкурси технології у духовно-моральному вихованні учнів, інформаційно-просвітницькі тренінги, моделювання ситуацій морального змісту у віртуальному просторі, спілкування у чаті, соціальних мережах тощо; 2) методи формування моральних цінностей студентів засобами

		формування моральних цінностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій; 3) активізація свідомого опанування студентами педагогічних університетів досвіду моральної поведінки за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій.	інформаційно-комунікаційних технологій: бесіди про моральні цінності та їхнє значення у житті людини і суспільства, пояснення та переконання щодо важливості добра, справедливості в житті людини; привчання до моральної взаємодії; стимулювання моральної поведінки і здійснення системи моральних вчинків (змагання, заохочення та мотивування)
5	Наталія Грицай (методична підготовка майбутніх учителів біології) [32]	1) формування студентів позитивної мотивації до виконання методичної діяльності; 2) проектування змісту методичної підготовки на основі контекстного підходу; 3) розроблення та застосування комплексу методичних задач; 4) використання у педагогічному процесі широкого спектра організаційних форм	1) залучення до системи методичної діяльності (організаційна, проєктувальна, комунікативна, аналітико-діагностична, рефлексивна, дослідницька, гностична, технологічна); 2) спрямованість на вивчення й аналіз педагогічного досвіду, ознайомлення з основними формами, методами і засобами навчання, які застосовують у шкільній практиці; 3) технологізація методичної підготовки та опанування викладацької майстерності, розвиток методичного мислення і дидактичних здібностей; 4) використання у педагогічному процесі лекцій (проблемні, оглядові, мультимедійні, лекції-бесіди, або «діалоги з аудиторією»),

		навчальної діяльності, як-от лекції; 5) упровадження інноваційних технологій навчання; 6) формування у вищому навчальному закладі індивідуалізованого методично орієнтованого навчального середовища; 7) створення інноваційного навчально-методичного забезпечення дисциплін методичного спрямування	лекції-консультації, лекції-прес-конференції), ділових ігор, дискусій, дебатів під час лабораторних і практичних занять, мікродосліджень у ході лабораторних робіт, курсових робіт у руслі майбутньої професійно-педагогічної діяльності; 5) застосування інтерактивних технологій навчання, методу проєктів, портфоліо, технології «методична майстерня», кейс-технології, мультимедійних технологій; 6) перенесення акценту з активного педагогічного впливу викладача на особистість студентів на формування «навчального середовища», в якому відбувається методичне становлення майбутніх фахівців; 7) розроблення системи навчальних матеріалів, що відображає модель навчального процесу з дисципліни і призначена для практичної діяльності викладача і студентів
6	Оксана Коваль (формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищих навчальних закладів економічного профілю) [53]	1) удосконалення соціально-виховного складника змісту психолого-педагогічних дисциплін на основі реалізації принципу подвійної когнітивної мети та концепції рефлексивного підходу;	1) здійснюється шляхом доповнення психолого-педагогічних навчальних курсів темами, які сприяють поглибленню інформованості про розвиток професійно-моральних якостей майбутніх фахівців економічного профілю;

	2) організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та позааудиторної роботи; 3) реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання професійно-освітній галузі	2) передбачає поєднання форм і методів аудиторної та позааудиторної роботи для опанування знань про моральні категорії та вироблення практичних умінь моральної поведінки; 3) залучення в освітній процес технологій знаково-контекстного та лабораторно-клінічного навчання

ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

Доротюк В.І., Левченко Ф.Г., Рогоза В.В., Доротюк О.Г., Піддячий М.І.,
Чудакова В.П., Коваленко О.М.

Методичні засади підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання

практичний посібник

(Електронне видання)

Обсяг вид. 7 авт. арк.

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ,
вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-85
e-mail: book-x1@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08. 2009 р.